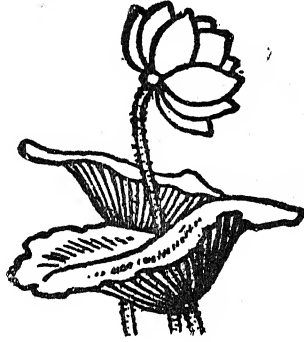

ఓం

నారాయణాయ నమః

గణపతి గామాయణసుధ

(వాల్మీకి మహర్షి)

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

వెల : రు. 15-00

భుండుభి - విజయదశమి

మొదటిముద్రణ : 1982

ప్రతులు : 1000

దొరకుచోటు :

చర్ల గణపతిశాస్త్రి,

33 కిర్లంపూడి బీచ్ క్వార్టర్స్,

వాల్తేరు-3

ముద్రణ :

లలితా ఆర్ట్స్ ప్రెస్

విశాఖపట్టణము-1

శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రారంభించబడిన
ధార్మిక గ్రంథ ప్రచురణ సహాయ ప్రణాళికక్రింద
ఇయ్యబడిన విరాళముతో
ముద్రింపబడినది.

ఓం

పరమాత్మ యగు

శ్రీమన్నారాయణునికి.

విషయ సూచిక

కిష్కింధ కాండ

పుట

1	పంపాసరస్సు వర్ణన	1
2	లక్ష్మణుడు రామునికి ధైర్యము చెప్పుట	14
3	రామలక్ష్మణులంజూచి సుగ్రీవుడు భయపడుట	16
4	హనుమంతుఁడు రామవృత్తాంత మడుగుట	18
5	రాముఁడు హనుమంతుని మాటలు మెచ్చుట	20
6	లక్ష్మణుఁడు హనుమంతునితో తమకథ చెప్పుట	22
7	హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునికి రామకథ చెప్పుట	24
8	రామ సుగ్రీవుల మైత్రి	26
9	రాముఁడు సీత భూషణు చూచుట	28
10	సుగ్రీవుఁడు రామునికి ధైర్యము చెప్పుట	32
11	సుగ్రీవుడు తన బాధ రామునితో చెప్పుకొనుట	34
12	సుగ్రీవుడు తన కథ రామునితో చెప్పుట	42
13	దుందుభి వృత్తాంతము	38
14	రాముఁడు సుగ్రీవుని నమ్మింప జేయుట	46
15	వాలిసుగ్రీవుల యుద్ధము	50
16	వాలిని తార వారించుట	58
17	తార వాలికి హితము చెప్పుట	69
18	వాలి తార మాటను వివరకపోవుట	72
19	రాముఁడు వాలిని గూల్చుట	64
20	వాలి రాముని అధిక్షేపించుట	66
21	రామ వాలి సంవాదము	70
22	వాలితో రాముఁడు నీవు దోషివనుట	72
23	నీకు శిక్ష వధయె అని రాముఁ డనుట	74
24	వాలి తాను దోషినని యొప్పుకొనుట	76

25	వాలి రాముని క్షమింపఁగోరుట	78
26	తార రాముని దర్శించుట	80
27	వాలి మృతికి సుగ్రీవుని విచారము	82
28	తాదావిలాపము	84
29	హనుమంతుఁడు తార నోదార్చుట	86
30	వాలి సుగ్రీవునికి మాల యిచ్చుట	90
31	తారావిలాపము	92
32	సుగ్రీవుని విచారము	96
33	తార రామునితో నన్నును జంపుమనుట	100
34	రాముఁడు తార నోదార్చుట	102
35	రాముఁడు కర్తవ్యము బోధించుట	104
36	సుగ్రీవుని వట్టాఖిషేకము	108
37	రామలక్ష్మణులు ప్రసవగిరి చేరుట	110
38	లక్ష్మణుఁడు ధైర్యము చెప్పుట	112
39	రామలక్ష్మణుల వర్షావాసము	116
40	వర్షాకాల వర్ణన	118
41	హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునికి బోధించుట	124
42	సుగ్రీవుఁడు సేనలఁ గూర్చించుట	128
43	లక్ష్మణుఁడు ధైర్యము చెప్పుట	130
44	శరద్ధతు వర్ణన	132
45	రాముఁడు సుగ్రీవునిపై కోపించుట	138
46	కోపించి లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునిదరి కేగుట	140
47	హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుని హెచ్చరించుట	144
48	లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునిదరి కేగుట	148
49	లక్ష్మణుదరికి సుగ్రీవుఁడు తార నంపుట	150
50	తార లక్ష్మణుని కోపము తగ్గించుట	152
51	లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని జూచుట	154
52	లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునిపై నలుగుట	156

53	తార లక్ష్మణుని శాంతపఠములు	158
54	లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని మెచ్చుట	162
55	వానర సంఘములు చేరుట	164
56	వానరవీరులఁ జూచి రాముఁడు సంతసించుట	166
57	సీతాన్వేషణ కార్యములు	172
58	ఆయా దిశలకుఁ గప్పులఁ బంపుట	178
59	తాను సర్వజగం బెఱిగిన రీతి సుగ్రీవుఁడు చెప్పుట	198
60	సీతఁ జూడక కపులు తిరిగి వచ్చుట	196
61	సీతను వెదుక కపులు దక్షిణదిశ కేగుట	198
62	కపులు ఒక బిలము చొచ్చుట	200
63	స్వయంప్రభ కథ	204
64	స్వయంప్రభ కపులను దాటించుట	206
65	గడువు దాటెనని యంగదుని చింత	208
66	ఈ బిలములో నుండమని తారుఁ డనుట	210
67	ఈ బిలము రక్షకముగాదని హనుమంతుఁ డనుట	212
68	అంగదుఁడు కిష్కింధకు రాననుట	214
69	కపులు సంపాతిని చూచుట	216
70	సంపాతికి కపులు జటాయువు సంగతి చెప్పుట	218
71	సంపాతి వృత్తాంతము	220
72	సీత జూడ సంపాతి చెప్పుట	222
73	సముద్రము దాటుటకు ఆలోచన	224
74	కపులు సముద్రముదాట తమ తమ శక్తిని చెప్పుట	226
75	జాంబవంతుఁడు హనుమంతుని ప్రేరేచుట	228
76	హనుమంతుని జన్మదిన వర్ణన	230
77	హనుమంతుఁడు తన మేను పెంచుట	232
78	హనుమంతుని విజృంభణము	234

-: పాఠ్య ర్థ న :-

తొలి నారాయణుః డాత్మ రూపమున నెందున్ క్షీరమబ్లాప్పి లీ
లలకై ఆవయి పాలమీఁగడయటల్ వ్యక్తైకృతిన్ బొంది, ని
ర్మల మాకాశము, నందుగాలి, యనలంబాపై, నటన్ నీరు, అం
దిల అన్నంబయి జీఁబయై, వెలుంగు ఆయితున్ సదా మ్రొక్కెదన్.

బ్రహ్మపదంబునం దమృతవాహినియై విశదంబు నొంది ఆ
బ్రహ్మ ఋషిప్రశాంత విమలాశ్రమవాటి మెలంగి సత్కవి
బ్రహ్మల మోముదమ్ముల సరస్సులలో రసకేశిఁ దేలు ఆ
బ్రాహ్మి మదార్యసూక్తి రసపావనియై విహరించుఁ గావుతన్.

కవియై పండితుఁడై విమర్శకవదభ్యాతాత్ముడై వక్తయై
వివిధగ్రంథకళావిధా కుశలుఁడై విజ్ఞానియై బోధక
ప్రవరుండై బ్రహ్మవాఙ్మయ గ్రహణుఁడై వ్యాకర్తయై సంస్కృత
ప్రవరుండౌ జనకున్ గురున్ శాస్తాఖిజ్ఞ, నారాయణున్.

తీయని తేనెలాని రుచి తీయన సుంతయు జాఱకుండఁ గొం
దీయని పూవుఁదేనియలు తెచ్చి యొసంగెడి తేటివోలె నే
నీయెడ మౌని వాల్మీకి కవీశుని వాగమృతంబు గ్రోలి యా
తీయన సుంతయున్ జెడనితీరున నీయఁగ సాహసించితిన్.

వివిధ కృతులఁ బత్ని సుశీల విమల కమల
చర్ల బుద్ధనారాయణశాస్త్రి, విదుల
మృదుల యను నాదుసుతు లాంధ్రులెఱుంగఁ దెనుఁగు
సలిపితిని చర్ల గణపతిశాస్త్రి నేను

ముద మిడి సద్గుణములచే
విధిగా కుడిభుజములవలెఁ బ్రియలగు తనయల్
విదుల మృదుల కృతి రథసా
లభు లయి కనఁ దీర్చినాడ రామాయణమున్.

గణపతి

రామాయణసుధ

కీర్తికాండ

—: పంపా సరస్సు వర్ణన :—

అరవిందంబుల నల్లంగల్వలను రమ్యంబైన మీనంబులన్
మురువో పంపసరస్సు గాంచి రఘురాముం డాకులస్వాంతుఁడై
వరగాత్రిన్ దలపోసి గాత్రములు కంపం బొందఁ గామార్తుఁడై
కర మచ్చో విలపించి లక్ష్మణుని యగ్రంబం దిటుల్ వాక్సెన్.

“కనుమీ లక్ష్మణ! వైడూ
ర్య నిభ స్వచ్ఛోదకముల నంబుజములచే
నును నీలి కల్పలను చె
ట్లను పంపాసరసి యెంతో రమణీయంబౌ.

గిరులను బోలియుఁ బలు శి
ఖరములు గలిగినవి వోలెఁ గన్నడు తరువుల్
వజ్రలెడి యీశుభ వనమును
నరయుము సౌమిత్రి! యెంత యందము లీనున్.

ఎంతో దుఃఖించు నన్ను వసంతుఁ డింక
కష్ట పెట్టు; భరతు డొందు కష్టములను
సీతను హరించుటను, గడుఁ జింత నొందు
నాకుఁగూడ నీపంప శోభాకరంబె.

బహువిధ పుష్పాలు సజచినట్లులు మీర
 చల్లని నీళ్ళ నట్లములు గప్ప
 పాములు చరియింపఁ బక్షి మృగము లొప్ప
 పసుపు పచ్చ నయి శాద్వలము లెసఁగు
 తరులనుండి పడిన విరులు గప్పఁ దనర్చి
 ధర తివాచీల్ గప్ప కరణి వజ్రలు
 గిరిశృంగముల పూల బరువులు నిండాఁరి
 కడఁ జూలు గల అతల్ కవుఁగలించు

గాలి హాయి వీచ, తఱచు కాముఁ డడర
 విరులతావిఁ జిమ్మెడి చైత్రవీచు లలరు
 జలదములు నీళ్ళబలె పూలఁ జీలుకుఁ జెట్లు
 పూలతో నిండి వనములు పొలిచెఁ జూడు.

5

మురువులొ చఱియలఁ బొలుచు వనుల చెట్లు
 గాలికిం గదలుచు పూలు కురియు
 పడిన పడుచు నున్న పడఁబోవు పూలతో
 పవనబాలుఁడు నాడుపగిదిఁ దోచు
 తరులందు బరువై న విరులకోమ్మలఁ జిమ్మి
 గాలి మెసవి భ్రమరాలు పొగడు
 పరువుఁ గోయిల లయన్ తరుల నాడించుచు
 గుహల వెడలు గాలి కొసరి పాడు

అతిగ నెల్లడఁ జిమ్మెడి యనిలుచేత
 నమరి కొనకొమ్మలును తోరణములఁ గట్టు
 హాయిగా వీచి గంధము లలరఁ జిమ్మి
 గాలి నిత్యము క్రమఁ బాపి లీలఁ దిరుగు.

6

తేనెలవాసనఁ జిమ్మెడి
కానల భ్రమరములచేత క్వజితములౌ నీ
కానన తరువులు వాయువు
చే నిప్పడు నూవఁ బడుచు చేయును ధ్వనులన్.

7

మురు వయి పువ్వులు గలిగిన
తరువులు రమ్యమగు నద్రితటములమీఁదన్
గిరికొను శిఖరంబులు గల
గిరు లవె రాజిల్లుచుండె క్షితి సొమిత్రీ!

18

విరులును శిరములఁ గప్పఁగ
మరుత్తులును వీవఁ గంప మానము లగుచున్
తరుగా మకులు తలను మధు
కరముల తలపొగఁ చాల్చి గాన మొనర్తుర్.

19

విరిసిన పువ్వుల సొంపులఁ
దఱచయి తగు కొండగోగు తరు లియ్యవి బం
గరుపూఁతలు గల మనుజులు
వర పీతాంబరము లూనువగిదిఁ దనర్చున్.

21

ఇదె వసంతమ్ము వివిధ పక్షి రుతముల
సీతా వియుక్తు నన్ జింత పెట్టు
ఇదె మన్మథుఁడు నన్ను వ్యధితుని బాధించుఁ
గోయిల వాగుచుఁ గూసి పిల్చు
ఇవె నీటికోళ్లును నెలమితో నెలయేళ్ళఁ
గూసి కామార్తు నన్ గుండఁ జేయు
ఇదె కూఁత విని మున్నె యాయాశ్రమంబునఁ
గల సీత నను బిల్చి యెలమి పొందె

ఇదె వివిధ పక్షు లెపుడు వివిధ రుతము
 లెన్నా చేసి నన్నోదార్చు తెన్ను తోచు
 తరులు పొదరిండ్లు తీవియి లరయు నెట్లు
 ననుఁ గనుంగొను లక్షణ! కనుమి యిపుడె.

11

వివిధ విహంగముల్ ప్రియులతోఁ దమగుంపు
 పొంగఁ దుమ్మెద తేండ్లు పొగడఁ గూయు
 నీటికోళ్ కూతల నెఱిమెచ్చ మగకోయి
 లలు నాకుఁ గాము విలాస పెంచు
 నెఱి యకోకపు గుత్తి నిప్పుల, చివురు మం
 టల, నశిధ్వని వసంతాన్ని కాల్చు
 చిఱుఱెప్ప లగు కండ్లు నెఱి జుట్టు మృదుభాష
 తగు సీత గనని నాతను విదేల

వను లలంకరించి, వనసీమ తుదలందు
 కోయిలలును పొడఁ గుదురు చేయు
 ఈవసంత ఋతువె యెంతయో సీతకు
 ప్రియయె యగుచు ననఘ! ప్రీతి గూర్చు

12

మదనుఁ డిటు పెట్టు శ్రమచే
 నొదవి వసంతఋతు గుణము లోలిన్ బెంచన్
 ఇదిగో శోకాన్ని త్వరగ
 వదెవదె నను దగులఁ బెట్టు పగిదిని తోచున్.

13

కాంచక నాప్రియురాలిని
 కాంచియు రుచిరంబు లైన కాననతరులన్
 మించుచు నాతోఁ బుట్టిన
 యించు విలుతుఁ డిదె మిగుల విజృంభించుఁగదే

14

కనఁబడని జనక పుత్రిక
వనటను మిగులంగ నాకు వర్ధిలఁజేయన్
కనఁబడిన వసంతు ఋతువిది
చుఁగించును శ్రమలఁ బుట్టు నంతటిఁ జెమటన్

15

మృగశాఖాక్షి గుఱించిన
వగలును చింతయును నన్ను వశ పఱచుకొనన్
వగఁబట్టి యిట్టి క్రూరం
బగు వనపవనంబు గూర్చు నతి తాపంబున్.

16

తమ తమ టెక్క లెగురగా
సెమిళు లవి యిటుల నటులను స్పృత్యము చేయున్
అమితపు గాలికిఁ బడు న
గ్రమ స్ఫటిక పక్షములను కిటికిలవలెన్.

17

మగ సెమిళు లాడు సెమళులఁ
దగఁగూడి పొదింది సోతి తనరుచు నవియే
మిగుల మదనాభిభూతుఁడ
నగు నాకో మదనుఁ బెంచు నట్టుల వెలయున్.

18

విరిసిన టెక్కల మదనా
తుర యగు ఈయాడు సెమిలి తొరగా తటులన్
దరి వర్తిలు మగ సెమిలిని
మరి దరియఁగ బరువు లెత్తు మదనాతురయై.

19

విరిసిన టెక్కల మదనా
తురమగు ఈ మగ సెమిలియు తొరగా తటులన్
దరి తిరుగు నాడుసెమిలిని
మతి దరియఁగఁ బరువులెత్తు మదనా తురయై.

20

నెమిళుల యీపనిలో మా
త్రము ప్రియను హరింపలేదు దైత్యులు, కనుకన్
నెమలి యిది తనదు ప్రియతో
రమణీయ వనంబులం దలచి నర్తించున్.

21

పనమునఁ జైత్రములో ని
ట్లునికియు నేనో సహింపఁ జాల నో సామిత్రి!
తనప్రియుదరి నాడు నెమలి
తనియుటఁ బటలందును మది తనరు సురక్షుల్.

22

హరియింపఁబడక యున్నన్
స్మరు నభిముఖిగ నామె మనలియె గుండున్
మరి నాతో సంభ్రమమున
వఱి విశాలాక్షి సీత వర్తిలి యుండున్.

23

లక్ష్మణా! చూడు సీత లేకపోవుటచే ఈ వనంత ఋతువులో విజుగఁ
బూనిన యీ పువ్వులన్నియు వ్యర్థములుగదా. పాదపద్మములం దున్న
అధిక శ్రీచే పువ్వులు రుచిరము లయ్యును తుమ్మెద పిండులతో పాటు నిష్ఫలమై
నేలరాలి పోవుచున్నవి. పక్షులు ముదముతో గుంపులు గుంపులై
మధురముగాఁ గూయుచు నొకదానినొకటి పిలుచుచున్నవి వలె నుండి
నాకు కామోద్రేకము గలిగించుచున్నవి. నా ప్రియురాలు ఉన్నచోటఁగూడ
ఈ వనంతము వచ్చినచో ఆమె నిజముగా పరవశయై నావలె దుఃఖముపొందు
చుండును. కాదు నిజముగా ఆమె యున్నచోట వనంతము వచ్చి యుం
డదు. నేను లేకుండ ఆ ఉత్పలాక్షి దీనినెట్లు గడుపును? పోనీ ఆమెయున్న
చోటఁగూడ వనంతము వచ్చి యుండవచ్చును. వచ్చినచో ఆ సుశ్రోణి
పాపము ఏమి చేయఁగలదు. యౌవన మధ్యమందు ఆ తామరస పత్రాక్షి
చూచుటకు ముందే మృదువుగా మాటాడు నామె ఈ వనంతములో తప్పుక
జీవితము విడువగలదు. తప్పుక నా హృదయమున ఆమెనుగూర్చిన బుద్ధి

గలదు. సాధ్వియగు సీత నావిరహమును గడవలేదు. నాయుండు వైదే హికి ప్రేమభావము సరిగనున్నది. నాకుఁగూడ ఆమెయందు ప్రేమభావము అన్నివిధముల నిండియున్నది. పూలవాసనతో సుఖమై చల్లనై యున్న యీ గాలి ఆ ప్రేమను చింతించుచున్న నాకు అగ్నివలెనై పోయినది. మునుపు సీతతోఁ గలిసియున్నపుడు సుఖముగాఁ దోచిన మందవాయువు ఆమె లేనపుడు నాకు దుఃఖమును వృద్ధి చేయుచున్నది. ఏ పక్షి ఆకాశమున నెగురుచు ఆహ్వాద అఅచెనో ఆ పక్షి కాకి యిపుడు చెట్టుమీద గూర్చుండి సంతోషముతో కూయుచున్నది. ఆకాశమునం దున్నపుడు ఆ కాకి సీత హరింపఁబడునని తెల్పినది. ఇప్పుడిది విశాలాక్షి సమీపమునకు తీసికొని పోవుటకై శుభముగా కూయుచున్నది. చివరలందు విచ్చినపూలుగల చెట్టు లందు కూయుచున్న పక్షుల ముదమును వర్ధిల్లఁజేసెడి యీ మంచి నాద మును లక్ష్యఁజూ! వినుము.

24

వెలిగాలి కెగిరిన తిలకమంజరి దీని

మత్తప్రియ నటు బంధరుఁడు వట్టె

తొలిగాలి కెగురుగుత్తుల నన్ బెదరిడు న

శోకము కామికి శోక మొనఁగు

విరిసిన మామిళ్ళు విభ్రమోత్సిక్తులై

నెఱిమేనఁ బూసి కొన్ నరులఁ బోలు

పంపాసరస్సునఁ బలు వనపం క్తుల

నిటు కిన్నరులు విహరించుచుండ్రు

చూడు లక్ష్యఁజూ! యెల్లెడ శుభపుఁ దావి

జల్లు పద్మాలు నీట స్వచ్ఛార్కుఁ బోలు

అమల జల పద్మ నీలోత్ప లాఢ్య యగుచు

హంసకారండ వాకిర్ల యమరుఁ బంప.

24

పడుచు సూర్యునిబోలి భ్రమర కంపిత కేస
 రము లొప్పుపద్మాల నమది యుండి
 చక్రవాక క్రౌంచ సారస నాదయై
 చిత్రమౌ తట వనశ్రీలఁ దనరి
 గాలిఁ గదలు తరంగములు నీరాస వ
 చ్చిన గజయాథాల చెలువు మీది
 కెరటాలు కొట్టఁగ తఱచుగఁ గదలెడి
 సౌగంధిక పరసిజాల వఱలి

తనరు పంపానరోవరతటిని బఱగి
 వద్మపత్ర విశాలాక్షిఁ బద్మదయితఁ
 జేరి చూడని యీనాదు జీవితంబు
 నిట్లు లొందగ నేమాత్ర మిష్టపడను.

25

గతయు దుర్లభయు నొకళ్ళాణిఁ దలపించు
 కాముని వామత్వ మేమి చెప్పుదు
 పుష్పిత తరు లొప్పు పొగరు వసంతము
 నను జంపకయె పడన్ స్మరుని సైతు
 ఆమె యుండఁగ రమ్యమై యున్న యవియెల్ల
 రమణి లేకుంట నరమ్య మయ్యె
 కమలపత్రంబులఁ గని యివ్వ జానకి
 కనులఁ బోలు నని నామనసు తలఁచు

సేత యూర్పటు గాలి రుచించె మదికి
 పంప దక్షిణ గిరి తడిన్ వఱలి విరుల
 కొండగోగు పూగు త్తి కన్గొనుమి యనుజః
 జిగురుల గిరి స్పృశియించుఁ జిత్రధూళి.

26

వలురంగుల గిరి చఱియల్
వలుకడ నాకులను రాల్చి ననలకుచోటుల్
అలరింప- విఱుగఁ జూచిన
యలమోదుగుల వెలుగు నటు లాత్మకుఁదోచెన్.

27

వ. మఱియు,

అల పంపాతఱియందు బైల్వెడలి సొంపై తోచె నంకోల వం
జుల నీపార్జున మాలతీ వకుళ ఖర్జూ రార్క వాసంతికా
తిల కాశోక కురంట చూత వరుణా తిందూక నాగద్రుపా
టల మందారక కోవిదారక కురం బాంబుష్ట దీవ్య త్తరుల్.

28

వ. మఱియు నటు చూడు,

మల్లెకా కరవీరాలు మాధవులును
చంపక చిరిబిల్వ మధూక చందనములు
తనిశ నక్తమా లోద్దాల దీప్త మగుచు
లోద్ర పారిభద్ర శిరీష రుచిరమయ్యె.

29

విరిసిన తుదగల అతికలు
విరిసిన తరుల నెటు చుట్టి వేసెనొ గనుమీ
నెఱిగాలి కొమ్మలఁ గలువ
తరువుల లత లల్లుకొనియెఁ దరుణులు వోలెన్.

30

తరువుననుండియు తరువున
గిరినుండి గిరి, వనినుండి గిరి కడు వనియున్
తిరిగి యనేక రసంబుల
మరగి మెయి మఱచినదివలె మారుత మలరెన్.

31

తరు లివ్వి కొన్ని తేనెల

పరిమళములఁ జిమ్ముచుండి పడఁబూసెఁ బువ్వుల్

తరు లివ్వి కొన్ని మొగ్గల

తురుముచు శాస్త్రములపు రంగు తగ రాజిత్రైన్.

32

ఇది యందాలను విందిడు

నిది నోరూర రుచులనిడు, నిది విడె ననుచున్

మధుకర మది తాగముచే

మదించి పువ్వులందు నణఁగి మణఁగుచు మరుగున్.

33

మధు లుబ్ధంబగు మధుకర

మిది పాపాసరసు తఱిని నింపగు తరులన్

మదమున నణఁగి మణఁగుచు

సొదలిడి మఱి యెగిరి కొత్తచోటికిఁ బోవున్.

34

ధరపై స్వయముగ రాలియు

బలవంగాఁ బడిన విరుల పఱపుచున్.

ధరణియు కరంబు పఱలెను

పరుగుడుటకుఁ దీర్చిన మఱి ఫలకము లట్టుల్.

35

గిరి చఱియులపైఁ జెదరియు

దొరలెడు పలురంగు విరుల దొంతర చేతన్

ఎఱుపును పచ్చన యగుచున్

కరము పఱలుచుండు రత్నకంబళు లటులన్.

36

హిమముతువు చివర లక్షణ!

ద్రుమములఁ బువ్వులెట్లు పూచు దొంతర లగుచున్

ద్రుమములఁ గను మచి మధుమా

సమునన్ పోటీలు పడిన సరణిన్ దోచెన్.

37

గిరు అన్యోన్యంబును-బం
భరముల ఝుంకృతుల తోడ స్వాగతములతో
దరికిన్ బిలుచుకొను నటుల
విరితలపాగలను దాల్చి వెలిగెను మిగులన్.

39

ఇదె కారండవ పక్షియు
మువమున శుభజలముఁ తొచ్చి-మునుగుచు నట నా
మది మదనోద్ధీపనముగఁ
బదె పదె తన పెంటి పెంటఁ బడి విహరించెన్.

40

మందాకిని నది యెట్టుల
నంద మగుఁ బంప కూడ నందమె యయ్యెన్
మందాకినినది గుణములు
నెందును జగములఁ బ్రథితము నివి వాస్తవమే.

41

ఆసాధ్య కనంబడు నెడ
ఈసర స్తీరమున వసించిన యెడలన్
ఆశింప నింద్రలోకము
గాసిల్ల నయోధ్యకొఱకుఁ గలలోఁ గానీ.

42

చెలు పగు పచ్చని బయలులఁ
జెలి జానకితోడ పికార్లు చేసెడి నాకున్
కలుగదు చింతయె యెన్నఁడు
కలుగదు కోరికయు నన్యకార్యములందున్.

43

ప. అంద మైన చిగురు బాకులు కప్పిన చెట్లు ఈ వివిధ పుష్పములను
దరిప్రియసి లేని నాచిత్తమున పిచ్చెత్తించుచున్నవి సౌమిత్రి! చూడు చక్ర
వాకముల చేతను కారండవపక్షులచేతను సేవింపఁబడిన యీవంప శీతలజలము

లతో పద్మములతో నిండియెట్లున్నదో. పవనములు క్రౌంచములు పరాహస్యగములు మొదలగు వానితోడను కూయుచున్న పక్షులతోడను అధికముగా నెట్లు కోటిలుచున్నదో. సంతోషముతోఁ గిలకిల లాడు పక్షులు యునతియు చంద్రముఖయు తామలపూలవంటి కన్నులుగలదియు నై న ప్రియము గుర్తుకు తెచ్చినాకు కామమును దీపింపఁ జేయుచున్నవి పలె నున్నవి. చిత్రవర్ణములు గల చరియల యందు అడు లేళ్ళతోఁ గూడిన మొగలేళ్ళను మృగశాఖాక్షియగు సీతతో వియుక్తుడగు నన్నును అవి యిటునిటు సంచరించుచు నాచిత్తమును బాధించునవివలెనున్నవి. మత్తద్విప యూధములు గల రమ్యమైన చరియల యందు నాప్రియురాలిని చూచినచో నాకు మేలు కలుగును. పంపాసరీ పవనమును సీతయే కనుక నాతో పాటు సేవించినచో సామిత్రి! నేను జీవించును. పంపాసరోవ రోద్వాస మారుతమును సేవించు వారు ధన్యులుగదా! నవయావన మధ్యస్థురాలును పద్మపత్ర విశాలాక్షియు నగు నాప్రియురాలు నేను లేకుండ వివశయై యెట్లు ప్రాణములను ధరించియుండఁ గలదు. సత్యవాదియు ధర్మజ్ఞుడగు రాజు నగు తండ్రి సీతాక్షేమమును జనుల సభలో అడిగి నపుడు సీతచే అడవికిఁ బంపబడి సీత అనుసరింపగా పనికి వెళ్ళిన నేను ఏమి చెప్పుదును. సత్పథిని నడచు నాసీత ఎక్కడ నున్నదో పనికి పన్నును సరించిన అమో లేక దీక్షుడ నై న ట్లు జీవాలతో నుండును.

వంకర కనుతెప్పచివరలు గలిగి సుగంధములు గలదై శుభమైనదై యే బాధయు లేని సీత ముఖమును చూడని నా మనస్సు బాధపడుచున్నట్లున్నది. స్మిత హాస్యాంతరము గుణములును గలిగి మధురమైన సీత వాక్కులను ఎప్పుడు విందునో నవ యౌవన మధ్యస్థయగు సాధ్వీ దుఃఖము లేనిదానివలె సంతోషించిన దానివలె మన్మథ కర్మితుండ నగునాతోఁ బర్యటించి మాటాడినది. రాకుమారా! అయోధ్యలో సీత యేది అని యడిగిన అతిమనస్వినియగు కౌసల్యకు ఏమని చెప్పుదును. లక్ష్మణా! వెళ్ళుము భాతృవాత్సల్యము గల భరతుని జూడుము. “ఆ జానకి లేకుండ నేను జీవించలేను.” అని అనాథునివలె విలపించుచున్న మహాత్ముడైన రామునితో యుక్తమైన యువ్యయమైన రీతిగానిట్లు లక్ష్యబండు చెప్పెను.

అరసి నిను నాపి కొను యె
పురుషోత్తమః నీవు శుభము పొందెదగుగాకన్
దురితము చేయని యీడ్పుళ
నరులకు మతి మందముగఁ దనర్చదు రామా!

45

విరహముచే వ్యథ యగునని
స్మరించి యింక నిష్టజనుల మానుము మైత్రిన్
కరమున్ స్నేహమె యుండుట
త్వరగ దహింపబడు వత్తి తడిసియుఁ గూడన్.

46

చని పాతాళమునం దు
న్నను ఇంక నెక్కువ దవుల నణంగినఁ గానీ
విను మన్నిభములను రా
వణుఁ డింక జీవముల బ్రదికి బయటఁ బడఁడుగా.

47

ఎట రావణుఁ డున్నాడో
చటుకున నాతని ప్రవృత్తి సరిగాఁ గననీ
ఇటకున్ సీతను నర్పిం
చుటయో లేదా యముపురిఁ జొచ్చుటయో యగున్.

48

జనకజన్మ త్యజింపనిచోఁ
గను జానకి తోడ నదితి గర్భమునన్ దా
గినఁగాని భువికి నీడిచి
జనములు వీక్షించుచుండఁ జంపెదఁ జామ్మి.

49

* వివ:- స్నేహము=మైత్రి, నూనె.
వత్తిపక్షములో నూనె అని యర్థము.

ధృతితోడ నుండు మన్నా!

మతిలో దైన్యమును విడువు మానుము చింతన్

యతనము లేకుండఁగనే

క్షితి నష్టార్థులు గనుదురె స్వీయార్థములన్.

50

ఉత్సాహమె బల మన్నిటి

కుత్సాహము మించు బలమె యుండదు క్షితిలో

నుత్సాహమునఁ గనని దెది

సోత్సాహులు కర్మలందు నొందరు వ్యథలన్.

51

నిరతం బుత్సాహంబును

ధరియింపగ జనకజయును తప్పక దొరుకున్

మరి యిఁక శోకము వదలియె

పరిత్యజింపు మిటు కామవర్తన మెదలో.

52

నీవో మహాత్ముడవు మఱి

నీచే సుకృతాత్ముడవును నిట్టులె యయ్యున్

ఈ వెవ్వడవో సరిగా

నీవెఱుంగక యనియెద విటు నిల్పుము నిన్నున్.

53

అని లక్ష్మణుఁ డిటు తెలుపఁగ

విని చింతను చేతన మది విడిచిన రాముం

డును శోకంబును మోహం

మ్మును విడి ధైర్యమ్ము మదిని పొందెను మిగులన్.

54

అతఁ డవ్యగ్రుఁ డబింత్యవిక్రముఁడునై యారమ్య పంపానదిన్

క్షితిరోహంబుల కందరంబుల వనం బీక్షించు చుద్విగ్నమౌ

మతితో వారణగామియై యరుగ ధర్మంబున్ జలంబొప్ప జా

గ్రతతో రాముని జూచి ప్రోవుచును నేగంజొచ్చె సౌమిత్రియున్.

5

అటు వా రమ్మత దర్శనంబు గలవారై పోవుచుండంగ నం
తట సంవారము చేయు వానర గణాధ్యక్షుండు సుగ్రీవుఁ డ
చ్చట వారిం గని చేష్టఁ దక్కి కడు త్రస్తస్వాంతుఁడై పోప ముం
గట నున్నట్టి కపుల్ మహాజనుల వేగం గాంచి ప్రోగై ధటన్.

55

అటు మహాత్ములై వీరులై యాయుధములఁ
దాల్చు రామలక్ష్మణులఁ గాంచి తనదు మదిని
శంక గలుగ నుద్విగ్నుఁడై సర్వదిశలఁ
గనుచు సుగ్రీవుం డొక్కచోటనె నిలండు.

56

ఆమహాబలులను గని స్వాంత మొకెడ
నిలువ లేక సుగ్రీవుండు చెలులతోడ
మదిని గురులాఘవముల విమర్శ చేసి
సచివులఁ గని యుద్విగ్నుఁడై సదగఁ బలికె.

57

వనిలో వీరలు వాలి పంపఁ గనట వ్యాపారులై నార వ
ల్వను మైఁ దాలిచి వచ్చి యుందు రనిచెప్పన్ మంత్రు లాలించుచున్
ధనువున్ దాల్చిన రామలక్ష్మణుల నంతన్ జూచి యాకొండ పై
కిని నీకొండలపై కి దాటుచు నటన్ గిరింతలన్ గొట్టుచున్.

58

విజుగం జూచిన చెట్లఁ గూల్చి గిరులన్ బెన్ కంప మొందించుచున్
హరిణంబుల్ పులులున్ భయంపడి వనంబు దిట్టటుల్ పర్విడన్
గిరి చుట్టున్ గపు తెల్లఁ జేరి వెఱతోఁ గెల్వొగ్గి యుండంగ వం
దురు సుగ్రీవుని వాలిభీతు హనుమంతుం డిట్టులన్ వాకొనెన్.

59

“వాలిని గుఱించి కంగారు పడకుమిపుడు
మలయగిరి యిది యింక వాలివలన భయము
లేద, యుద్విగ్ను మతిని పర్యేక్షుడేల
కపివరా! క్రూరదర్శను వాతీఁ గాన విచట.

60

సౌమ్య! పూర్వపాపముచే విషాద మొదవె
చెడ్డయౌ వాలియిట లేడు చింతపడకు
కపివరా! నేడు తెలిసె నీకపిగుణంబు
నీమనసు తేలి కౌటచే నిలవ లేవు.

61

బుద్ధి విజ్ఞాన యుతుండనై పూను మెల్ల
బుద్ధిలేని వాడెటు లేలు భూత తతిని”
అనెడి హనుమంతు మాటలు వినుచు నపుడు
వలికె సుగ్రీవు డీరితి భద్రముగను.

62

అవిశాలాక్షుల వృధుభుజాన్వితులను
బాణ ఖడ్గ ధనుర్ధరు లైన వారి
సురసుతోపములను గాంచి వెఱవఁ డెవఁడు
వాలి పురుషోత్తముల వీరిఁ బంపియుండు.

63

నరపతులు బహుమిత్రులు, నమ్మరాదు.
గూఢచారులౌ శత్రుల గూఢముగనె
యెఱుంగఁదగు నమ్మిన నరుల వారు
సరిగ నవకాశములఁ జూచి చంపుచుండ్రు.

64

ఈవు పామర జను డట్టు లేగి వారి
పుట్టుపూర్వోత్తరములను పూర్తిగాను
ఇంగితముల రూపుగని భాషించి మిగుల
తిన్నగా వారి భావాలఁ దెలిసికొనుము.

65

వారు సంతుష్ట చిత్తులై వఱలు నెడల
ఇంగితముల బ్రశంసల నింక నింక
నాయెదుటనె యుండియుఁ గపిరాయ! యడుగు
నీవనికి వచ్చిన పని, విండ్రేల దాల్తా.9

66

వారు శుద్ధాత్ములే యైతే భాషణముల
వారు దుష్టులో శుద్ధులో చేరి కనుము
అనుచుఁ గపిరాజు పలుకంగ నాంజనేయుఁ
డామహాభావుఁడు ఘనుల నరయ నరిగె.

(67)

ఆమహాత్ముఁడౌ సుగ్రీవుఁ డాడినట్టి
నుడుల విని ఋశ్య మూకమునుండి రామ
లక్ష్మణులఁ జేరి వేషాదులను త్యజించి
కపులు శరులౌట భిక్షు నాకార మూని.

(68)

వినయయుతుఁ డట్లు హనుమంతుఁడును రయాన
రాఘవుల మ్రొక్కి మేత్తని రమ్యమైన
వాక్కులఁ బ్రశంస గావించి భద్రరీతి
సత్య మృదు విక్రములతో వచస్సు లాడె.

(69)

రాజర్షులకు దేవులకు సాటి వారయి
తాపసులై సద్ర్వతాత్ము లగుచు
మృగములు వనచరుల్ మిగుల భీతిల మించి
పంపాతట ద్రుమ ప్రతతిఁ గనుచు
భుభజలయౌ నదిన్ శోభిలఁ జేసియు
ధీరులై వల్కల ధారు లగుచు
ఆజాను బాహులై యటుల నిట్టూర్చుచు
ఇక్కడఁ బ్రజలఁ బీడింపఁజనుచు

చెలఁగి సింహావ లోకన చేయుచుండి
శక్ర చాపాభ చాపులై విక్రమమున
సింహములె యౌచు శ్రీలు గలుగు
మీర లెవ్వార లిచటకుఁ జేరి రేల.

20

విశ్వమోహన తనుల్ వృషభ పరాక్రముల్
కరికరోపమ భుజుల్ ఘనులు మీరు
ద్యుతి గల్గి మీప్రభన్ క్షితిధరఁబును దీని
భాసిల్లఁ జేయు సత్పురుషులు మీరు
రాజ్యార్హులై తామరస వ్రత నేత్రులై
వీరులై జడలూని నారు మీరు
ఒకరొకరిని బోలి యూర్ధ్వ లోకమునుండి
క్షమఁ జేరు రవిచంద్రసములు మీరు.

పృథు వక్షులౌ నరరూప మెసయు సురలు
ఉగ్రబలులు సింహస్కంధయుతులు మీరు
దర్ప వృషసముల్ మిగుల నుత్సాహ యుతులు
ఉదిత వృత్త పరిఘ సుబాహువులు మీరు.

71

సకలాభూషణ యోగ్యు లయ్యు నిటు భూషల్ చాల్చి రిందేటికో
సకలాంభోనిధి మేరు, వింధ్య సహిత క్షౌమండలం బంతయున్
ఒకరే యేలఁ గలారు మీరు, ధనువుల్ యోగ్యాలు వ్రజాభముల్
ఇంక బాణాసులౌ బుస్స కొట్టు నహులై యేపారు స్వర్ణాభ్యుమై.

72

ఇటుల నింత నడుగ నాకేల చెప్ప
రిచట సుగ్రీవు డనువాసరేశ్వరుండు
వెలయు నతఁడు ధర్మాత్ముఁడు వీరుఁ డతని
నన్న నిరసింప భువి నంతఁ దిరుగు”

73

ఆమహాత్ముఁడౌ సుగ్రీవు డంపె నన్ను
నేను హనుమంతుఁ డనెడి మంత్రిని గ్రహింపు
డనిలసుతుఁడ; మీతోడుత నతఁడు మైత్రి
కోరు, సుగ్రీవ హితముకై చేరినాను.

74

నేను కామరూపుడ భిక్షురూపాన నిటకు
ఋష్యమూకాద్రి నుండియు నేగుదెంచి
తంచు రామలక్ష్మణులతో నటులు చెప్పి
ఈ క్రితులకుండు హనుమంతుఁ డూరకుండె.

75

ఇటుల హనుమంతుఁ డన విని యిట్లు రాము
డపుడు లక్ష్మణుతో హర్ష మంది యనియె
ఇతఁడు సుగ్రీవమంత్రి గ్రహించినావె
ఎతని గనఁగోరి యుంటిమో యతఁడె పంపె.

76

అనుజ! సుగ్రీవ మంత్రి కీతనికి చెప్పు
మితఁడు వాక్యజ్ఞు డితఁ డెంత యింపు మీఱ
ననియె, ఋగ్వేద మెఱుంగక యజుసువల్లె
వేయకయె సామ లెఱుంగక వినువఁ గలఁడె.

77

వ్యాకరణ మంతయు బహుశా యాలకించి
యుండు నితఁ డెంతగనొ చెప్పి యున్నఁ గాని
యొక్క యవశబ్ద మైన నుచ్చరింపఁ
డితఁడు, వింటివే లక్ష్మణ! యిప్పు డీవు.

78

కమలం దై నను మోమునందు నుదుటన్ గన్పొమ్మలం దై న నెం
దును నేగాత్రమునందు సుంత వికృతిన్ దోసంగ రాకుండ హె
చ్చును తగ్గుండక నాన్ను తొందరయు గ్రచ్చుల్ లేక వక్షంబునం
దును కంఠంబున మధ్యమస్వరమతోనున్ బల్కె నీతం డాగిన్.

79

ఈతఁడు సంస్కార క్రమ
రీతి, నిదానముగఁ దొంద రేమియుఁ బడకన్
ప్రీతికరియుఁ గళ్యాణియు
వౌత్తియని పల్కు పల్కె, స్వాంతము మెచ్చన్.

80

శిరమును నురమును గళమును
వరమౌ స్థానముల మాట వ్యంజన యుతమౌ
వరవాక్కిది విని యెత్తిన
కరవాలము దించియరియుఁ గ్రాలఁడె శాంతిన్.

81

ఇటువంటి దూత యేయు
దృఢ రాజున కుండఁ డట్టిపార్థివు కర్మల్
పటుతర మయి స్థిర సిద్ధిని
నెటులన్ బొందఁ గలవు గ్రహింపుమి యనుజా !

82

ఇటుల గుణంబులఁ గర్మలు
బటువుగ సాధించువారు వరలెడి నృపతుల్
తటుకున దూతప్రేరణఁ
బటులై సర్వార్థములను వడి సాధింతుర్.

83

వ. అని రాముడు చెప్పగావిని లక్ష్మణుడు సుగ్రీవ మంత్రి యయిన హనుమంతునితో నిట్లనియె. “ఓ విద్వాంసుడా ! మహ్మదైన సుగ్రీవుని గుణములు మేమెఱుంగుదుము. ఆ కపిశృంగుడైన సుగ్రీవుని పెదకుడునె వచ్చియుంటిమి. సుగ్రీవుడు చెప్పినట్లు నీమాటనుబట్టి చేయుదుము”. అని లక్ష్మణుడు చెప్పగా విని పవనసుతుడైన హనుమంతుడు సంతోషించి తనకు జయము గలుగు నని సమాధానపడి వారితో మైత్రి జరప నిష్ఠపడి, మనస్సున సుగ్రీవుని దలంచి “నేను కృతకృత్యుడనైతి” నని యనుకొని “ఆ మహాత్ముడైన సుగ్రీవునికి రాజ్యప్రాప్తి తప్పక కలుగును. అట్టి కార్యసిద్ధిని చేయువాడు ప్రాప్తించెను. సరే కృత్యమును వచ్చినది.” అనిభావించి వాక్యవిశారదుడును కపివరుడు నగు హనుమంతుడు మరల రామునితో నిట్లనియె. పంపాతట కాననములతో నిండిన నానా వ్యాకృతములతో భయంకర మగు ఈదుర్గమ వనమున కేల వచ్చితివి అని. అపుడు రామునిచే ప్రేరేపింపఁబడి

లక్ష్మణు డిట్లనియె. “దశరథుండను నొకమహారాజు గలఁడు. అతఁడు ద్యుతి మంతుఁడు ధర్మవత్సలుఁడు నాలుగు వర్ణములను స్వధర్మముతో నిత్యము పరిపాలించెను.

84

అతనికి లేఁడు ద్వేష్యుఁడు
అతఁడు ద్వేషింపఁ డెవని నతఁ డభీలంబౌ
భూతములఁ బితామహుఁ డటు
ప్రీతిని గని ప్రొవుచుండు పృథివీస్థితిలో.

85

ఏన్నపుఁ డగ్నిష్టేమము
లోనగు యజ్ఞములఁ జేసె శ్రుత దక్షిణలన్,
అన్నపు జ్యేష్ఠసుతుఁ డితఁడు
వీనిని రాముం డటంచుఁ బేర్కొండ్రు జనముల్.

86

శర జీచుచు నెల్ల ప్రాణికి
నిరతము పితౄజ్ఞఁ బట్టి నెఱవేర్చుఁ బనుల్
వరుఁ డీతఁడు వీరుఁడు
మఱి పుత్రులలోన నితఁడె మాన్యతముండౌ.

87

రాజ గుణ లక్షణాఢ్యుఁడు
రాజుల సంపదలచేత రక్తుం డయ్యెన్
రాజవదవినుండి పడి స్వ
తేజస్సున నన్నుఁ గూడి తిరుగును వనులన్.

88

ఇతఁడు మహాతేజుం డగుత
సతి సీతయొ యనుసరించె సఖు వశి నితనిన్
అతి తేజుఁడు సూర్యుఁడు దిన
ముతుదిని ప్రభ యనుసరించు పోలిక యొప్పున్.

89

ఇతనికి నేఁ జిన తమ్ముడఁ
గృతజుఁడు బహుజ్ఞుఁడు నగు నితని గుణాలన్
అతిగా దాసుడ నయి నే
పతనము సేవింతు నితని శ్రద్ధను భక్తిన్.

90

సకలమహర్షుడై సకల సౌఖ్య కుభార్షుడై యయ్యుఁగూడ నా
సకలహితుండు తా సకల సంపదఁ గోల్పుడి కాసల నాశ్రయింపగన్
ఒకతటి మేము లేనియెడ నొంటిగ నీతని భార్య జానకిన్
చిక్చకుఁడు రాక్షసుం డెటుకొ వే కొనిపోయె నెఱుంగ మెవ్వఁడో. 91

ప. కావవశంబుచే రాక్షస శరీరము భరించిన దితి పుత్తుఁడు దను పను
వాఁడు మాతో ఇట్లు చెప్పెను. వినుము. నుగ్రీవుఁడను వానరరాజు సమర్థుఁడు
అతఁడు నిభార్య నపహరించిన వాని నెఱుంగఁగలఁడు అని దివ్యశరీరముతో
ప్రకాశించుచు చెప్పి స్వర్గము పొందెను. నీవడిగితివి కాన నీకు సకలవృత్తాంత
మును ఇట్లు చెప్పితిని.

92

ఎవ్వఁడు మును విత్త మెంతో దానము చేసి
కరము కీర్తిని లోక శరణు డయ్యె
ఎవ్వని జనకుండు నిలధర్మ పతనలుం
థయి యెల్ల వారిని నాదరించె
ఎవ్వఁడు లోకాల నెల్ల ధర్మాత్ముడై
నిరత మెల్లకు నాకు గురువె యయ్యె
ఎవని ప్రసన్నత నెల్లరు భూపతుల్
ప్రజల ప్రసన్నతన్ వఱులు మంద్రొ

అట్టి మాయన్న సకల రాజ్యాధిపతులఁ
బెద్ద చేయు నాదశరథు పెద్దకొడుకు
మూఁడు లోకంబులను భ్యాతి పొందినట్టి
నరుఁడు రాముఁడు సుగ్రీవు శరణు పొందె.

93

ఆర్తిచే రాముఁ డభిభూతుఁ డగుచు నుండ
కరము శోకాన నార్తుఁడై శరణుపొంద
వానర పతి సుగ్రీవుడ యీ నిమేష
మందును ప్రసాద ముంచుచు నర్తుఁ డిప్పుడు.

94

అనుచు జాతిగాఁ గన్నీరు కనుల నిండ
లక్ష్మణుఁడు పల్కగా వానరాగ్ర్యుఁ డనియె
నిట్టి యాత్మవంతుఁడను జితేంద్రియులను
వశుల వానరపతి చూడ వలసి యుండె.

95

ఇట్టి యీజిత క్రోధులై యిప్పుడు నాదు
భాగ్య వశమున నిటకును వచ్చినారు
ఇంక సుగ్రీవుడో వాలి యెడ విరోధ
మూని రాజ్యాన భ్రష్టుఁడై శానఁ దిరుగు.

96

ఇతని సతి నన్న వాలి హరించి ధిక్క
రించె, నీ సూర్యసుతుఁడు సుగ్రీవుఁ డిప్పుడు
వేగ'మాతోడ సీతను వెదకు పనికి
సౌముపడు నన రాముఁడు సరియె యనియె.

97

అని చక్కఁగ మధురవాక్కున హనుమంతుఁడు చెప్పి “ఏమి సుగ్రీ
వుని దరికి వెళ్ళదమె” అని మనగా అప్పుడు లక్ష్మణునితోఁ గూడిన యా
ధర్మాత్ముఁడు రాముఁడు తగినరీతిగ హనుమంతుని గౌరవించి “ఈ మారుత
పుత్తుఁడు హనుమంతుడు హర్షముతోఁ బలుకుచున్నాఁడు. ఆ సుగ్రీవుడు కృ

కృత్యుడగును నీవును కృతకృత్యుడ వయితివి. ప్రసన్న ముఖవర్ణము గలవాడై యితఁడు స్పష్టముగ పలుకు చున్నాఁడు. ఈ వీరుడైన మారుత పుత్రుఁడు హనుమంతుడు అన్యతము చెప్పడు.” అని యనగా అప్పుడు మహా ప్రాజ్ఞుడైన హనుమంతుడు వారిద్దఱను కపిరాజు సుగ్రీవుని దగ్గఱకుఁ దీసికొని పోవఁదలఁచి భిక్షురూపమును విడిచి వానర రూపమును పొంది ఆ రామలక్ష్మణులను తన భుజములపై గూర్చుండఁజెట్టుకొని యురు విక్రముడయి, తాను కృతకృత్యు డయినట్లు సంతసించి విపుల యశస్సు పొందువాడయి ఆ ఋశ్యమూకగిరి దగ్గఱనుండి మలయగిరి దగ్గఱకు శుభ మైన బుద్ధితోవెళ్ళి ఆ కపిరాజునకు రామలక్ష్మణులనుజూపి యిట్లు నెను. 98

ఇతఁ డిట్లాకులుండ యాదశరథ జ్యేష్ఠాత్మజుం డుత్తమ
ప్రతిభావంతుఁడు, సత్య విక్రముఁడు, శ్రీరాముండు ధర్మాత్ముడై
పితృ నాజ్ఞన్ గొని భ్రాత లక్షమణునితోఁ జెన్నానయం దుండ దు
ర్మతియై రావణుఁ డార్చు వత్నిని హరింపన్- వచ్చె నీపాలికిన్. 99

ఏవశి రాజసూయమున నెన్నియె చేసెనో యశ్యమేధముల్
ఏవశి వేలగోవులను దృప్తిగ దక్షిణగా నొసంగెనో
ఏవశి సత్యవాక్కులఁ దపించి ధర్మతఱ జిరంబ యేలెనో
ఆవశి బిడ్డ రాముడు స్వయంబుగ నిన్ శరణొందె నింతితై. 100

ఇటు నీస్నేహము కోరి నీమ దరికే యేతెంచి యున్నట్టి దు
ర్హటులన్ వీరులఁ బూజ్యులన్ మిగుల నారాధింపు మంచున్ పచిం
చుట సుగ్రీవుండె యాలకించియుఁ బ్రహర్షోత్పల్ల నేత్రంబులన్
త్రుటిలో భీతిని వీడి రాముఁ గనె సంతోషంబు పెంపొరగన్. 101

అల సుగ్రీవుఁడు మర్త్య రూపమున రమ్యుండైన దేహంబుతో
నెలమిన్ రామునితోడఁ బల్కె. “ననఘా! యిట్టుల్ సుధర్మండవై
బలవంతుండవు సర్వవత్సలుడవై వర్తిల్లుచున్నాడ. “పం
చిల నిష్ఠే హనుమంతుఁడున్ నుడిచె నీయీ సద్గుణవ్రాతమున్. 102

ఇది నీకే సత్కారం,
బిది నాకే శ్రేష్ఠలాభ మెనయున్ జమ్మీ!
హృది గపి నగు, నాతో సౌ
హృదమును గాంక్షించు చుంటి విపుడే కనుకన్.

103

మనమున నాతో స్నేహం
బును నాకాంక్షింతు వేని భుజమును నేజా
పిన వాడఁ జేతితోఁ జే
తిని గ్రహించి ని మమంబు తిన్నగఁ గొనుమీ.

104

అని సుగ్రీవుఁడు చెప్పఁగా విని కడు హర్షంబుతో రాముడున్
తన హస్తానఁ గపిశు హస్తమును హృద్యంబారఁగాఁ బట్టి మై
త్రిని సుగ్రీవుని గొగిలించుకొన సంప్రీతిన్ హనుమంతు డ
ల్లనఁ గాష్టంబులుఁ దెచ్చి యుగ్మినటు వెల్లం జేసె శీఘ్రంబుగన్.

105

అప్పుడగ్నిని పుష్పాల నర్చచేసి
యటఁ బ్రదక్షిణముచేపి స్నేహంబు పొంది
రామ సుగ్రీవులింకఁ బరస్పరంబు
నరసి కొనుచు తృప్తిని పొందరైరి యెలమి.

106

ఇపుడు నీవు హృద్యుడగు స్నేహితుఁడ వై తి
వింక మనకు సుఖము దుఃఖ మొకటి యనుచు
రాముతోడ సుగ్రీవుఁడు ప్రమద మొంది
కుసుమముల వత్రముల మద్దికొమ్మ నటక.

107

కూడి యిద్దఱు దానిపైఁ గూరుచుండఁ
గనుచు హనుమంతుఁడును లక్ష్మణునికి నెలమి
పూచినట్టి చందన శాఖ ఘుండె యుంచ
నలరి రాముతో సుగ్రీవుఁ డనియె నిట్లు.

108

వాలి నిరసించి నాసతిన్ వడి హరింప
హడలి తిరుగుచు నీదుర్గమాశ్రయించి
వాలితో బగఁ బూనియు వఱలు నాకు
అభయ మిడి భీతి లేనట్లు లభసి కావు.

169

అని సుగ్రీవుడు పల్కుచుండ నగుచున్నట్టై సుధర్ముండు నా
ఘన తేజస్వీయు రాముఁ డిట్లనియె నేఁ గావించఁగాఁ దగ్గ యా
పని యేదో కనినాఁడ వాలిని భవద్భార్యాపహరిన్ వధిం
తును, నా వాడి శరా లమోఘములు కూల్తున్ వాలి నీక్షింపుమీ. 110

వ. గ్రద్ద యీకలు కట్టినట్టియు వజ్రసమానములు తీవ్రాగ్రములు ఋజు
వర్షము లగు నాబాణములు పొములువలె వాలిమీదఁ బడి చంపఁగా పాపము
చేసి భ్రాత యను పేరు గల శత్రువును క్రిందఁబడి విడిపోయిన వర్షతము
బోలియున్న వాలిని నీవే చూతువు గాని” అని రాముండు చెప్పఁగా సుగ్రీవుఁ
డిట్లనెను “సృసింహా! నీయనుగ్రహమున నేను ప్రియురాలిని రాజ్యమును
పొందునట్లు నాయుగ్రజుఁ డగు వాలిని జంపి సాయము చేయుము” అనెను
అపుడు. 111

రామ సుగ్రీవులకు మైత్రి ప్రకట వఱఁగ
* జనకజా కపిరాజు రావణుల వద్ద
హేమ వహ్ని తుల్యము లైన వామలోచ
నములె యొక్కమాటె చుదరె క్రమము మీఱ.

112

వ. అంత మరల సుగ్రీవుండు సంతోషించి రామునితో నిట్లనియె. 113

* సీత, వాలి రావణుల యొడమకళ్ళు అదరెను. స్త్రీకనుక సీతకు ఎడమ
కన్ను అదరుట శుభము, తక్కినవారు పురుషులుగాన అశుభము,

జనులు లేని వనితని అక్షుణ్ణునితోడ
వచ్చి యున్న కారణము, నీభార్య యేడ్చు
చుండ మీరు లేని యపు డసురహరించి
చనిన సంగతిన్, హనుమంతుడును వచించె.

114

నీసతీవియోగార్తిని నీవు విడువు
క్షితిని నష్టపడిన యట్టి శ్రుతిని బోధి
సేత రప్పింతు, మింట రసాతలాన
నున్న గాని నీసతీ సేత నొగిని దెత్తు.

115

ఇదె సత్యం, బిటు నమ్ము నానుడి విషం బేపారు భక్ష్యంబ యే
విధి జీర్ణంబయి కాక యుండు, నటులే విశ్వాన నింద్రాదులొ
బుధులున్ గాని నిశాటులేనియును అపూఁబోడి నీభార్య నే
విధిలై సన్ జెబువంగఁ జాలరు, వగన్ వేవీడు తెత్తున్ సతీన్.

116

అనుమానంబును బట్టి యామె జనకజ్ఞాధీశు సత్పుత్రియే
యని నిశ్చంకగ నెంతు, రాక్షసుండు క్రూరాత్ముండయై యుండ అ
క్షుణ్ణ! రామా! యని యేడ్చుచున్ దితిజు నంకంబం దెబో త్రాచు పా
మును బోలెన్ విడిపించుకొంచును పశంబున్ గాక దొర్లెన్కడున్.

117

అటు మేసుద్రితలాన నైదుగుర మందంచు నిల్వంగ నం
తులు భూషణ్ తనయు త్తరీయమును క్రిందన్ సేత వేయంగ, మే
మిటు వానిన్ గ్రహించి దాచితిమి యిట్టి వానిఁ దెప్పింతు మీ
రటు గుర్తింపుఁ డనంగ రాముండు సఖా! యాతస్య మేలా యనన్.

118

మఱి సుగ్రీవుండు దుర్గమౌ గిరి గుహమధ్యన్ బ్రవేశించి య
త్తటి నారామునికిన్ శ్రీమంబు సలుపన్ తద్యాప లావల్య ముం
దరగా నుంచియవే గనుండి యసుచున్ గాన్పించఁ గన్నీరుపై
కుశంబున్ రాముండు మించి యెప్పు నునుమంచొప్పురు చంద్రుండటుల్

119

జనకజమీది స్నేహమునఁ జక్షుల నత్రులు క్రమ్మ హా ప్రియా !
 చుని విలపించు చుండి ధృతి మంతయుఁ బోవ ధర్మిని గూలి యా
 జనకజ భూషణాల హృదిఁ జల్లఁగ నుంచి బిలంబునందు నుం
 డీస భుజగంబ చుట్లులుక నిండగ బుస్సని చెచ్చ నూరిచెన్. 120

ఎడతెగ కున్న చుత్రులు నేడ్చుచు రాముండు భ్రాతఁజూచియున్
 తడు విలపించుచుం బలికెఁ గంటివె లక్ష్మణ! దొంగిలింపఁగాఁ
 బడుచును సీత క్రిందఁ బడవైచిన భూషలు ను త్తరియమున్
 బుడమిని బచ్చ గడ్డి పయి మున్ బడ నల్లక యున్న వట్టులే. 121

వ. అని రాముండు చెప్పఁగా విని లక్ష్మణుఁ డిట్లునియె.

ఎఱుంగను చెవికుండలముల
 ఎఱుంగను నేబాహువురుల నెప్పుడువదెనన్
 చరణముల వ్రాలి మ్రొక్కుట
 నెఱుంగుదు జరణముల నున్న యాయందెలనే. 122

వ. అని లక్ష్మణుండు పలుకఁగా విని రాముండు దీనుడై సుగ్రీవునితో
 నిట్లనెను.

అగు సుగ్రీవ! పచింపు మెచ్చటకు నాప్రాణాల కంటెం బ్రియం
 బగు నాప్రేయసి సీతఁ గూరుఁ డసురు డావేశలోఁ దీసికొం
 చుఁ గడున్ వేగమె పోవుచుండఁ గనితో శోకంబు నత్యంత మి
 ట్లగు నట్టుల్ పొనరించు రాక్షసుండె యెందావాసముం జేసెన్. 124

ఎట్టి దురాత్ము పాపమున నీడితిజాన్వయ మెల్లఁ గూల్తున్
 ఎట్టి ఖలుండు నాడయిత నిట్టులు ముచ్చిలి కోవ పెట్టెన్
 ఎట్టి నిశాఙ్గు డాత్మన్యుతి కీరుచులోకపుఁ దల్పుఁ దీసెన్
 అట్టి దురాత్ము శత్రుని సఖా! చెప్పమీ యము నింటి కంపెదన్. 125

ఇటు లార్తుండయి రాముఁడున్ బలుక నెంతే బాష్పముల్ గ్రమ్మ నం
తట సుగ్రీవుఁడు రాము బాష్పములు హస్తాల్ మ్రోడ్చి వాక్రుచ్చె ని
ట్లట నాపాపాత్ముఁడు రాక్షసుండు గలఁడో యెచ్చోట దద్వాసమో
యెటు లేదుష్టుల యందుఁ బుట్టెనొ మువే వీ నేనెఱుంగం జూమి. 126

అయితే నేమగుఁ గాని, సత్యముగ రామా! నేఁబ్రతిష్ఠాన్ బొన
ర్చి యిదే చెప్పుచు నుంటి వీడుము వ్యధన్, సీతన్ వడిన్ బొందు న
ట్లు యతింతున్ ఖలు రావణుం దునిమి నారోషంబు నాపొరుషం
బయితేఁ జూపెద నీవు సంతసిత యుగ్ధాఠోప మేపారఁగన్. 127

జేల తనంబు వీడి నిజ విశ్రుత ధైర్యము జ్ఞప్తి తెచ్చుకో
ఈలలి నిన్నుబోటి ఘను లింతగ లాఘవ మొంద నొప్పు ది
లీలనె నాదుభార్యను హరింపఁగ దుఃఖము పొందినాఁడనే
ఈలలి నేను ధైర్యము త్యజించియె శోకము పొందలేదుగా. 128

అతి సామాన్యుఁడ నైన వానరుఁడనే యయున్ ప్రియన్ గూర్చి చిం
తితుండన్ గాను, మహాత్ముఁ డీవు ధృతి దీప్తింపన్ వినీతుండవున్
మతిమంతుండవు చెప్ప నేటి కిటులం బైఁబడ్డ దుఃఖంబు నీ
వతిధైర్యంబున నాపి ధీరుల సుమర్యాదన్ ధృతిన్ వీడకే 129

వ్యసనంబందును అష్టకష్టములతో బాధల్ సమీపించినన్
అనువుల్ పోవుతఱిన్ స్వబుద్ధిని విమర్శాలోచనల్ చేయు వా
డస లెన్నండు ధృతిన్ త్యజించి క్షయమఁ బొత్తింపఁ డజ్ఞుండు; బా
లికుఁడో చింతను ముగ్గు భారమున వార్ధిన్ ముగ్గు నొకన్ బలెన్ 130

ఇదిగో దోసిలి యొగ్గి స్నేహమున నిన్నే నేఁ బ్రసాదింపఁ జే
యుదు, వేపొరుష మొందు, చింతకును చోటొక్కింతయే నియఁ గూ
డదు, శోకార్తుల కెందు సుఖముండఁబోదు తేజస్సెయే
నడఁగున్ జింతిల కార్తుఁ డెందు బ్రదుకం, డార్తిన్ చిసర్జింపుమి. 131

ధృతితో సుండుము మైత్రిచేఁ జెపుదు సంతేగాని బోధింప; నీ
మతిస్నేహంబును గౌరవించి యేమాత్రంబ నీవొంద కం
చతి మైత్రిన్ మధురోక్తులాడు కపిసంభూధ్యక్ష సుగ్రీవు న
మ్మత వాక్కుల్ విని మోముతుడ్చుకొనియెం దై కొంగుతో రాముఁడున్

132

అని సుగ్రీవుఁడు చెప్ప స్వస్థుఁ డయి తానాత్మన్ ధృతింబూని ప్రే
మను సుగ్రీవుని గౌరిలించుకొని యీమాడ్కిన్ రఘుశ్రేష్ఠుఁ డ
ష్టనె సుగ్రీవ! వయస్య! స్నేహమున నీవన్నట్టి యావల్కు లెం
త నిదానం బయి యుక్తమై హితములై తథ్యంబులై యొప్పెఁ గా

133

ఇట నీచే ననునీత మానసుఁడనై యీనాఁడు స్వస్థుండునై
తిటు నిన్బోలిన బంధు వీతణిని నెందేనిన్ అభింపంగ నిం
కెటు సాధ్యంబగు, నీవు జానకిని నన్నేషించు యత్నంబు చే
యుట కర్తవ్యము, దుష్ట రావణుఁడు నెందున్నాడో గాంచం దగున్.

134

ఎది నేనిప్పుడు చేయగా వలయునో స్వేచ్ఛన్ వచింపం దగున్
పృథివిన్ వర్షములందుఁబోలె సకలం బీనాయెడన్ సిద్ధనూ,
ఎది యైతే నభిమాన మొంది యిపుడే యేఁబల్కి యున్నానో య
య్యది తథ్యంబ, యసత్యమాడ నెపుడు, న్నాసత్యపుం దోడె నూ. 135

అన సుగ్రీవుఁడు రామువాక్కు విని యష్టాక్షుల్ కరంబున్ ప్రతి
జ్ఞ నొనర్చున్ నరవానరుల్ ముదముతో స్వాభీష్టముల్ తీరెగా
యని సౌఖ్యంబును దుఃఖమున్ సమముగా ననోద్యముల్ బల్కిరం
తనె సుగ్రీవుఁడు మానవాగ్ర్య సుడి సిద్ధంబును నెంచెన్ మదిన్. 136

వ. అనంతరము సుగ్రీవుఁడు సంతోషము పొంది అక్షుని యెదుట
రామునితో నిట్లనియె.

137

ఇటువంటి గుణివి సఖి వయి
యిటు నేర్పడుటవలన నిరక నెల్ల విధాన్
ఎటువంటి సంశయము లే
నటు లాదేవుల యనుగ్రహంబును గంటిన్.

138

అనఘా! నీసాయముచే
ఘనమగు సురరాజ్య మైనఁ గాంచంగల, నిం
కను నీరాజ్యంబును
గొనుట గుణివి చెప్పవలయుఁగూడన రామా :

139

ఈవిధిని సన్ని సాక్షిగ
నీవంటి రఘుకులజుండు నెచ్చెలి కాగనన్
నేవిధిగా సుహృదులలో
కావలసిన హితులలో ఘనుడనె యైతిన్.

140

అనురూపుడ నగు స్నేహితుఁ
డను నేనయ్యెద ననుచుఁ దలంతువు పిదపన్
ననుగూర్చి నాగుణములన్
వినుతించుట తగదు నాకు నేనై యిచటన్.

141

నినుబోలిన ధన్యాత్ములు
ననఘులును మహాత్ములునగు నట్టి ఘనులలో
తనరెడు ప్రీతి స్థిరంబగు;
ఘనులగు నాత్మయుతులందుఁ గడు ధైర్య మటుల్.

142

వెండియు, బంగరు వలువలు
నిండై న యాభరణములును నిఖిల ధనంబుల్
మెండుగ వేటులు గావని
నిండుగ నందఱి వని గమనింతురు సాధుల్.

143

ధనికుఁ డయిన బీద యయిన
వనట గల నరుఁడయిన సుఖవంతుఁడె యైనన్
అనఘుండగుఁ గాక యఘం
బునఁ దనరునుగాక సఖుఁడె పూర్తిగ గతియౌ. 144

చటుకునను ధనత్యాగము
చటులతను త్యాగము మరి సౌఖ్య త్యాగం
బటువంటి మైత్రి గనుగొని
తటుకునఁ గావించు చుండ్రు తమ మిత్రునికై. 145

అవు నది యట్లే యనుచు ప్రే
యవాది సుగ్రీవుతోడ నారాముఁ డనెన్
సువిదిత యశస్వి యగు వా
సవుదరివలె లక్ష్మి గలుగు సౌమిత్ర దరిన్. 146

అట సుగ్రీవుఁడు నిల్చియుండిన ఘనుండౌ రాము సౌమిత్ర నం
తట వీక్షించి నలుంగడల్ కనుఁగవన్ సారించి యాప్రక్క ముం
గిట ఋష్టించియుఁ దుమ్మెదల్ ముసరగా గ్రేవల్ దళాలున్న యొ
క్కటియౌ మద్దిది కొమ్మ విర్వనట చక్కగ వారు కూర్చిండిరే. 147

అటుల రాముఁడు సుగ్రీవుఁ డప్పు డచటఁ
రుచుండగ హనుమంతుఁ డారసి యట
మనలు లక్ష్మణుని కవుడు మద్దికొమ్మ
విఱచి దానిపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టె నతని. 148

పండ్లు పూవులు నిండిన పర్వతమున
సౌఖ్యముగ నుండి స్తిమితాబ్ధినరణి నెరయ
వ్యాకుల పడు నక్షరములు వఱలు రాము
నలరి సుగ్రీవుఁ డనె మధురార్ద్ర ఫణితి. 149

అన్న నిరసించి భార్యను నవహరింప
భయముచేత హడలి పోయి వనటఁ గుమిలి
అడి వరమగు ఋశ్యమూకాద్రిపైని
తిరుగుదును వానితోఁ బగ నెఱపి వెఱచి.

150

వ. వారివల్ల భయపడి యనాకుండనై యున్ననన్ను సర్వలోక
భయంకరా! అనుగ్రహింపదగుమఘ్న.

అని సుగ్రీవుఁడు పల్కుచుండ నగుచున్నతై సుధర్ముండు నా
ఘనతేజస్వియు రాముఁ డిట్లనియె నేఁగావించఁగాఁదగ్గ యా
వని యేదో కనినాఁడ వాలిని భవద్భార్యవహారిన్ వధిం
తును, నావాడిశరా లమోఘములు కూల్తున్ వాలి వీక్షింపుమీ.

151

వ. గ్రద్ధ యీకలు కట్టినట్టియు వజ్రసమానములు తీవ్రాగ్రములు
ఋజువర్షములు నగు నాబాణములు పొములువోలె వాలి మీఁదబడి చంపగా
పాపము చేసి భ్రాత యనుపేరు గల శత్రువును క్రిందబడి విడిపోయిన పర్వ
తమువోలె నున్న వాలిని నీవే చూతువు గాని అని రాముఁడు చెప్పఁగా విని
కపి సేనావతి సుగ్రీవుఁ డతుల సంతోషము పొంది మేలు మేలు అనుచు నిట్లు
వలికెను.

152

రామః శోకము నన్నుఁ దిరస్కరించె
వ్యథల బాధితులకు నీవ పరమగతివి
స్నేహితుండ వనుచు నిన్నుఁ జేరి యేడ్చు
అగ్నిసాక్షిగఁ గర మిచ్చి యయితి సఖివి.

153

ప్రాణములకంటెఁ గూడను నాప్తుఁ డీవు
గట్టిగా సత్యమున నొట్టు పెట్టుకొందు
స్నేహితుఁడ వని స్వేచ్ఛ వచించు చుంటి
వామనస్సునె యావేదనము హరించు.

154

74 సుగ్రీవుడు తన బాధ రామునితో చెప్పుట - రామాయణము

అనుచు నింత మాత్రము చెప్పి యశ్రువులను
కనులు చీకరి బాకిరిగా నెసంగ
బాష్పములఁ గంత మది యడ్డు పడుచు నుండ
పై కి గట్టిగ నింకఁ బల్క లేక పోయె.

155

వఱదవలె వేగ వచ్చిన బాష్పవేగ
మాపుకొనుచు సుగ్రీవు డనంతరమున
వడిగ రాముదరిని గండ్లు తుడుచు కొనుచు
ప్రథిత తేజుడై రాముతోఁ బలికె నిట్లు.

156

మున్ను వాలి రాజ్యమునుండి నన్ను దింపి
పరుషములు పల్కి బల్కిని తఱిమి వై చె
ప్రాణములకంటె బ్రయసతిన్ లాగినై చె
నింక నామిత్రు లెల్ల బంధింపఁబడిరి.

157

దుష్టుఁ డాతఁడు నను జంపఁ దొరగఁ బూని
యంపినట్టి కపుల హత మార్చినాడ
ఇట్టి శంకచే నినుగూడ నేను జూచి
వెఱచి చేర నెల్లరు వెఱతురు భయాల.

158

హనుమంతుఁడు మొదలగు నీ
ఘనకపులె సహాయములుగను గల రిట నాకున్
వనటన్ మునిగి ఈ క్షా
రణముననె ధరించి యుందుఁ బ్రాణము లింకన్.

159

ఈకపులె యన్ని గతుల రక్షింతు నన్ను
వెడలుచో నేను వారును వెడలుచుండ్రు
ఉన్నచో నేను వారును మందు రిటనె
సంగ్రహముగఁ జెప్పితిని విస్తరము తేల.

160

అధిక పొరుష మున్నట్టి యన్న వాలి
వైరియ్యై నాతడణంగ బాధ పోవు
అతడు నశియింపఁ గలుగు జీవితము సుఖము
ఇదియె నావ్యథకంతు సవ్యధుండఁ జెపితి.

161

సర్వవిధము లయిన కష్ట సౌఖ్యములకు
సఖునికి సఖుండె యెందు శ్రేష్ఠంపు గతియు
అనుచు సుగ్రీవుండు వచింప నాలకించి
అపుడు సుగ్రీవుతో రాముఁ డనియె నిట్లు.

162

ఏల మీయిద్దఱకు వైర మిట్లు కలిగె
సరిగఁ జెప్పుమి యది విని సలుపఁదగిన
వనిని నిశ్చయించియు బలాబలము లెఱిగి
యపుడు దాని ప్రతిక్రియ యాచరింతు.

163

నీకయిన యవమానంబు నేను వినఁగ
కరముకోపము నాకును గలుగు చుండె
వర్షకాలాన వచ్చెడి వరదవోలె
నాహృదయము గంపించుచున్నదిగఁ దోచె.

164

నేను ధనువున శరము సంధించి యింక
శత్రువును వధించెడి సమయమునకు
ముందుగా మోదిలి స్తిమితముగ నుండి
స్వేచ్ఛగా వచింపుము భీతి విడిచి పెట్టి.

165

అనుచు సుగ్రీవునకు రాముఁ డపుడు చెప్ప
కపులు నల్వరతోపాటు కరము ముదము
పొంది వాలికి తనకును పొడమి నట్టి
ద్వేషమును యథాతథముగఁ దెలుపసాగె.

166

అరి నిషాదనుఁ డగు వాలి యన్న నాకు
అతఁ డనిన మున్ను నాకును పితకు బ్రియమె
తండ్రి పోవఁగ మంత్రి లీతండె పెద్ద
యనుచుఁ గపిరాజుఁ జేసిరి యతని నపుడు.

167

వాలి తండ్రి తాతలనుండి వచ్చు రాజ్య
మెల నెపుడు భృత్యుఁ డటు సేవించినాను
తొల్లి మాయావియనెడి దుందుభి సుతుండు
వీనితో స్త్రీకౌఠకుఁ బగ పెట్టుకొనియె.

168

జనులు రాత్రి నిద్రించెడి సమయమందు
రాక్షసుండు కిష్కింధ ద్వారంబుదరికి
వచ్చి సంరంభ మది మీర ధ్వనులు చేసి
యద్దమునకు నాహ్వానించె నుద్బుటుఁ డయి.

169

నిదురం జెందిన బ్రాత రాక్షసుని యానిర్హోష మాలించి వే
నిదురన్ వీడియు రాక్షసుం దునుమఁగన్ వెళ్ళంగ బోవంగఁ ద
త్తుదతుల్ నేనును వద్దు వద్దనుచుఁ దోడ్తో మ్రొక్కి వారించినన్
మది నాలింపక పోవ వాని వెనుకం బర్వెత్తితిన్ బ్రేమచే.

170

దనుజుండన్నను నన్నుఁ జూచి పరువెత్తెన్ మేము వెంటాడ మా
కును జంద్రుం డటు పైకి వచ్చి కడు వెల్గున్ జూప దైత్యుం డటన్
తృణముల్ గప్పిన పెద్దభూమి వివరం బిట్టి ప్రవేశించె, మే
మును నిల్వంబడి పోవ నన్నపలికెన్ మోమెఱ్ఱనై నన్నిటల్.

171

ఇట సుగ్రీవ! బిలంబు ద్వారముననే యీవుండి నేరాక్షసున్
త్రుటిలోఁ గూలించి వచ్చుదాఁకఁ గనుమీ తూర్జంబ నేవత్తు నం
చటులన్ బ్రాత వచించి నావినతి తానాలింపకే “కాళ్యతో
డిటు నీవుండు” మటంచుఁ బోవ నొకయే డట్లుండి నే వేచితిన్.

172

అటు లేనున్ బహుకాలముండి యింక స్నేహాధిక్యతన్ సంభ్రమం
బట నే బొందుచు భ్రాతఁ జూడక మనంబే పాపమున్ శంక చే
యుటచే దీర్ఘపుఁ గాలముం జన బిలంబందుండి ఫేనంపు నె
త్తుటితో నిండఁగ వింటి నార్పు; అని యందున్ భ్రాతనాక్రోశముల్ 173

ఆయా చిహ్నాల సన్నయె
పొయె సని తలఁచి గిరివలెఁ బొలిచెడి బండన్
ఆచువని బిల ద్వారము
నాయతపడి కప్ప వడి జలాంజలి యిడితిన్.

174

అవలన్ కిష్కింధ కరిగి
యెవరికి తెలుపకయె యుండ నెఱొ యెఱిఁగి మం
త్రివరులు నాకభిషేకము
స్వవరాః చేయంగ రాజ్య మేలుచు నుండిన్.

175

శంతలో వాలి దనుజు వధించి వచ్చి
నన్ను నభిషిక్తు వీక్షించి నాయమాత్య
వరుల బంధించి దూఱ, నేబద్ధుఁ జేయ
శక్తి గలిగియు, బద్ధుఁగాఁ జలువలేదు.

176

అమహాత్ముని మన్నించి యంఘ్రిఁ బడితిఁ
గాని మది మెచ్చి యాశీస్సు లేని యిడఁడు
ప్రభువ! యతని కాళ్ళను గిరిటంబు వ్రాల్చి
మ్రొక్కిన ననుగ్రహింపక పొందె నలుక.

177

వ. అప్పుడు నేనిట్లు బ్రతిమాలుచు నిట్లంటిని.
నాచ్యుష్టాసనిన్ క్షేమ మొందఁ గంటి
నీవా శత్రువున్ వధియించినావు కూడ
నాధుఁడ వయితివ యీయనాధునికిని
ఇందు నీనొక్కడ వనాధ సందనుడవు.

178

ఎన్నో సరములు వ్రేల పూర్ణేందు పట్టు
నడరు చామరములతోడి గొడుగు నిదిగొ
నేను పడ్డద గ్రహింపు నేను బిలము
దరిగ నేయొక్క యేడాది తరల కుండి.

179

బిలమునుండి ద్వారమున నెత్తులు స్రవింప
ఎంతో వగ స్రుక్కి వ్యాకులితేంద్రియుడ నయి
తైల శృంగముచే బిలాస్యంబు గప్పి
అచ్చోటు విడి కిప్పింధకు వచ్చినాడ.

180

నా వగఁ గని మంత్రి పురజనంబు లెల్ల
నాకు నభిషేకమును జేసినారు గాని
నేనునా యంతగాఁ గోర నైన లేదు
దానికిని నీవు క్షమింపఁ దగుదు వన్న.

181

ఈవె మాన్యుడ వగు వానరేశ్వరుడవు
ఇదివఱకువలె నేను సేవింతు నిన్ను
నీవు లేమిని రాజుగా నేన యుండి
కలుగు మంత్రి పౌరపురి నిష్కంఠకంబె.

182

దాచి పెట్టిన యీ రాట్పదంబు మరల
నిచ్చుచుంటిని నీకు గోపింప వలదు
పౌమ్యః శీరసుతో యాచింతు శత్రుహంతః
ఇదిగొ కేల్గితి ననుగ్రహింపఁ దగుదు.

183

నన్ను బలవంశ పెట్టి మంత్రిత్వాదు లెల్ల
శూన్య భువిని గెల్వంగఁ జొప్పఁ జేసి
రిట్లు బ్రతిమాలి యెంత ప్రార్థించుచున్న
వివక నిందించి చీ! యని యనియె నెన్నో.

184

ప్రకృతులను మంత్రుల నాప్తులను సఖులను
బిలిచి వారిముందట నెన్నో దులిపి యనియె
అంద రెఱుగుదురుగద మాయావి యనెడి
యసుర నను రాత్రి పోరుకై యపుడు పిలిచె.

185

హని పీల్చును విని పార్థివాలయంబు
విడిచి వెళ్ళితి, నాభ్రాత వెంట వచ్చె
రాక్షసుఁడు మాయురువురను రముము కనియె
భయముచేఁ జాఱి బలమును వడిగఁ జొచ్చె.

186

అట్లు ఘోరమౌ బలమును నసుర చౌఱగ
క్రూర దర్శనుఁ డగు భ్రాతతో రయాన
నిట్లు అంటి వీనిని జంప కేను రాను
నేను వచ్చువఱకు నిరీక్షింపు మిందె.

187

సరియె యితఁ డుండెఁ గద యని యరిగినాను
హని వెదకుటలోఁ బట్టె వత్సరంబు
విసుగు చెందక వెదకి యాభీముఁ గంటి
బంధువులతో నతఁడౌ చంపఁబడియెఁ గూడ.

188

ఆర్చు తన్నుఖమున నుండి యడరు నెత్తు
బీటిచే నాబలమ్ము పూరింపఁ బడియె
విక్రమించు నారిపున్ వేగఁ జంపి
వచ్చి బలముఖం బది కప్పఁ బడుటఁ గంటి.

189

అరుగుదెంచి సుగ్రీవ! యం చార్చి యార్చి
ప్రతి వచనము రాక మిగుల బాధ చెంది
తన్ని తన్ని యాబండ బ్రద్ధలుగఁ గొట్టి
అబలము నుండి పురిఁజేరి తప్పుడునేను.

190

తనకు రాజ్యము కావలె ననుచుఁ గోరి
అన్నపైఁ గల సౌహృద మంత మఱచి
ఈశ్వరముండు సుగ్రీవు డిట్లు నేను
రాకయుండు నట్లుగ వడ్డు నాకుఁ జెట్టె.

191

అని యిటులఁ జెప్పి వాలి యాయుండ జెడుట
కట్టుబట్టుతో నిర్భీతి నిట్టె గెంటి
నాదు భార్యను హరియించె, నాకు భయము
గలిగి వనులు వార్ధులు తిరుగాడు చుంటి.

192

వీదొ యొకహేతుచే వాలి యెప్పుడుఁ జొఱంగ
రాని యీటుశ్య మూకాద్రి నేను నిపుడు
భార్యను హరింప దుఃఖించి బాధతోడ
ఆశ్రయించితి నాదు వృత్తాంతమిదియె.

193

వాలితో నాకు వైరంబు వచ్చి నట్టి
సంగతిని పూర్తిగా నీకు సరిగఁ జెప్పి
నాను, తప్పెచేయని యట్టి నాకు నిట్టి
కష్టములు వచ్చె రామ! ననీకరుణఁ జూడు,

194

వ. సర్వలోకములకు అభయమిచ్చెడి రామా! వాలి భయముచే నార్తుడ నయిన నన్ను ఆ వాలిని నిగ్రహించి అనుగ్రహింపుము. అని సుగ్రీవుడు చెప్పఁగా విని తేజస్వీయు ధర్మజ్ఞుఁడు నగు రాముండు నవ్వుచున్నాడువలెనై యిట్లు నియె. ఇదిగో సూర్యునివంటియు అమోఘములును వాడివియు నగు బాణములు దుష్టుడైన వాలి మీఁద పడును. నీ భార్యను అపహరించిన దుశ్చక్రతుడును నగువాలి నా కండ్లయెదుట పడనంతవఱకే బ్రతికియుండును. నీవును నావలెనె శోకసాగరమునఁ బడియుంటివి. నిన్ను ఈ కష్టములనుండి తరింప జేయుదును. నీవు పూర్తిగా నీ కోరికలను తీర్చుకొనగలవు. అని రాముండు చెప్పగా తనకు పితమైన హర్ష పౌరుషములను వర్తిల్లజేసెడి యా వాక్యమును విని సుగ్రీవుండు మిక్కిలి సంతోషించి ప్రశంసించి యిట్లు నెను. 195

ప్రజ్వలించి వాడివయి మర్మములఁ జీల్చు
బాణములచేత లోకాలు ప్రళయ కాల వేళ
నర్కునట్టుల నిస్సంశయముగ సల్గి
తగులఁబెట్టఁ జాలుదు వని తలఁతు రామః

196

అయినను దదేక చిత్తము నవధరించి
వాలి పౌరుషమును ధృతి బలము వీర్య
మెల్ల నాలించి కర్తవ్య మేమొ నీవు
నిశ్చయించి చేసెడుగా నీవె చూడు.

197

అటు సూర్యుం డుదయంబు కాకమునుపే యాతూర్పు సంద్రంబునుం
డిటులన్ బిచ్చిమ వార్ధి దక్షిణమునం దేపారు సంద్రంబు నుం
డట తాను త్రరపుం బ్రదేశము శ్రమం బావంతయున్ లేకయే
త్రుటి వచ్చుం జను సంధ్యవార్చునుజుమీ తూర్లంబ యవ్వాలియున్

198

ఘనమే యయ్యును శైలశృంగముల యగ్రాలెక్కి భేదించి వా
నిని బంతుల్నలె నిట్ట పైకి విసరున్ నేర్పారఁ జేఁబట్టుకొం
చును నాడున్ స్వబలంబు తేటవడఁగా సూక్ష్మంబుగాఁ గానలన్
ఘనమై సారముగల్గు చెట్ల విఱచున్ గాసిల్లఁ డావంతయున్

199

పరకైలాసపు శృంగ మట్లలరి దర్పాబోప మేపారఁగా
వరదానంబున వేయి యేన్లుల బలప్రాగల్భ్యముం బొంది యే
త్తైఱతో దుందుభియన్ మహామహిష మెంతేఁ గ్రొవ్వి గంభీర సా
గరమున్దగ్గతె యుద్ధమున్ జలుప వేగన్ రమ్ము నాతో ననన్.

200

చావుమూడు దుందుభి రాక్షసాగ్ర్యుఁ జూచి
యిపుడు ధర్మాత్ముఁడు సముద్రుఁ డనియె నిట్లు
రాజు! నీతోడుతన్ నాకు రణము చేయు
బలము లేదట్టి ఘనుఁ డెవ్వవాఁడ వినుము.

201

వరతవస్సుల కెప్పుడు శరణానంగు
వర్వతేశుఁ డుండెను హిమవంతుఁ డనంగ
అతఁడు హరుమామ, సానుగు హించితుండు
అతఁడె నీకు రణప్రీతి పెరిగ నిచ్చు

202

జలధి భయపడె ననుచు రాక్షసుఁడు తలచి
చాపముననుండి వెడలిన శరమువోలె
హిమగిరి వనంబు చొచ్చి గజేంద్రుఁ బోలు
శ్వేతశిలలను జిమ్మి గజ్జించె మిగుల.

203

అప్పుడది చూచి తెల్లని యబ్జ మట్లు
సౌమ్యుఁ డయిన, ప్రీతికర వేషంబు దాల్చు
హిమగిరి స్వశృంగ మందుండె యిట్లు పలికె
ధర్మవత్సల! దుందుభి! తాల్మి పూను.

204

నన్ను బాధపెట్టుకు పోరు నై పుణంబు
లేదు, తపనులకు శరణమై దనర్తు
ననంగ నల్లి దుందుభివల్లె నాజి నీకు
నేర్చు లేకున్న నాకట్టి నిపుణుఁ జూపు.

205

అనుచు దుందుభి యనంగ వాక్యజ్ఞుఁ డైన
హిమగిరి వచించె నయ్యసురేంద్రుతోడ
వారి యనువాడు గలఁ డింద్రబలుఁడు ఘనుఁడు
వాఁడు కిష్కింధ మండెఁ బ్రధన విదుఁడు.

206

అతఁడే నిన్నె రెంచులే, నముచికి న్నాఖండలుం డట్లు నీ
కతిగా నేర్చును ద్వంద్వయుద్ధమును నీయంగల్లు వీరుండు, నీ
మతి యుద్ధంబును గోరుదేని నిపుడే మల్లుండవై పంగరో
ద్ధత కంఠాతిని తీర్చుకొ మ్మతఁడె దుర్ధర్షుండు యుద్ధంబులో.

207

అని కైలేంద్రుఁడు పల్కు దుందుభియుఁ గ్రోధావిష్టుఁడై వాలితో
డను యుద్ధం బొనరింపఁ దీక్షమగు దంష్ట్రుల్ మీఱఁ గిష్కింధ ప్రాం
గణముం జేరి ధరిత్రి మిక్కిలి వణంకన్ దుందుభింబోలెఁ బల్
ఘన గర్జల్ పొనరించి దుందుభియు వృక్షాల్ గూల్చి చీల్చెన్ భువిన్.

208

ద్విరదం బుల్లు కవాటముల్ కడువడిన్ దీర్ఘంబు గావించి యు
ద్ధరతన్ గొమ్ముల గిటుచున్ ఖరములన్ ధూళుల్ కడున్ లేపుచున్
మొరయింపన్ విని వాలి యంతిపురిఁ బాన్పున్ వీడ పూఁబొండ్లతోఁ
గరమున్ దారలతోడఁ జంద్రుఁ డటు వేగన్ వచ్చి యీలాగనెన్.

209

ఏరా! దుందుభి! కోటద్వారమున నిల్లీ వడ్డి గర్జింతువే
ఏరా! నీకును నీదు ప్రాణములపై నిష్ఠంబులేకున్నదా
నీరక్షావిధి చేసికొ మ్మనగఁ సెంతే నల్లి యుం దైత్యు డెం
తో రోషంబునఁ గన్ను లెఱ్ఱవడఁగా దూర్ఘం బిటుల్ వాకొనెన్

210

సతులాలింపఁ బడాయి కొట్టుట లింకన్ జాలించి నాతోడ ను
ద్ధతి యుద్ధం బొనరింపు చూచెదను నీదర్పంబు నీవీర్యమున్
మతిలో నీనిశ పొని నిగ్రహము నం బాటించి క్రోధంపు బా
హతి నేనోర్చెద, స్వేచ్ఛగా నుదయ పర్యంతంబు భోగింపుమీ.

211

ఎల్ల వానరులను గొంగిలించు కొనియు
చేయవలసిన దానాలు చేయు మిపుడె
సర్వ కపిరాజ! సుహృదుల సత్కరింపు
సర్వ కిష్కింధ మఱియొక్కసారి చూడు.

212

రాజ్యమున నీకు సాటియౌ రాజు నుంచు
ఇంతిజనములతో విహరింపు మిపుడె
చేయవలసిన కృత్యముల్ చేసికొనియు
ఉండె నిదె ముందు నీగర్వ ముడుపువాఁడు.

213

మత్తుని ప్రమత్తు, సుప్తుని
కత్తులును గబాధు లేమి కలుగని వానిన్
బొత్తిగ నినుబోల్ మోహితు
హత్తి తునును వాడు భూజహంతయె నుమ్మి.

214

అని దుందుభియనగా మె
ల్లన నగి క్రోధమున వాలి రాక్షసుతోడన్
అనియె నిటు తార మొదలగు
వనితల లోనికిని పోవఁ బనుచుచు నపుడే.

215

రణమున నీకు భయమె యుం
డనిచో నేమత్తుండ నని యనుకొనకుమి, యీ
రణమున మద మియ్యది మతి
ఘనవీరుల కిడిన విందుగా మదిఁ గనుమీ.

216

అని క్రోధంబున వాలి వల్కి పితయౌ నాఖండలుం డిచ్చియుం
డిన బంగారపు దండపై కి నెగయన్ వే ద్రోచి వర్షిల్లు న
ల్కను యుద్ధంబునకుందయారగుచు రక్షః ప్రౌఢు శైలంబుఁబోన్ బు
లిన యాదుందుభిఁ గొమ్ములన్ దిగిచి నిల్చెన్ బిగ్గ గర్జించున్.

217

వ. అసమయంబున.

ఒక రొకరిన్ జయింపఁ గడు సుద్ధతిఁ బోరుచు వాలి దుందుభుల్
సకలవిధాల యుద్ధమతి సంకుల మౌనటు చేసి రందులో
ప్రకట సురేంద్ర విక్రముండు వాలియు గ్రుద్ధుచు పళ్ళఁ గొట్టగా
వికట బలుండు దుందుభియు వేగమె ముప్పుల తాళ్ళఁ గొట్టెగా.

218

ఇటులన్ జెల్లును తాళ్ళు గొట్టుచును నెంతే ఘోరమౌ యుద్ధమం
తట వారిద్దఱి కయ్యె దుందుభికి శ్రోత్రద్వంద్వమందుండి నె
త్తుటి ధారల్ స్రవయించి శక్తియును తూర్థంబ తగ్గెన్ హుటా
హుటి నావాలియు శక్తి చ్చనసురున్ హుమ్మంచుఁ

గూత్సెన్ భువిన్. 219

వ. అంత నాదుందుభి నిట్లు ఎత్తి క్రిందవేయఁగా నేలవయిఁ బడి
ముద్దయై యారక్కసుండు ప్రాణములు విడచెను. అంత వాలియు వానిని
బైకెత్తి వేగముగా ఒక యోజనము దూరము విసరినై చెను. అట్లు వేగముగా
విసిరి వేయఁబడి వచ్చిన దుందుభి నోటినుండి రక్తపు బిందువులు పడి గాలికి
నెగిరి మతంగ మహర్షి యాశ్రమమునఁ బడఁగా నామహర్షి కోపించి “ఏ దురా
త్ముండు చిమ్మిన ఈ నెత్తురుచే తాళఁబడితి నో వాఁడెవ్వఁడు ఆ బాలికుండు
దుర్బుద్ధి యధన్యాత్ముఁ డెవ్వఁడు, అని తలఁచి వెలికి వచ్చి పర్వతాకారము
గలిగి వచ్చిన యామహిషమును చూచి తపసుచే నిది వాలి పని యని
యెఱిఁగి వాలి నిట్లు శపించెను. నా వనమును రక్త ధారలచేఁ బాడుచేసిన
వాలి యీవనమునఁ బ్రవేశింపరాదు. అతడు ప్రవేశించినచో చనిపోవును.
ఇటు లారాక్షసుని శరీరమును విసరగా ఒక యోజనము పొడవునఁ గల జెల్లు
న్నియు విఱిగి పోయినవి. అదుర్బుద్ధి యిక్కడకు వచ్చిన ఇకనేలపై నుండడు
అతని మంత్రులుకూడ నావనమును ఆశ్రయించి యుండరాదు. ఈ సంగతిని
విని వారును ఇటనుండి వెళ్ళిపోదురుగాక. ఒకవేళ వారును వెళ్ళనిచో వారిని
గూడ శపింతును. సంతతివలె పోషించి పెంచిన యీవనమున పత్రములుగాని
యంకురములుగాని ఫలములునుగాని పాడుచేయరాదు. వారి కి దిన మొక్కటి
గడువు. ఈగడువు మీఱి వారు నన్నుఁ జూచినచో వారు చాలవేల యేండ్లు
శిలలై పడియుందురు గాక అని అపు డావానరు లా శాపమును విని భయపడి
వాలి దగ్గఱకు పోఁగా వారిని జూచి వాలి యిట్లనియె. మతంగ వనములలో
నున్న మీరందఱు కలిసి యేలవచ్చితిరి, మీకందఱకు క్షేమమేగద అని యడుగ
వారు మతంగమహర్షి యిచ్చిన శాపమును హేమమాల గల వాలికి తెలుప విని
యావాలి మతంగమహర్షిని సమీపించి కృతాంజలియై ప్రార్థింప ఆముని వాలి

ప్రార్థనను ఆదరింపక తన యాశ్రమమునకు వెళ్లెను. అప్పుడు వాలి శాపభయముచే భయపడి ఋశ్యమూక మహావర్చతమును అప్పటినుండి ప్రవేశించుటకు గాని దానిని జూచుటకుగాని యిష్టపడఁ డయ్యెను. ఇంక నేను అతఁ డీ ఋశ్యమూకమును ప్రవేశింపరాడని తెలిసికొని నామంత్రులతో గూడ ఈ పసమున విషాదము వీడి సంచరించుచుంటిని. ఇదిగో ఆ దుందుభి యెముకల ప్రోగు వర్చతశిరమువలె గనుపట్టుచున్నది. చూడు మిక్కడఁ గొమ్మలతో ప్రేలాడు మద్దిచెట్టులు ఏడు ఉన్నవి. వానిని వాలి ఒక బాణముతో తన యోజన్ముతో ఆకులన్నియు లేనట్లు క్రూర్చగలఁడు. ఇది వాలికున్న సాటిలేని వీర్యము. ఇట్లు అతని వీర్యమును గూర్చి చెప్పితిని. విన్నావుగదా! యిట్టి వాలిని నీవు యుద్ధములోఁ జంపగలవా” అని సుగ్రీవుఁడు చెప్పఁగా విని ప్రహసించుచు లక్ష్మణుం డిట్లనియె.

220

“ఏమి చేసిన వాలిని రాముఁ డిప్పుడు
చంపఁగల డని నీకు విశ్వాస మొదవు
చెప్పు మని లక్ష్మణుఁ డనఁ జెప్పె నప్పు
డిట్లు సుగ్రీవుఁ డింక సంశయింప కుండ.

221

ఇవిగో చూడుమి యొక్క టొక్కటిగనే యీ యేడు సాలంబులన్
వివరంబుల్ వడ గ్రుచ్చి లాగి వలుమార్ ప్రీత్యైన్ వడిన్ వాలి, నే
డవుసాలాల నొకంట ముల్కిఁ జిలువేయన్ గల్గుచో, వాని ని
ట్లు వధింపంగల శక్తి రామునికి నుండుంగా యటం చెంచెదన్.

222

ఇంక నీమహిషాసురు నెముకప్రోగు
రెండు సూర్య విండుల దూర మొండు కాల
నెత్తి వేగము విమ్మిన యెడల నేను
లక్ష్మణా! నమ్మఁ గలఁ జుమ్మి రాముబలము.

223

అనుచు సుగ్రీవుఁడు వచియించి కనుల చివర
నెఱ జీఱలు గల రాము నెదను క్షణము
తలఁచి మఱలఁ బలికె వాలి బలయుతుండు
శత్రుదమనుఁడు ప్రఖ్యాత శౌర్యశాలి.

224

రణములన్ వాలి యోటమి గననివాఁడు
యితని కర్మల్ సురలకుఁ గావింపరాని
వగుచుఁ గనుపట్టు, ఆకర్మ లరసి నేను
హడలి యీఋశ్యమూకాద్రి నంటి యుంటి.

225

గెలువ రాక యెదుర్కొన నలవి గాని
కపివరేణ్యుని వాలిని గనుచు మదిని
ఋశ్యమూకాద్రి విడక శంకించి వెతను
వనులఁ దిరిగెద నీమంత్రి వరులతోడ.

226

నేటి కిట హిమాద్రిని బోలు నిన్నుఁ బోటి
వరుని సఖుఁ బొందితిని మిత్ర వత్సలుండః
కాని దుష్టసౌదరుశక్తిఁ గాంచి యుంటి
అజి నీశక్తి రాఘవ! యరయ లేదు.

227

నిను నేనెట్లును పోల్చలేను నవమానింపన్, భయంపెట్టఁ ద
ద్ధన భీతః పక్షిః కన్నః కిం మోక్షేన తిల్లుదున్
అనఘా! రాఘవ నీదువాక్కును ప్రమాణాదుల్ భవద్ధీర రూ
పును నీతేజము దెల్పు, పెన్నిపురు గప్పున్ నిప్పుఁ బోలెన్ గడున్. 228

అను సుగ్రీవుని పల్కెలన్ విని స్మితం భారంగ రాముం డనెన్
విను; మాచిత్రమమందు నీక యిపుడున్ విశ్వాసమే లేనిచో
అనిలో మెచ్చంగ దగ్గ నమ్మకము నీకొ నట్లు కావెంతు నం
చును రాముండును సాంత్యయుక్తముగనే సుగ్రీవుతోఁ బల్కుచున్ 229

తనదు కాలి బొటన వ్రేలి కొనను మీటి
యిట్టే లీలగ దుందుభి యెముక వ్రోగు
సరిగ నెత్తి చిమ్మి బది యోజనము అపుడు
పడియె సంతట క్షణములో భక్తు మనుచు.

210

పడిన దుందుభి భుష్కస్థి పంజరంబు
కనుచు సుగ్రీవుఁ డనియె అక్షయిని యెదుట
“మునుపు పచ్చియై మాంసము పూర్తిగాను
వలియి యున్న దుందుభి మేను వాలిచిమ్మిఁ

231

ఇప్పు డది యెండి మాంసమే యేమి లేక
యెండు గడ్డివోలె నయిపోయెను గదయు
అప్పు డతిసి మత్తిలి వాలి యట్లు చిమ్మి
ఇపుడొ హర్షముతోఁ జిమ్మితివ యిటులు.

232

వాలిబలమె గొప్పదో నీదు బలమె గొప్ప
ఇది యెఱుంగ శక్యముగాద యింతలోన
పచ్చివానిలో నెండిన వానిలోను
ఎంతయో భేదముండె గ్రహింపు రామ!

233

వాలిబలమందు నీదగు బలమునందు
ఇదియె సంశయ మయ్యె నాకిపుడు రామ!
ఏక సాలంబు నీవు భేదింతు వేని
అపుడు నీ బలాబలములు వ్యక్త మగును.

234

కరిహస్తం బటు లాయతంబగుచు సుగ్రంభై స. యీవింటిలో
శరమున్ గూరిచి వీనులంతును గనన్ సారిచి నీవేయు, మీ
శరమున్ సంశయమేమి లేక యిపుడిసాలంబు భేదించు, ని
త్తతి నింకేల విమర్శ నాకు బ్రయభద్రాల్ గూర్చు, నాతోడనూ. 235

శ్రేష్ఠుండు రవి తేజంబుల
శ్రేష్ఠుండు హిమవంతుఁ డభిల వృద్ధిద్రములన్
శ్రేష్ఠము సింహము మృగముల
శ్రేష్ఠుడవు పరాక్రమమున శ్రేష్ఠ నరాశిన్.

236

అను సుగ్రీవు సుభాషితంబు విని దీప్తజస్వి రాముండు వెం
టనె సుగ్రీవుని సమ్మకంబునకు వింటన్ ముల్కి నంధించి నా
రిని మ్రోగించి ప్రతిధ్వనుల్ దిశలఁ జూరింపంగ సాల ద్రుమం
బును వేగన్ గుటిపెట్టి యొక్కటి శరంబున్ లాగి వేసెన్ వడిన్. 237

వదలెనా లేదా కాని వడి బంగరు పూసిన యాశరంబు రా
ము ధనుసునుండి గున్ వెడలి భూధర మందలి యేడు సాలముల్
వదవడి చీల్చుకొంచును భువంబును జొచ్చియు దాని వ్రీల్చి యా
యదన జవానఁ బైకెగిరి యమ్ముల యా పొడిఁ జొచ్చెఁ గ్రమ్ముటన్.
238

ఇటుల శరవేగమున మగ్గు లేడు చిల్లు
వడఁ, గనుంగొని యాశ్చర్యపడుచు మిగుల
భూషణును వ్రేల శిరసుతో మ్రొక్కి దోసి
లిడియు సుగ్రీవుండును ప్రీతి నిట్లు లనియె. 239

సకలాస్త్రజ్ఞుడ వైన నీవాకండవే శక్రాది బృందారక
ప్రశరంబున్ రణమందుఁ జంపఁ గల, వీవాలన్న నోలెక్కయా
ఒక బాణాననె యేడు సాలములు నీ యుర్విధరం బుర్వియున్
వికలంబుల్ పొనరించు నీదు నెదుటన్ వేడేన్ నిలన్ జాలునే. 240

నినుఁ బోల్ స్నేహితు, నింద్రపాశి సమునిన్ నేజొందుటన్ నావ్యధల్
చనె నీనాటికి, నింక నాప్రియముకై - భ్రాతృకృతిన్ గొన్న శ
త్రుని వాలిన్ వధియించి నన్నునుపు, కేల్కొడున్ మహాత్మా : యనన్
విని కౌగింటను గ్రుచ్చి- భ్రాతృనుమతిన్ వీరుండు రాముం డనెన్. 241

ఇట నుండియుఁ గిష్కింధకుఁ

జటుకునఁ బోవుదము, ముందు చనుమీ నీవున్

త్రుటిలోఁ జని సుగ్రీవా!

అట నాహ్వనింపు బ్రాత యనఁబడు వాలిన్.

242

వ. అని రాముఁడు చెప్పఁగా వారందఱు వాలి పుత్ర మగు కిష్కింధకుఁ
ద్వరగాఁ జని తమ్ముఁ జెట్ల చాటునఁ గనుపడకుండు నట్లు దాచుకొని గహన
మగు వనమం దుండిరి. అంతట వాలిని ఆహ్వానించుటకై సుగ్రీవుఁడు నాదము
లచే ఆకాశమును భేదించు వాఁడు వలె ఘోరముగా ధ్వని చేసెను. అపు డా
సోదరుని నాదమును విని వాలి బ్రకోధముతో అస్తగిరినుండి సూర్యుఁడు వలె
సంరంభముగా బయలుదేఱెను. అంతట-

243

అట సుగ్రీవుఁడు నన్న వాలియును నన్యోన్యంబు పెన్ ఘోర మె
క్కటి కయ్యంబును చేసి రంతట బుధాంగార గ్రహ అట్టు లు
త్కట సూర్యాగ్నులు వోలె వింధ్య హిమవద్ద్రావంబులట్టుల్ మహా
దృట సింహాలట, మేరుమండర గిరుల్ మైనాక క్రౌంచా లటల్.

244

పిడుగులఁబోల్ తలంబులను పెంపగు వజ్రమువంటి ముష్టులన్
కడు నలుకన్ బ్రహ్మ అయి గట్టిగ వారలు కొట్టుకొంచుఁ బ
ల్పడి నని చేయ రాముఁ డటు వారిఁ బరస్పర వేషభాషలన్
కడు సముత్తై న వారిఁ గని కార్ముకముం గని నిల్చె నూరకే.

245

ఆవిధి వార లొండొరులు నాకృతిఁ దుల్యలై యాచు నశ్వినీ
దేవత లట్లు గన్నడుటఁ దిన్నగ వాలి యెవండా వేండు సు
గ్రీవుండొ చక్క నేర్పఱువ లేక రిపున్ వధియించు బాణముల్
తా విడుబుద్ధి వీడియట తప్పక చూచుచు ఘండ రాముఁడున్.

246

ఈ విధి నింతలోనె కడు నెన్నియె దెబ్బలు వాలి గొట్ట ను
 గ్రీవుండు భగ్నుండై శరణు కేవల మిచ్చెడి రాముఁ గాంచకే
 ఆవల దెత్తుచేర దడియు సంగముతోడుత స్రుక్కు మేనితో
 నీవల యుష్యమూక గిరి నేర్చడు కానలపై పు వర్విడెన్.

247

వ. అప్పుడు శాపభీతిచే వాలి యుష్యమూకాద్రి వనమున కేగక సరే
 యిప్పటికి బ్రతికి పోయితివిరా! అని వలికి మహద్భుతియైన వాలి తనపురికి
 బోవుటయు రాముండును తన తమ్మునితోను హనుమంతునితోను సుగ్రీవుండు
 చొచ్చిన వనమునకే వెడల నతనిని జూచి సుగ్రీవుండు సిగ్గుతో భూమిపై పు
 చూచుచు దీనముగా నిట్లనియె వాలి నాహ్వానింపుము అని నాతోఁ బలికి విక్ర
 మము చూపి పై రిచే దెబ్బలు తిను నట్లు చేసి ఏమి వనిచేసితివి. నేను వెళ్ళు
 సమయమందే నేను వాలిని చంప నని చెప్పియుండ వలసినదిగదా నేనువెళ్ళక
 పోయెడివాఁడనె గదా “అని సుగ్రీవుండు దీనముగా పలుకఁగా విని రాముండు
 మరల నిట్లనియె.

248

నాయన! సుగ్రీవా! సఖ!

ఈయలుక త్యజింపు మిప్పు డేలకు నేనున్

ఈయమ్ము వేసి వా

ఈయందఱు యెదుట వధియింపనొ వినుమీ.

249

నడలో వేషములో నలంకరణలోనన్ మ్రొ బ్రమాణంబులో
 కడు సుగ్రీవుండ! నీకు వాలికి గనన్ గానంతయున్ భేదమున్
 నుడిలో పర్వసులోఁ బరాక్రమములో నూత్నంపు వాగ్గీతిలో
 కడకున్ జూపులలోన నిద్రఱ కిటన్ గాంచన్ విశేషం బిటున్.

250

రూపసౌమ్యతన్, భేద మెఱుంగ లేక

లీల సరినాశక మయి ప్రాణాలుతీయు

శరము వేయ, మాయిద్దు సర్వమూల

ముడువ కుండుఁగాక యని నే విడువశరము.

251

ఎఱుంగ కొకవేళ సులువుగ
వరవీరుఁ డవయిన నిన్ను వధియింతున యేన్.
వరకపి! నామౌఢ్యము నా
చిఱుతఁదనఁము వెల్ల డగుట చివరకు మిగులున్.

252

అభయ దాత వధయొ దారుణాఘమంద్రు
నేను, సౌమిత్రి, కనకాంగియైన సీత
యందఱము నీయధీనుల మైతిమి గద
శరణ మీవె, శంక విడిచి మరలఁ జోరు.

253

ఒక శరమున వాలియుఁ బడి యుర్వి దొర్ల
నిపుడె సుగ్రీవ! యనిని వీక్షింతు వీవ
ఇంక ద్వంద్వయుద్ధాన గుర్తించు నట్లు
వానరేశ! నీవొక గుర్తు మేనఁ దాల్చు.

255

భ్రాత విడిన యీ *గజపుష్పిలతను పీకి
వడి మహాత్ముడౌ సుగ్రీవు మెడను నుంచు
అనఁగ సౌమిత్రి గిరితటి నలరు నట్టి
విడిన గజపుష్పి సుగ్రీవు మెడను నుంచె.

256

తల క్రిందై గగనాన నొప్పు రవియాతారాశిచేఁ బోలె, శ్యా
మల సాంధ్యాంబుదమున్ బలాకల అసన్మాలాశిచేఁ బోలె, ను
జ్జ్వలమౌ నాగజపుష్పికా లతికచే భాసిల్లు సుగ్రీవుఁ డ
వ్వల రామోక్తిని జింతఁ దక్కి మరలన్ బై త్రేణ గిష్కింధకున్.

257

తరణిం బోలి రణాన సాధకముతౌ తత్పాదముల్ గొంచు బం
గరు భూషల్ గల చాప మెత్తికొని వేగన్ ఋశ్యమూకాడ్రీ నుం
డి రణోద్ధాముండు రాముం డంతటను వాలి ప్రాభవోద్ధిష్టమౌ
పురి కిష్కింధకు నేగె లక్ష్మణునితో మోదిల్లు సుగ్రీవుతో. 258

మును సుగ్రీవుండు గ్రీవశోభ నడువన్, బూజ్యుండు రాముండు నా
వెనునెక్కన్ జన; లక్ష్మణుండును మహవీరుండు వెంబాడంగన్
హనుమంతుండును నీలుండున్ నలుండు యుద్ధాధ్యక్షుండౌ తారుండున్
ఘన తేజుండయి రా బయల్ వెడలి రుద్రగంభైన్ శౌర్యంబుతో. 259

మొదలంటన్ వికసించు పూబరువుచేఁ బూర్ణంబుగా వంగి యు
న్న ద్రుమంబుల్ జలరాశి వైపుగఁ బ్రసన్నాంబుల్ తగన్ బాటునా
నదు న్, కందరముల్, గిరుల్, ఝరములన్ రమ్యంపు శృంగబులన్
పదవిం జూచుచు వార లేగి రపుడున్ స్వాంతంబు మైమర్చుచున్. 260

వై డూర్య విమలమౌ వర్ణాలఁ బద్మాల
మొగ్గలఁ దగు సరంబులను గనుచు
సారస కారండ జల కుక్కుట మరాళ
కోక పంజులముల్ కూతవినుచు

పచ్చని మెత్తని పచ్చిక బయలుల
తిరిగి మేసెడి లేళ్ళ తీరు కనుచు

వెలి దంతములు గల్గి కొలఁకుల మాపుచు
ఘను లట్లు తట ఘాతి కరులఁ గనుచు

క్రేవ నొంటిగ జింకను గిరులఁ బోలి
కెరలి దుమ్మైన కరుల ఘింకృతుల వినుచు
ఇతర జంతుల పక్షుల రుతుల వినుచు
వారు సుగ్రీవు వెనువెంట పథిని జనిరి.

అటు వారల్ చనుచుండ వృక్షతతి రమ్యంబౌ వనిన్ జూచి యం
తట సుగ్రీవుని రాముఁ డిట్లు డిగె “నట్లంబట్లాశనంబందు న
చ్చట వృక్షావళి కానిపించుఁ గడళీషండంబు చెల్వారి యి
చ్చట మేఘావళి బోలె నుండెను, ప్రదేశం బిద్ది యేమౌ నాకో 282

మదిఁ గౌతూహల మయ్యెఁ జెప్పు మనఁగన్ మన్నించి సుగ్రీవుఁడున్
ముద మాఱన్ జనుచుండియే తెలిపె రాముం డాలకింపంగ” ని
య్యది యుద్ధాన వనాథ్య మాశ్రమము రామా! యిద్దిస్వచ్ఛాంబువుల్
మది కింపౌ ఫలమాలముల్ గలిగి రమ్యంబై శ్రమన్ బాపెడిన్. 283

ఇచట సప్తజను లనుమౌనికు లేడ్లు
రూని ప్రతములఁ, గ్రిండుగా నుంచి తలలు
జలములఁ బరుండి, యేడు రాత్రులకు నొక్క
పరి, తినుచు తపించిరి యేడువంద లేండ్లు. 284

అటు తపముచేసి బొందితో నమరులైరి
ఆ ప్రభావముగల వారి యాశ్రమమిది
ద్రుమములె ప్రహరిగఁ గల యాశ్రమను యిదియు
ఇంద్రుతోపా టనురాసురు లెదుర లేరు. 285

పక్షు లస్యవనపరముల్ వడలె దీని
మోహమునఁ బొచ్చుచో మరిఁ బోవవందు
అప్పరో భూషణాళి రవాదు లడరు
చాల వాద్యగీతాలు గంధాలు వఱలు. 286

తరు శాఖాగ్రములందుఁ గ్రమ్మిన కపోతాంగారుణంబౌ పొగల్
నెలయున్ గన్నడు చోటఁ జూడుమవిగో నిండారుఁ ద్రేతాగ్ను లీ
తరులన్ ధూమములంటి క్రమ్ముకొన సద్దాలున్న వైడూర్యపుం
గిరులట్టున్ విలసిల్లు లక్ష్మణునితోఁ గేల్కొచ్చుమీ మౌనులన్. 287

ఎవరిభావిత చిత్తులౌ ఋషులకెంతే భక్తి గిల్పోడు రా
ప్రవిభుధాత్ముల కెందు వ్యాధి యెపుడున్ రాదంచు సుగ్రీవుడున్
విపరింపన్ విని రామలక్ష్మణులు నావేశన్ దగన్ మౌని పుం
గవులం గూరిచి మ్రొక్కనేగెం గపిసంఘాతంబు సుగ్రీవుడున్. 268

అంచు సప్తజనాశ్రమ మందునుండి
వానరులును సుగ్రీవుండు బయలుదేరి
చాలదవ్వేగి కిష్కింధ సరిగఁ జేరి
చెట్లతోఁ గప్పికొని తమ్ముఁ జెలంగిరపుడు. 269

పసమన్నన్ బ్రియుండొచుఁ బెద్దదగు గ్రీవంబున్న సుగ్రీవుఁ డా
త్మను గోపించియు నంబరమును స్వభృత్య శ్రేణిలోఁ జీల్చు వాఁ
డును బోలెన్ బవనాసఁ బర్విడు ఘనుండున్ బోలె గర్జించుచున్.
నును బాలార్కునిఁ బోలి సింహ గతితోనున్ బల్కె నారాముతో. 270

“కపి యూధంబుల వాగురన్ దనరి బంగారంపుఁ బెన్ తోరణం
బపురూపంబుగ పొంపు నింప ధ్వజ యంత్రాధ్యంబు నావాలి ప
ట్టువుఁ గిష్కింధకు వచ్చినాము సుమి, మున్నావించి యున్నట్టి నీ
దు ప్రతిజ్ఞాలత పండ వాలివధకై తోతంచె నిక్కాలమున్ 271

అని సుగ్రీవుడు చెప్పఁగా వినియు ధర్మాత్ముండు రాముండు వెం
టనె చెప్పెన్ “గజపుష్పి నిద్రెలుపు చిహ్నం బొచ్చు పొల్పారె ల
క్ష్మణుఁ డిట్టున్ గజపుష్పి పీకియు భవత్కంఠంబునం దుంచ మిం
టను క్రిందై రవి తారకాప్రజముతోడన్ బోలి విభ్రాజితన్. 272

వాలిపలని భయంబును వైర మిదియు
ఒక శరవ్రయోగముచేత నుడుపు వాడ
భ్రాతృరూప శత్రువెయైన వాలిఁ జూపు
మింక నడండు చచ్చి దుమ్ములో నిలనుదొర్లు.

273

వాలి నాకంటఁబడి యింక బ్రదికిపోడు
నాకు దోషంబు విడకు నిందఱను నిడకు
ఏడు సాలాలు చీల్చి వీక్షించి తీవ
క్షణములో వాలి హతుఁడౌటఁ గనెదుగాక.

274

అష్టకష్టాలఁ బడునపుడు సన్మత మాడ
ధర్మలోపపు భీతిచేతనె వచింప
నా ప్రతిని వండఁజేతు, పొందకుము భ్రాంతి
మొలచిన తఱి శక్రుండు వర్షించి పోలె.

275

స్వర్ణమాలి వాలి కాహ్వనమంపు
ధ్వని యొనర్చుమి యావాలి బయటఁ బడఁగ
నే జయింతు నన్గర్వాన వై జబలమె
మెచ్చుకొనువాడు మునునిన్ను మీటి గెంటి.

276

సంగర ప్రయుండగు వాలి సంగముడిగి
బయటపడు, శత్రువులుమీదఁ బడఁగ శూరు
లాత్మ బలమెంచి, పైఁగ స్త్రీ లరయు చుండ
సూరకొన లేర యెదిరించి పోరఁ గలరు.

277

రాముఁ డిటులన బంగారు వ్రథలు మేనఁ
జిమ్ము సుగ్రీవుడపుడు గర్జింప మిన్ను
వీల్చినట్లుగ వాపులు బెదరిపారె
స్మృతి దోష నిరాకృత స్త్రీలువోలె.

278

రణరంగంబున భగ్గుమై పఱచు గుఱ్ఱాలట్లు వేగన్ మృగా
లును పాతెన్, గతపుణ్యమౌ గ్రహములట్లున్ విహంగాలు ప
ర్వెను మేఘంబుల గర్జ లట్లనిలముల్ వీవన్ చలోర్మి వజ్రం
బును సంద్రంబు ఘోషపెట్టి రుణచెన్ ముమ్మాటు సుగ్రీవుడున్.

279

ఆ మహాత్ముడౌ సుగ్రీవు సఱపులపుడు
అఖిల భూతాల వణకింప నాలకించి
అంతిపురి నున్న వాలితో నణగ మదము
అప్పుడిక మహాక్రోధంబు నావరించె.

280

ఆతఱిని వాలి రోషపూర్ణాంగు డగుచు
సంజ నీరెండఁబోలిన ఛాయఁ దనరి
గ్రహముపట్టిన సూర్యుని కరడి నపుడు
త్వరితముగఁ గాంతి దక్క నిష్క్రమింపఁడ యయ్యె.

281

వాలి దంష్ట్రలతోడఁ గరాళుఁ డగుచు
క్రుద్ధఁడయి జ్వలితాగ్ని తుల్యుండె యగుచు
తూడుతో పాటెగిరిన చెందొవను దనరు
హ్రదము పోలిక భాసిల్లె నట్టి తఱిని.

282

అపుడవ్వాలి సహింపరాని నినదం బాలించి వేగానఁ బా
దపు సంఘటనలన్ ధరిత్రి కడుబ్రద్దల్ చేయువాఁ డాచు బై
లు పడన్ వాలిని గొంగిలించుకొని యాలోనన్ తార సౌహార్దతన్
విమల ప్రేమను జెప్పె భావిహితమున్ భీతిల్లి యావాలితో.

283

మంచిది నిశఁదాల్చిన పూలమాలఁబోలె
వాగువలె వేగ పొద్దుట వచ్చినట్టి
క్రోధమును వీర! విడు రేపు ప్రొద్దు పొడువ
వానితో యుద్ధము జేయవచ్చు లెమ్ము.

284

ఇంతలో వీర! యరిబలం బెచ్చిపోదు
క్షణమైపోవ దింత నీలోని బలము
ఇప్పుడేపోవ నా కభిహితము గాదు
ఇటు వినుము యెందుకేను వారించుచుంటి 285

మున్నతడు క్రోధముతో పచ్చి నిన్ను పిలిచె
వచ్చి నీచేత దెబ్బలు వడియు పోయె.
పడియు దెబ్బ, విశేషించి పాతిపోయె
పోయి మరల పిల్వంగ శంక పొడయె నాకు. 286

ఇటు గర్జించెడి యాతని
పటుదర్పము యత్నము నెటువంటివో చూడన్
అటువంటిదె యీనినడం
బిటులుండుటకు నిది యల్పహేతువు గాదే. 287

అసహాయత సుగ్రీవుడు
పస లేకుండగ నిచటకు వచ్చె నటంచున్
అసలెంచను నెదో నమ్మక ద
గు సహాయము గల్గె నందు కొఱ కిటులురుమున్. 288

ప్రకృతిగ నీ వానరుడో
సకల మెఱుంగు బుద్ధియుతుండు చతురుడుగూడన్
ఇంక బలపరీక్ష గావించి
వక సాయము తీసికొనియు త్వరగారాడున్. 289

ఇదివఱకొ కొమరు డంగదు
డిది యెఱింగింపగను వింటి నిటులన్ వీరా!
అది నీహితమునకు వచిం
చెద శ్రద్ధగ నాలకించి చేయుమి పిదపన్. 290

కొమరుం డంగడుండు వనాం
తములకుఁ బోయి యిది యెఱిఁగి తటుకున వచ్చెన్
అనురిక చారులు వానికి
సమముగ పచియించినారు సంగతి దీనిన్.

291

ఈ శూరులయెఱాధ్యాపతికిఁ గు
మారులు నిత్యైకువంశ మహితులు రణదు
ర్బారులు నుండిరి రమ్య గు
ణారాములు రామలక్ష్మణాఖ్యులు వారల్.

292

వారలు సుగ్రీవునికిన్
గూరిమి సఖులై ప్రియంబు గూర్చంగ నిటకున్
చేరిరి, వారల లోపల
నారాముండు ప్రళయాన్ని యటు లేపారున్.

293

వరబల దమను డావన్నులకు శరణు
సాధుజనులకు వాసద్రుమంబు
అర్చుల కాధార మమలక్ష్మి ర్తికిఁ బాత్ర
జ్ఞానవిజ్ఞానాల సాగరంబు
తండ్రి శాసనమును దలఁదాల్చు ననఘుండు
ధాతువులకు గిరింద్ర ప్రతిముండు
గుణములకును గొప్ప గని వంటివాఁడును
రణరంగ తలుల దుర్వార గతియు

అట్టి యుప్రమేయుండును మహాత్ముఁ డైన
రాముతో విరోధంబ యుప్రస్తుతంబు
శూర! చెప్పెద వాని కసూయ పడకు
నీకు హితము చెప్పెద విని సేవచేయు.

294

యౌవరాజ్యమునందు సుగ్రీవు నిపుడు
చక్కగా నభిషేకంబు పలుపు మోయి
రాజు! సుగ్రీవుతో నీదు భాతతోడ
బలి యునున రాముతో మైత్రి పలువదగును.

295

ఇంక సుగ్రీవుని బ్రీతిఁ జూడుమి వినర్జింపదగున్ పైర, మే
బకు లాలింపఁగఁ దగ్గ తమ్మువయి పైరం బూని యిట్లుందు, నీ
నికటంబందునె యున్నఁ గాని దవులందే యుండని శాంధవుం
డె కదా తాదృశజంధువున్ ధరణిలో నేనెందుఁ జూడంజుమి.

296

దాన మానాది సత్కృతుల్ తగు నొనర్చి
వీనినిన్ నీదు తర్వాతి వానిఁజేయు
ఇట్టి పైరము నింక వినర్జించి వేయు
నీదుదగ్గఱ నాతఁడు నిలుచుఁ గాక.

297

ఇట సుగ్రీవుఁడు గొప్ప గ్రీవఁ దగి నీకే బంధువౌఁగాదె, యిం
కిటు సౌహార్దము పూనుకంటె నింకవేరే దారిలే దోయి, నీ
విట నాకున్ బ్రియమున్ బొనర్చునెడ నన్నే నీవు శ్రేష్ఠాపురా
లటు లో నెంతువయేని, నాదు మనవిన్ యత్నించి కావింపుమి.

298

హితమున్ జేయ ననుగ్రహింపు, విను నాయామాట, రోషంబు నీ
మతిలోఁ బూనక చేయు, మింద్రసముఁడై మాన్యాత్ముఁడౌ రాము తో
డి తగదా త్యజియింపు, మంచుఁ గడువాలిన్ తార ప్రార్థించి స
ద్ధితమున్ జెప్పిన వాలి మానఁడెద నిట్లే మృత్యు వాడింపఁగన్.

299

తారా ప్రియ రమ్యాస్యను
తార నపుడు కసరి వాలి తటుకునఁ బలికెన్
“అఱచి సంరంభముగా

నీరహి నుటుము ననుజు నరినేల సహింతున్.

300

ఎదిరింప రాక యెప్పుడును
కదనంబున మరల నట్టి ఘన శూరులకున్
ఎదిరించు వారి సైచుట
యదియో మరణంబుకంటె వత్తినిచంబౌ.

301

ఈవిధి పోరగ హిస
గ్రీవుండు సుగ్రీవుఁ డిటు విజృంభించుచు రా
గా, వీరుండ నయి యుండియు
నేవిధి సహియింతు వీని యాగర్జనలన్.

302

మఱి యీనా విషయములొ
వర రామునిగూర్చి చింతపడకుమి యెటులన్
నిరతం బాధర్మజుండు
సరిగఁ గృతజ్ఞుండు నెటు కలుషం బొనరించున్.

303

మరలుమియివనితలతో
మరల నిటున న్న సుసరింప మాన విడేలా
అరయం జూపితి స్నేహము
మఱి నాయెడ భక్తి చూపి మన్నించితి నే.

304

ఇదిగో నేనిపు డేగియె
యెదిరెద సుగ్రీవు; విడువు మీసంభ్రమమున్
పదవడి గర్వమె మాపెద
నిదె, ప్రాణంబులను మాత్ర మింకఁ దీరునులే.

305

ఇట్టి యుద్ధంబున నున్న వీని నిటు నాకిష్టంబ యైనట్లు గ్రు
ప్పిటితో గ్రుద్ది ద్రుమాలఁ గొట్టి మఱిపిడింతున్, సరేవాండునిం
తటితో నేగును తార! నాగరుపమున్ నావీర్యమున్ వాడు సై
చుట శక్యంబౌకొ, నాకు సాయమును సుష్టుస్వాంతమున్ జూపితే. 306

మఱి నాప్రాణంబులతో
సరె యొట్టె నుమీ మరలుమి జయభావముతో,
అరి యగుభ్రాతను సం
గరమందు జయించి మరిరాగఁగాంచెద వీచే.

107

వ. అని వాలి పల్కుటయు విని దక్షిణయైన తార ప్రియవాదినయై
మందముగ ఏడ్చుచు వాలికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి స్వస్తివాచన మంత్రము లాడి
వాలికి విజయంబు కోరుచు శోకమోహితురా లయి స్త్రీలతోపాటు అంతఃపురము
ప్రవేశించుటయు శ్రీమంతుఁ డైన వాలి మహాసర్పంబువలె నిశ్వాసలు విడ
చుచు మహాతేజఁ డయి పరమరోషంబుతో సగరంబు వెడలి శత్రువును చూచు
కోరికతో నాల్గు వైపుల దృష్టి నిగిడి చూచుచు అటు నడుము బిగించి సిద్ధపడి
మండెడి నిప్పువలె వెలుంగుచు నిలబడి యున్న భుహవీర్యుని సుగ్రీవునిజూచి
పరమరోషముతో తానును వస్త్రంబు నడుమున బిగించి గుప్పిడి యెత్తి పోరు
టకై సమయ మెఱింగి సుగ్రీవున కెదురుగాఁ జనుటయు, ఆ సుగ్రీవుడును
గుప్పిడి బిగించి యెత్తి సంగ్రంభముగా హేమమాలియైన వాలిని ఉద్దేశించి
ఎదుర్కొనుటయు ఆవాలి క్రోధముచే-

108

ఇదె ప్రేళ్ళన్ దరిగ్రుచ్చి గుప్పిడిని నెంతో బిట్టు బంధించితిన్
పద పేగంబున గ్రుద్ది వేయ నిది నీప్రాణాలు తీయంజనున్
గద యంచున్ వడి వాలి పల్క విని యుగ్రాకారి సుగ్రీవుఁడౌ
చుఁ దగన్ నాదగు గాఢ ముష్టి యిదె చీల్చుంగాక నీ శీర్షమున్. 109

అనఁ గోపించియు వాలి గొట్ట సెలయే శ్శల్లాడు కైలంబు తీ
రున సుగ్రీవుని నెత్తురోడినయొడల్ శోకింప సుగ్రీవుఁడున్
ఘన సొలంబున వాలిపైని విసరంగా ప్రజఘాతాన గౌ
వు సగంబు ల్లుయి, కంపమొందె జలధిన్ భారాన నావంబలెన్, 110

ఇటు సుగ్రీవుండు వాలి ఘోరముగ మే నెచ్చించి పోరాడంగన్
పటు పక్షంబులఁ బక్షిరాజులటు లభ్రంబందు చంద్రాద్భుత
న్నటు అన్యోన్యము కొట్టుకొంచును నుపాయంబొండు కన్గొంచు ను
త్కట యుద్ధం బొనరింప వాలి బలియై దర్పించి వృద్ధిం గనెన్, 311

భాను పుత్తుడౌ సుగ్రీవు బలము తగ్గి
వాలిచే భగ్నదర్పణై వాడి స్రుక్కె
అయినఁ గాని లాఘవమును నతిగఁ జూపి
తుముల యుద్ధము గావింపఁ దొడంగె నపుడు 312

కొనలున్ గొమ్మలు గల్గు చెట్లు విసరెన్, గుప్పించి వజ్రాభయౌ
కొనగోళ్ళన్ బొడిచెన్, భుజాలఁ దరిమెన్, గుప్పిళ్ళతోఁ గొట్టె నిం
కను మోఁకాళ్ళను గ్రుమ్మి కొట్టె నిటు లుగ్రంబైన యుద్ధంబు, శ
క్రునికిన్ వృత్రునికిన్ బలెన్ బరగెపెన్ ఘోరంబుగా వారికిన్. 313

వారు వనచరుల్ వానరుల్ పోరిలోన
రక్తములఁ దడ్చి యుడిమి ఘోరముగ మొనసి
మేఘము లటు అన్యోన్యము మేను పెంచి
కొట్టుకొన వారి కయ్యెను ఘోర రణము. 314

ప. అంత వానరేశ్వరుఁ డగు సుగ్రీవుండు క్షీణబలుండై చూచుచుండ
మహాతేజుఁ డైన రాముండు సుగ్రీవుని నార్తునిగఁ జూచి వాలి వధకై శరము
చూచి సర్పంబు వంటి బాణమును అంతకుడు కాలచక్రమును వలె పూరించెను.
అంత 315

విలు సారింపఁగ నారిఘోష విని వర్షైత్తెన్ ద్విజంబుల్, మృగా
వళి కాలాంతమునందుఁ బోలెఁ బఱచెన్ బాణంబు కాలాగ్నియుం
బలె ఘోషంబులు చేసి, వజ్రమటు, దీప్తంబైన పిఠ్ఠంబలెన్
వలుదిక్కుల్ వెలిగించుచున్ బడియె నంతన్ వాలి వక్షఃస్థలిన్. 216

అతి తేజుండును వీర్యగర్వితుఁడునౌ నవ్వాలి యయ్యమ్ముచే
హతుఁడై యాశ్వయుజంపుఁ బూర్ణిమను నుద్యాతేంద్ర కేతుం బలెన్
గత శోభుండయి చేతనం బడఁగ రక్తార్ధుండునై వాతసం
గతిచే పుల్ల మశోకముంబలెను వేగన్ గూలె క్షోణిస్థలిన్. 317

శర వేగంబున వాలి కొట్టబడి, కూల్చింబడ్డ వృక్షం బటుల్
ధరపైఁ గూల, సుధాంశు భూస్య మగు నాతారావధం బట్టు లీ
ధర భాసిల్లదు; వాలిమేనుననౌ శ్రీ ధ్వస్తంబు గాకుండఁ గా
మరి ప్రాణాలును పోవు, వీర్య ముడుదున్ మాయంబుగా దోజమున్. 318

శతమన్యుం డిడినట్టి వజ్రయుతమౌ సౌవర్ణపున్ మాల యిం
ద్రతనూజాతుని శ్రీని తేజమును దత్తాత్రాణంబులన్ దాలెచ్చి దూ
షితమౌ నామాలికచేత వాలి కపిరాజేంద్రుండు సంధ్యానురం
జితమౌ మేఘమువోలె నాతజిని భాసిల్లెన్ గడున్ గాంతితో. 319

పడి యున్నప్పటికిన్ శరీరమును నాబంగారపున్ దండయున్
ఎడఁదన్ మర్మమునందు గాడిన శరంబీ మూడు నవ్వాలిలో
కడు లక్ష్మిన్ త్రివిధంబు చేసె సురమార్గంబున్ బ్రసాదింపఁజే
సెడి రామశరంబు వాలికి వరశ్రేయపథిన్ గూర్చెఁగా. 320

వెలుగు జ్వాలలు చన్న వీతిహోత్రుని బోలె
ప్రథన రంగమునందుఁ బడినవాని

సుకృతంబు క్షీణింప సురలోకమున నుండి,
పడిన యయాతి యట్లడరు వాని

ప్రళయాంతమందుఁ గాలముచేతఁ గూ
ల్చుబడిన రవిబోలె వజ్రలువాని

ఇంద్రునిబోలెను ఎదిరింపఁగా రాక సు
రేంద్రు నటు సహింపలేనివాని

హేమమాలి నిండ్రకుమారు భీము వీరు
దీప్తముఖుని సింహాసన్ము దీర్ఘబాహు
హరి నయను శూరు మెల్లగ నరయు వాలి
నపుడు లక్ష్మణుతోరాముఁ డవని దరిసె.

(21)

వ. అట్లు దరిసిన రాముని బలఁడైన లక్ష్మణునిగూడఁ జూచి వాలి
యప్పుడు వినయమును పరుషమును ధర్మముతోఁ గూడి నదియు సగు వాక్య
మును బలికెను.

322

నీవు నరేశుపుత్రుఁడవు నీవు సుతప్రియ దర్శనుండవున్
నీవు మహా కులీనుఁడవు నీవు సుతేజుఁడ, పుగ్రశక్తివిన్
నీవు కృత ప్రతుండపయి యిట్లు పరాజ్ఞులునన్నుఁ జంపియే
మీవు మహత్త్వ మొందితివి, యేల రణోన్ముఖు గుండె గొట్టితే. (23)

రాముఁడు కరుణ నెఱుంగును
రాముడు ప్రజాహితమున రతుఁడగు, జాలిన్
రాముఁడు గొను, సమయజ్ఞుడు
రాముం డు తాహుజితుఁడు ప్రత నియతుండున్.

324

అని నీ కీర్తిని సర్వభూతములు విఖ్యాతంబు గావించెడిన్
వినయంబున్ దమమున్ శమంబు ధృతియున్ వీర్యంబు సత్యంబు శ్రీ
యును ధర్మం బపరాధి శిక్ష క్షమ యివ్వర్హిశులందున్ స
ద్గుణముల్ కావున వీని-నివరకులాదుల్ నేను వీక్షించుచున్. 325

నన్ను తార నిషేధించి నప్పటికిని
నేను సుగ్రీవుతో పోరు నెఱపు చుండి
అస్యుతోపోరుచు ప్రమత్తుఁడైన నన్ను
నెదురుకొన వని నినుఁజూడ కెంచినాను.

326

ఎఱుంగను విహతాత్ముడవని
 ఎఱుంగను ధర్మంపు ధ్వజము నెత్తిన ఖలుఁగన్
 ఎఱుంగను పాపాత్ముడవని
 ఎఱుంగఁ దృఢచ్ఛన్న కూపమీవ యటంచున్. 327

ఎఱుంగను కప్పిన నిప్పుగ
 ఎఱుంగను సుజన వేషమునఁ జరించెడి శతుఁగన్
 ఎఱుంగను ధర్మపు జిహ్వాము
 ధరియించిన పాపిగాను ధరణి స్థలిలో 328

పురి నైన దేశమున నె
 త్తఱి నీకవకృతి యొనర్చి యెఱుంగనుగాదే
 మఱి నిను నిరసింపను గ్ర
 చ్ఛఱి నెందు కపాపి ననుఁ జంపితి విట్టుల్. 328

అనయము వండ్లో దుంపలొ
 తిని యడవులలోనఁ బడి తిరిగెడి క్రోతిన్
 నను, నిన్నెదిరింపక తగు
 నను, నన్యునితోఁ దలవడు ననుఁ జంపితివే. 329

ఎది యైన ధర్మ సూచక
 పదము న్నదె, ధర్మసహిత పద మగు పడు నే
 చదివియు క్షత్రియ కులమున
 నొదవియు శంక వీడి క్రౌర్యమొగిఁజేసితివే. 331

రామ! నృపకుల జాతుఁడ
 వీమహి ధర్మాత్ముడ వనుచును నెనసితి కీర్తన్,
 నీమది సభవ్యుడ వగుచు
 నేమిది భవ్యాకృతిఁ బరు విడదవు క్షితిలో. 332

క్షయయును సత్కమ్మును ధ
ర్మము దానము సామ ధృతి పరాక్రమ మపరా
ధము చేసిన జను లెడ దం
డము నివి రాజా! ధరణిని నరపతి గుణముల్.

223

ఇలయును బంగరు వెండియు
కలహంబుల కన్నిటికిని గలకారణముల్
ఇలలో నిచ్చట మాయా
ఫలముల వనమువను నీకు వాంఛయు నెటులౌ.

224

వినయము నయమును నిగ్రహ
మును గ్రహమును నివి నాల్గు నవనీతలిల్
జనపతుల కల గలుపు లుం
డని వృత్తులు కామవృత్తి నరపతి కాండే (యగునే)

225

కామప్రధానుడవు నీ
వేమాత్రము స్థిరత లేని నృపతివి, కోపం
జేమూర్తి నీకును, ధను
ర్జ్యమోహివి, రాజవృత్త సంకీర్ణుడవున్.

226

కొలువవు ధర్మంబును మతి
యలరదు సుస్థిరపు బుద్ధి యర్థములోనన్
అలరుచు గామపు వృత్తిని
నిల నాకర్షింపఁ బడెద వింద్రియములచే.

227

అపరాధి కాని నన్నిట
లిపుడు శరము చేతను బ్రహరించితివి గదా!
సుపూరుషలేవగించుకొ
మపని యొనర్చి మజన సఖ మడుపుదు వెటులన్.

228

వ. రాజహంతకుఁడును బ్రాహ్మణహంతకుఁడు గోహంతకుఁడు చోరుఁడు ప్రాణిపథయందాసక్షుఁడైన వాఁడు ను వీరందఱును సరకము పొందుదురు. కొండె ములు చెప్పు వాడును, పిసిని గొట్టు మితిఘ్నుడు గురుభార్యను కలిసెఁడు వాఁడును అను వీరు పాపలోకమును పొందుదురు. ఇందు సందేహము లేదు. నీవంటి ధర్మచారులగు సజ్జనులు నాచర్మము ధరింపరు. రోమములు ఎముకలు వర్జితములు, నామాంస మో భుజింపరానిదిగదా! రామా! ముండ్ల వంది, ఊడుము, చెవులపిల్లి, తాఁబేలు అనెడి యయిదు గోళ్ళు గల జంతులైదు భక్షింపదగినవి. రాజా! నాచర్మము ఎముకలు, మాంసమును మనీషులు స్పృశింపరు. అయిదు గోళ్ళు గలిగియు భక్షింప దగని నన్ను జంపితి వేటికి.

339

సకలం బెఱిగిన తారయో
సకలం బిది తెలిపి హితము సత్యము చెప్పెన్
ఇంక నేనో మోహముచే
సకలం బది త్రోసి యైతి సమయవశండన్.

340

నాధుండ వగు నీచే భూ
నాధా! కాదు ధరణీయో సనాధగ నెటులున్
ఏదార సనాధగ వగు
ఈధూర్తు డగు పతిచేతఁ బృథివీతలిలో.

341

దడతయను గొలుసు త్రెంపియు
కడు సద్ధర్మ వధి దాటి గబగబ చనుచున్
విడిచియు ధర్మాంకుశమును
నడచెడి రామ మధ గజము నను జంపె నహో.

342

ఇటు లశుభం బయుక్తము
పటు మతులు సుజనులు దూఱు పనిచేసియున్
వెటు సుజనులఁ గని వారి యె
ట విను గూరివి వచింపఁ దొరకొనెదో గదా

243

వినయము పై నటించెడి
మనిషివి క్రూరుడవు నీచ మతివి శరుడవున్
ఘనుఁడు మహాత్ముఁడు దశరథ
జనపతికె టు లిట్టి పాప జన్ముండెనొచె

244

మముబోటి తటస్థుల విష
యమునఁ బరాక్రమముఁ చూపినట్టి ఘనుడ వీ
నయమున నపకారుల యెడ
భయమును విడి శౌర్యము గనఁబఱచుటఁ గాంచన్.

345

*నాకనుల యెదుటఁ బడి నీ
వే కనుక తలపడియుందువేన్ నృపతనయా
ఆకాల మహాదేవుని
నే, కనియుందు హితుఁడ వఱి యీతఱివాచే.

348

కనుల కగఁబడని నీచే
పనిగొని హతుఁడయితి దుర్వి వారుడ నయ్యున్
కని త్రాగి మత్తునఁబరు
డిన మనుజుని త్రాచుఁబాము నెనరున నిట్టుల్.

* పరమును వాలి పొందియుండుటవలన రాముఁడు ఎదురుపడి యుద్ధము చేయులేదని వ్యాఖ్యాతలు.

ఇది పఱకె నాకివును.

నిదితెలిపియు యుంటివేని నీపాటికి నొ

క్కదినమున, నీసతిని నీ

పదములకుఁ బఱకుఁ దెచ్చిపడవేయు నొకో.

248

రావణువధుఁ డోడ్పడు సు

గ్రీవు ప్రాయమునకు నను బ్రహరించితె గద, యా

రావణు వధించి యాతని

గ్రీవ నులిమి యడు గులఁబడ గెంటించెదనే.

249

జలధిని సీతను దాచిన

నల పాతాళమున నుంచియడఁచినఁ గానీ

నులుపుగను హయగ్రీవుఁడు

నిలనశ్వతరినటు వనువనిడు వాడవెగా.

350

సురలోకమునేఁ బొందిన

మఱి సుగ్రీవుండు రాజ్య మందుట సరె, సం

గరమున నధర్మముగ నను

శరమున వధియించుట యిది సరియెట్టు లగున్.

351

సమయము వచ్చిన తఱి లో

కము కాలము నొందు డెందుఁ గల సంగతియే

అమరెడి జవాబు, దీనికి

నమరినచోఁ జక్క నీవె యరయుము రామా!

352

అని యనఘుండు వాలియు నెం

డిన మోమున, శరము దెబ్బ నిరతము నొంచన్

అనసంకాపని రాముని

గఘ్నగొనుచును మారకుండె గడు వేదనతో

353

హతుడై చిత్తముపోవ నమ్రమున ధర్మార్థంపు సద్యుక్తితో
హిత వాక్కుల్ పరుషానఁ బల్కియు ప్రభా హినుండుసూర్యుండటుల్
గత నిరాంబువ మట్లు చల్లఁబడు ఆకారించుటల్ వాలి యా
గతి నాక్షిపణ చేను రాముఁ డనె ధర్మార్థజ్ఞుఁడౌ వాలితో. 354

వర ధర్మంబును గామ మర్థము జగద్వ్యాపారమున్ జక్కఁగా
సరము బోపపు, మందబుద్ధి పయి నన్నిట్టిట్లు గర్హింతువే
గురుసన్నాన్యుల బుద్ధిమంతులను సంఘోద్ధారులౌ పెద్దలన్
సరి ప్రశ్నింపక సౌమ్య! యేమొయనుచున్ సమూహగా నెంతువే. 355

ఇది యిట్టాకుల భూమి పర్వత వనోత్కృష్టంబ యిందున్న భ
ల్విధవౌ జంతులఁ బక్షులన్ నరుల నోలిన్ నిగ్రహానుగ్రహ
లదనందున్ భరతుండు చేయుచును ధర్మాత్ముండయై సత్యవా
గ్నుభుడై యార్జవ మొంది యేలుచు వెలుంగున్ ధర్మ తత్త్వజ్ఞతన్. 356

వినయము నయమును గలవాఁ
డనయము సత్యంబు పలుకు నతివిక్రముడై
కనుపట్టును నాతఁడు స
ద్విసుతుం డయి దేశకాల విదుఁడౌ రాజున్. 357

అతడిచ్చిన ధర్మాజ్ఞను
సతతము చేయుదుము మేము సర్వాభిపులున్
క్షీతియెల్లఁ జరింతుము త
స్మతమున ధర్మాభివృద్ధి మదిఁ గోరుచునే 358

క్షీతిపాలుఁ డతఁడు ధర్మని
హితుడై యఖిలవసుమతిని నేలుచు నుండన్
క్షీతిలో నెప్పుడు ధర్మపు
గతి పృథిరేకించి నడువఁ గలుగును చెపుమీ. 359

పరమ స్వధర్మమందును
నిరతము మేముండి భరతస్సవతి మహాజ్ఞన్
శిరమునఁ దాల్చి యథావిధి
ధర ధర్మక్షు నరుని తగ నిల్పుదుమే.

360

నీవో ధర ము చెఱచెదు
నీవు సలుపు కర్మచేత నిందుండవేగా
నీవిలఁ గామపరుండవు
నీవెపుడును రాజపధిని నిలవవు సుమ్మీ.

361

పితయును జ్యేష్ఠభ్రాతయు
సతతము విద్యల నొసంగు సద్గురువును నీ
క్షితి నీముగ్గురు ధర్మపు
గతి ననువర్తించు ప్రజకుఁ గల తండ్రులుగా.

362

అనుజుండు తనదు సుతుడును
గుఁ యుండు వీరు ముపుర జ్ఞోజీతలిలో
తనయులవలెఁ గనఁదగు నిం
కను ధర్మమె సకలమునకుఁ గారణ మౌటన్.

363

మిగులన్ సూక్ష్మము ధర్మము
జగతి సుజనులను గ్రహింపఁ జాలరు దానిన్.
జగతిం గల ప్రాణుల హృద
యగతాత్మ యొకటె యెఱుఁగు శుభాశుభ మెల్లన్.

364

కొంచెము నాత్మ నెఱుంగక
చంచలు లగుకపులతోడఁ జంచలుండవు మం
త్రించియు నేమిటిఁ గనెదవు
మోంచియె పుట్టంధుతోడఁ బుట్టంధు వటుల్.

365

అది నేనిటు స్పష్టంబుగ
విదిత పఱతుఁ దె నుమి విశదము గాఁగన్
అది తెలియక రోషముతో
వదవడి నిందింపఁ దగవు వానర! యిటులన్.

266

నీఱిటు లెందు కిప్పుడు నా
చే వధియింపఁబడితివా చెప్పెద వినుమీ
నీవు సనాతన ధర్మము
నే, విడి సోదరు భార్య నెనసితివిగదా.

267

నీవు మహాత్ముండగు ను
గ్రీవు సతిని గోడలి రుమఁ గేవలమునుకా
మావేశతఁ గలిసి, యతఁడు
జీవించియె యుండఁజెడుగు చేసితివిగదా.

268

కనుకన్ ధర్మమును విడిచి
యనయము కామాంధుఁడ వయి యులరెడు నీకున్
అనుజుని భార్యను గోడలిఁ
గని నందుల కిట్టి శిక్ష కలిగెఁ గపిశా

269

కడు ధర్మవిరుద్ధంబుగ
నడుచుచు లోకంపు తీరునకు భిన్నమ పో
యెడి నీకు శిక్ష విడియి
య్యెడ నిగ్రహ యేమి కలుగు నింక ప్లవంగా!

270

నేనో క్షత్రియకులఁజుండ
నేని పాపమ్మును సహియింప! ననుజునా
చానను నౌరస సోదరి
చే నరుఁడు గొను నతని వధ నిశ్చిత మయ్యెన్

271

భరతుఁడొ నరవతి మేమా

నరవతి శాసనముఁ బట్టి నడతుము నివో

మణిధర్మముఁ దప్పితి నే

కరణి నున్నెఱును నిను గనుగొని చెవునూ

372

గురువాతఁడిల ధర్మయొక్క ముగ ప్రాజ్ఞుఁడౌచు ధర్మంబు నే

మఱి పర్తించెడి కామచారులను నిత్యంబెంచి దండింప ను

స్థిరుఁడై యుండెను, మేము నా ఘనుని యాదేశంబు పాలించి వా

నర! నిబోటి వధంబు దాటు జనులన్ దండింప నున్నామిటన్. 373

ఇక సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణుం డటుల నయ్యెన్ మిత్ర మాతండు భా

ర్యకుడై రాజ్య నిమిత్తమున్ తగు సఖుండ్లై నాకు నశ్రాంతమున్

సకల క్షేమము చేయఁ బూనెను ప్రతిజ్ఞన్ చక్కఁ గావించి యి

ట్లు కపుల్ చూడ నెటుల్ ప్రతిజ్ఞనను బోల్ తూరుండు దాటున్ భువిన్ 74

కనుకన్ ధర్మనుతం బయి

ఘన మగు నిటువంటి సర్వకారణములచే

నిను శాసించుట యొక్కము

కనుకనె యంగీకరించు ఘనమగు దీనిన్.

375

సకల గతుల నీ నిగ్రహ

మిఁక ధర్మంబని మనసున నెఱుగంగఁ దగున్

ప్రకటముగ ధర్మ మరనెడి

పకుండను నేనును సకునికి పలువంగ వలెన్.

376

ఈ విధి ధర్మమె చూచెడి

యీవును నట్లు లొనరింప నిఁక న్యాయమగున్

ఈ విధి ధర్మము గూరిచి

తావినిచెను మనుషవి గనఁ దగు ధార్మికుఁడాన్.

377

మనుజుఁడు పాపము లేన్నియు
యొనరింప నృపుజీత శిక్షపొందిన వాఁడై
తన పాపము చన శుచియటు
చను స్వర్గము నుక్మతులయిన సజ్జను లట్టుల్.

378

విడుదలనొ శిక్ష పడుటనొ
వడి దొంగకు దొంగతనపుఁ బాపం బడఁగున్
వడిపాపుల శిక్షింపని
యెడ నాపాపమును రాజె యెప్పుడునుపొందున్.

379

“పాపము నీవు నలిపి నటు
పాపమును నొక్క శ్రమఁబొందు వదవడి చేయన్
పాపమున కుగ్రశిక్షను
వేపడ మాంధాత మాదుపెద్ద విధించెన్

380

ఇతరు లగు నృపులు పొరపడి
హిత మెఱుంగక తాము పాపకృత్యము గావించి
చి తగన్ పొయిచ్చెత్తము
హితముగఁ జేయంగఁ బాప మియ్యది యతఁగున్.

381

కనుక పరితాప మింకఁ జా
లును ధర్మముఁబట్టి వధయొ శుభ్ర మగు స్మృతులన్
ఘనకపి! మేమును మావశ
మున లేము, స్వతంత్ర మిటఁ బూనుట లేదున్.

382

వినుమీ మఱియొక కారణ
మును గల దది హేతు యుక్తముగఁ దగు దానిన్
విని వీరా! నాపై న
ల్కను గన, కిటనాకు లేవకను వ్యధ చింతల్

383

వలచేఁ బాశముచే ననేక కపటోపాయాల మద్రాశి క
 స్ఫులముందోకడుదాని యొబహుళ జంతుల్ వట్టుచున్ వేగజం
 తులు పర్వెత్తిన భీతి చెందినను నెంతో స్వేచ్ఛ వర్తిల్లినన్
 నిలువన్ తము అవగమత్తములఁ గా నీ చంపు మాంసంబుకై 384

విముఖులై యుచిచన్నఁగాని మనుజుల్ వే చంపుచున్నారు, దో
 షము లేదియ్యెడ ధర్మకోవిదులు రాజర్షుల్ సదా వేటకై
 భగ్గమ లేకెగుట నేను గొట్టితిని నాబాణంబుచే, గ్రోలి! యు
 ద్ధములోఁ బోరినఁ బోరకున్నను చలత్ శాఖామృగం బీవెగా 385

ధరణి పతులు దుర్లభ మైన ధర్మమునకు
 ధన్య జీవితమునకుఁ బ్రదాత అవుదు
 రిట్టి వారి దూఱఁగ రాదు హింసచేయ
 రాదు నాక్షిప, మప్రియా ల్పలుకరాదు 386

సురలే నరరూపముతో
 ధరలోఁ జరియింతు, నీవు ధర్మముగన కి
 త్తతోఁ దాత తండి ధర్మమొ
 నరించు నను దూఱుడువు ఘనం బగు పగతో. 387

అని రాముండు పచింప వాలి విని యత్యంతంబ దుఃఖించి యొ
 య్యన ధర్మంబున బుద్ధి నిశ్చయముతో నారాముపై దోష ముం
 చనివాడై కరముల్ మొగిడ్చి తనయిచ్చున్ బలెక్కి నారాముతో
 ననఁఁఁ! నీవు పచించి నట్టిది నిజం బందున్నె సందేహముల్ 388

ఘనుఁడౌ వానికి నల్పుఁడెట్లు పృతి వక్కాణింపఁగాఁ జాలు, నే
 మును నిన్ గూర్చి ప్రమాదమున్ బడ ప్రియంబుల్ కాని దుర్జితు లా
 డినవాడన్ మఱియందు నాదు దొంగుల్ వీక్షింపఁబో కోయి నీ
 పును ధర్మార్థపుఁ దత్త్వవేత్తవు ప్రజామోదంబు గావించువున్. 389

ఇటులన్ గారణ కార్యసిద్ధి యెడ నీయీ బుద్ధి శుద్ధంబయ్యె
పటువై యవ్యయమౌ, నధర్ముడను పూర్వాచారముల్ దప్పి నే
నిటులై తిన్, నను ధర్మసమ్మతపు వాక్కివెంచి పాలింపు మం
చిటు భాష్పంబులు కంఠ మడ్డ నని యయ్యెన్ బంక మండేస్సటుల్ ౩౬0

వ్యథ చెందను ననుగూరిచి
వ్యథచెందను తారఁ గూర్చి బంధులఁ గూర్చిన్
ఎదఁ గన కాంగదు గుణసం
పద గల మంగదుని గూర్చి వ్యథ చెందు నటుల్.

౩౬1

ఇతఁడు బాల్యమునుండి లాలింపఁ బడియె
నేను గనఁబడకుంటచే దీనుఁ డగుచు
జలము లవి త్రాగి వేసిన కొలను వోలె
ఎంతో చిక్కి శుష్కించును నింక రామః

౩౬2

ఒకఁడే పుత్రుఁడు బాలుఁ డె
ఱుకలేని ప్రేయతనయుఁడు బలుండును గడు,తా
ర కనిన కొడు కంగదు; డీ
వింక వీనిని గాఢఁదగుదు వెంతయు దయతో.

౩౬3

నీ వంగదు నందును సు
గ్రీవుని యం దుత్తమ మతి కేవల మిడుమీ
నీవో విభుండ వేలిక
వీవో కార్యము నకార్య మెఱుఁగుదువు కడున్.

౩౬4

నరపతి! లక్ష్మణు నందును
భరతుని యం దెట్టి వృత్తి వర్తించెదవో
మతి సుగ్రీవుని యెడలఁ గొ
మరుఁడంగదునెడ నడు మటు మాన్యపు వృత్తిన్.

౩౬5

ననుబట్టి దోషురాలును
ననదయు దీనాత్మురాలు నగు తారను నీక ఈ
యనుజుండు సుగ్రీవుండు నుడు
లని యవమానమ్ము చేయ నట్టులం గనుమీ.

296

నీవె యనుగ్రహింప నిటు లెల్లను రాజ్యముం గొల్వఁ జాలుదున్
నీవశమందె యుండియును నీమతి వచ్చిన యట్లు చేయుచున్
ఈవసుధాతలం బొకటె యేల దివంబును నేలువాడఁ ను
గ్రీవు నెదిర్చి నీవలన మృత్యువె గోరితి దార యాపినన్.

397

ప. అని యిట్లు వాలి వినతుండై రామునితోఁ బలికి విరమింపఁగావ్యక్త
దర్శనందైన వాలిని సామమును ధర్మ తత్త్వార్థయుక్తము నైన వాక్కుతో
నూరడించుచు రాముఁ డిట్లనెను. ఓ వానరా! నీవిందుకై సంతాపపడకు, నీవు
మమ్ము గుఱించి గాని నిన్ను గుఱించిగాని చింతింపకు. మేము నిన్ను గుఱించి
విశేషించి ధర్మఘ్నన నిశ్చయబుద్ధితో నున్నాము. దండింపదగన వానిని
దండింపక, దండింపదగిన వానిని దండించుచున్న వార్షిణ్యకార్యకారణములచే
సిద్ధించిన యర్థము గలవా రయి నశింపరు. నీవు మావలన దండింపఁబడి
పాపమునుండి ముక్తుండ వైతివి. ధర్మపు మార్గముచే ధర్మ యుక్తమైన
నీప్రకృతిని పొందితివి. హృదయమం దున్న శోకమును మోహమును భయ
మును వీడుము. వానరశ్రేష్ఠా! విధి విధానము నతిక్రమింప శక్యము కాదు.
నీయందు వర్తించునట్లు అంగదుండు సుగ్రీవుని యందును నాయందును
వర్తించును. ఇందుల సందేహము లేదు. “అని రాముండు మధురముగఁ
బలుక ధర్మమార్గాను గామియు రణమున మర్దించిన వాండు నగు రాముని
వాక్యము విని వాలి యిట్లనెను.” బాణముచేఁ గొడ్డఁబడి చిత్తము పోయిన
నేను తెలియక నిన్ను దూషించితిని ఓవ్రభూ! మహేంద్రసమవిక్రమా! నిన్ను
ప్రసాదింపఁ జేసి కొనుచున్నాను. నన్ను క్షమింపుము.

398

కపిరాజులు శరక్షతిన్ బుడమి ప్రక్కన్ బండి యారాము వా
కృపు సదేతులచే నిరాకృతుడైనై యుట్లారకే యుండి పృ
క్షపు ఘాతంబుల తాళ భిన్నమగు నాగాత్రాల నారాము బా
ణపు దెబ్బనీబడి జీవితంపుఁ దుదిఁ జెందం జోవుచున్ మూర్ఛితెన్

399

రాముఁడు వేసియుండిన శరంబున నాజిని కూచి వాలియున్
భూమిఁ బరుండినట్లు విని పొక్కుచు వారుణమైన భర్తృ హ
త్యామితకోక వార్తకు హృదబ్జమె పో వివిధోర్వి భృద్ధరి
భూములనుండి బైల్ వెడలి పుత్తునితో నటవ్రాలెఁ దారయున్.

400

భీమ పరాక్రము లంగదు
వామ కరానుచరు లయిన వానరు లంతన్
రామునిఁ గార్ముక ధరుని ను
త్రామ సముఁ గని పరువిడిరి త్రాసము తోడన్.

401

యూధపులు చావ యూధాల నుండి పొలు
మృగములంబలె హడలి వర్షెత్తు కపుల
రామ శరముల హతులౌచు రామ భీతి
పొలు కపు లట్లు గని వగన్ తార యనియె.

402

రాజవరు ముందు చను వానరాగ్ర్యులారః
విభుని విడి దుర్గతు లగుచు భీతితోడ
పర్విడెద రేల రాముని బాణ తతుల
రాద్రుఁడనుజుచే హతు డయ్యె రాజ్యమునకు

403

కపి సతి మాటలు విని యా
కపు లప్పటి కనువుగ పలుకఁగ సాగి రిటుల్
ఇపుడె చను, నుతు మనుపు: జీ
వ పుత్తు! రాముఁడె యముఁ డయి వాలిని జంపెన్.

404

తరులన్ జిమ్మియు రాళ్ళ గొట్టి యింక రౌద్రాకారి యువ్వాలి క్ర
చ్చుట నా రాముని వజ్రతుల్య వర శస్త్రాలన్ హతుండయ్యె, నా
హరి తుల్యుండు కపిశ్వరుండు పడ నైన్యంబెల్లఁ బర్వెత్తె వా
నరులెల్లన్ మెఱఁ బాటి రానగరపుం ద్వారంబు గావం దగున్

అభిషేకింపఁగ నర్హుఁ డంగదుఁడు తా నవ్వాలి స్థానంబులో
ప్రభు పుత్తుం గని వానరుల్ గొలుతు రోరమ్యాస్యః నీ విందు నుం
ట భయం బొను నయుక్త ముంటయిట నన్యంబైన దుర్గాలు స
ర్వభటుల్ లాగుదురిందు నుండుట యభావ్యంబగున్ బోవుమీ. 408

భార్యలు గల్గు వానరులు భార్యలు నుండని క్రోతు బుంద్రిటన్
భార్యలు దూరమందుఁ గలవారలవల్లను నింక నన్యతా
భార్యలఁ గోరి పైఁబడెడి వారలవల్లను భీతిగల్గుదు
ష్కార్యములున్ జనించు నటు గావున నిచ్చట నుండగాదుగా. 407

అలతి తనపు టంతరములు
గల వారల యలఁతి నుడులః గని యంగన యా
లలితస్మిత తార యపుడు
పలికెను తనకు ననురూప పద్ధతితోడన్. 408

“కపివరుఁడు మహాభాగుఁడు
స్వపతి వినాశంబు పొందు సమయమునందున్.
ఇప్పుడిక నాతోఁ బనియే
ల పుత్తుతోడఁ బనియేల, రాజ్యంబేలా. 409

ఎతఁ డారాముఁడు వేసిన
శితబాణముచేత నిటు నశించియె పోయెన్
అతనిదరి నామహాత్ముని
స్తుత పాదాబ్జముల వ్రాలి ధూళిం బడెదన్. 410

అని పలుకుచు విలపించుచు
వనటన్ మెయి స్రుక్క తార పరువులు తీసెన్
తన బాహులచే తల తొ
మును బాదుకొనుచు విషాదమోహిత యయ్యెన్.

411

సమరాల మరలని యమరారులను నాజి
వధియించు ఘను, భూమిఁబడిన వాని
వ్రజాల నిండ్రుండువలెఁ బర్వతేంద్రులఁ
జిమ్మి తుపానట్లు క్రమ్ము వాని
కొర్మబ్బ గుంపుల గర్జన ధ్వనికల్గి
కురిసి మాను మొగిలై పలులువాని
శక్ర విక్రముని, గర్జనచేయు వారలన్
భయపెట్టి గర్జించి పఱుగు వాని

బహుశ శూరుండై శూరుచేఁ బడిన వాని
వ్యాఘ్ర హతమైన మృగరాజు వంటివాని
హేమ మాలిని ప్రియువాలి నింతితార
గమ్మునన్ బోవుచును జూచె తొమ్మువణక.

412

సకల లోకార్చితమయి ధ్వజంబు వెలయ
సరసవేదిక యెసగిన చైత్యమొకటి
పొముకై గరుత్మంతుండు భగ్గుపఱచి
నట్లు నావాలి భువిని నల్లాడి యుండె.

413

అచ్చటనె గొప్పధనుసు నానుకొనియ
నిల్చి రాముని లక్ష్మణున్ బ్రయుని యనుజు
నరసి శుభయైన తారయందఱును దాటి
ధరనె పడి యున్న ప్రియువాలి దరిసె త్వరగ

414

అటు నేలంబడి యున్న స్వీయపతి నొయ్యంగాంచికంగాడుతో
నట భూమింబడి వండి వోలెను భువంబుందుండి తా లేచియున్
త్తుటిలోఁ గన్గొని అర్యపుత్ర మనుచున్ దుఃఖించి యాతార యం
తట రోదించెను మృత్యుపాశములచేతన్ బ్రహ్మదౌ భర్తకై

415

అటులాడు లేడి వోలెను
కటకటఁ బడు తార నపుడు గన్గొని యటఁ జెం
గటకున్ వచ్చిన యంగదుఁ
జటుటకునఁ గని సుగ్రీవుఁ డెంతో సంతాప పడెన్.

416

తారాప్రియాస్య తారయో
ఆరాముని శరముచేత నటుపడిన పతిన్
ఆ రసికవుఁగిటఁ గ్రుచ్చియు
ఆజీచి కరిహరి సముఁ గని యతిగా నేడ్చెన్.

417

అనిలో ఘోరమ విక్రమించు ఘనవీరా! వాసరశ్రేష్ఠు నే
మును నేరంబెది చేయనన్ బిలువ వేమో లే! కపివ్యాఘ్రు ను
న్నని పాస్పందుఁ బరుండు త్యాదృశ ధరానాథుల్ ధరన్ బండ రి
ట్లను నాకంటె ధరిత్రి మేలు కవుగింటన్ గ్రుత్తు నస్వీడియున్.

418

నీవు నిజముగఁ బుణ్యమునఁజేసి యెందో
స్వర్గ మార్గానఁ గిష్కింధ వంటి దొక్క
యుత్తమపురిని నిర్మించి యుందు వట్లు
కానిచో నేల విడుతు వీకరణిఁ బురిని

419

తేనెల తావిఁ జిమ్మువని తెన్నుల మమ్ములఁ గూడి నీవు నె
న్నేని విహారముల్ సలిపి తిప్పటికప్పు ముగించి పోయెనే
వాసర యూధ నాధుండవు పంచత నీవు గనన్ నిరాశనై
మేనున మోదమే చనఁగ మక్కిలి ముగ్ధితి శోకవార్ధిలో.

420

ఇను మటు నాహృది గట్టిది
గుణఖని ప్రియుండు హతుఁడయి కూలుటఁ గనియున్
వనటన్ మిక్కిలి తాపము
గనియును వేల్ ముక్కలుగను కాదది యకటా. 421

నీవో హరించితివి ను
గ్రీవుని భార్యను, నతని గెంటించితివిన్
ఓ వానరపతి! దానికి
నీవిట్లు ఫలంబు పొంద నియతం బయ్యెన్. 422

నీ శుభము గోర-మోహా
వేశంబున-నన్నుఁ గసరి వే దూరిజితివే
నీ శుభమునే వచించితి
నీ శుభమును గోరి యెప్పుడు నేనుండుటచే. 423

యౌవన సౌందర్యంబుల
కావరమున జాణలగుచుఁ గడు విలసిలు నా
దేవాంగన అప్పరసల
భావంబులను మధియింపఁ బ్రౌఢుఁడ వవుదే. 424

ఈ విధి కాలంబే నీ
జీవితమును సంతమొందఁ జేసెను ధ్రువమై
నీవవకుఁడ వయ్యును ను
గ్రీవ వశమయితివి కాలగీతికిన్ వశమై. 425

ఇదివఱలో దుఃఖ మెఱుంగ
నిదాన దై న్యమున దీననే యయి శోక
ప్రద వై ధవ్యము గంటిని
అది యెటు గడపెద, ననాథ నయి కాలంబున్ 426

తారా విలాపము విని కపి
దారలు నంగదుని వీను దరిఁ జేరి కడున్
బారు మని యేడ్చి రెంతయొ
వారని దుఃఖమున మనసు వట్టఁగ లేకే.

433

ఎన్నఁడును నీకు నప్రియ మింత దనుక
ఏను గాని పుత్తుఁడు గాని గావింపలేదు
అంగదునితోడ నను వీడి యాత్మదయితః
నాథ! యేటికి నిట నుండి పోదు వకట!

444

వీరాంగదములు దాల్చిన
వీరా! యంగదుని వీడి వెడలుదు వెటకో
ఈరీతి మంచి గుణముల
మీఁతడి సుతు వీడి చనుట మెలె ప్రియసుతా!

435

ఎది యేని నప్రియంబును
పదపడి తెలియక యొసర్చి పరగుదునేనిన్
సదయతఁ గతి యది క్షమింపుము
ఇదె నీపాదములఁ బడెద నిపుడె హరీశా!

436

ఆని యెంతయొ దీనంబుగఁ
గని విలపించుచును తార కాంతుని దరిగా
చని నిర్మల వర్ణ దయిత
యెనయుమఁ బ్రాయోపవేశ మెనయు దలంచెన్.

437

—: హనుమంతుడు తార నోదార్పుట :—

జాజీ దివినుండి రాలిన
తారను బలె వ్రాలు తారఁ ద్వారగాఁ గనియా
మాదుతి తార దరి కరిగి
యీరీతిగ నూరడించె నిఁక మెలమెల్లన్.

438

శోకింపఁ దగిన దీనవు
శోకింపం దగిన దీను శోకిం తెవనిన్
శోకింపఁ దగు నెవఁ డెవని
కీకరణిని బుడగ వంటి యీదేహములో.

439

ఈ సుతు సంగదుఁ గూర్చియు
నీసరికిని జీవపుత్త్ర) వీచికఁ గననా
ఈసుతునకుఁ జేయఁ దగు న
వీసమయమునందుఁ జేయు మిట భావికిఁ గా

440

ప్రాణుల రాకలు పోకలు
మానవ, యివి నియతములయి మఱి యుండవుగా
కాన ధరణి లౌకిక మగు
దానిని శుభమున విబుధుఁడు తగఁ జేయఁ దగున్.

441

ఎతనివలన వేల్ పది వేల్
మతిఁ గనఁ బదికోట్లు కవులు మనుగడ గనుచున్
క్షితి తమపనులను చేసిరొ
అత డిప్పుడు కాలధర్మ మందెను గదవే.

442

ఇతఁడో న్యాయము సమ
స్తతత్త్వము లరనియు సామ దాన క్షమలన్
రతుండై, ధర్మయుత స్వ
ర్గతలము పొందె. నితని కయి కనఁ దగవు వ్యథన్.

443

ఇదె వీరంశులు కపివరు
లిదిగో నంగదు నీమ హితమతి సుతుండున్
ఇదె కపి ఋక్ష సురాజ్యమ
ఇదే సనాథంబుఁ జేయు మీ విమలాంగీ.

444

ఇంక శోకము తాపము
వికలము గావించి వేసి విధి నంగదుచే
ప్రకట క్షితి తలి నింకను న
వికలత నేలించు మీవు వేగమ యిపుడే.

445

సరి యగు సంతతి యిందుకె
సరిగాఁ జేయఁదగును సత్కార్యములన్
నరపతి కివర్పంబును
నెఱవేరువఁ బడుతఁ గాల నిశ్చయ మదియే.

446

పతి సంస్కారము చేయుము
సుతు నభిషేకింపు మిపుడు సుతుఁ డంగదు డు
న్నత సింహాసన మెక్కఁగ
నుతిఁ గన్గొని శాంతి పొందు మహిలో నింకన.

447

ఇటు హనుమంతుండు చెప్పఁగ
సట విని భర్తను గుఱించి యార్తిని గనుచున
ఇటు హనుమంతుని తోడను
తటుకున వచియించె తార తత్పర మతితో,

238

అంగదులు నూర్గచొక ప్ర
కక్కిం గలిగియె యుండనిక నొకవయిపు హతుడై
క్రంగెడి యీ ఘన వీరు క
వుంగిలి దగ నాకు ఈ కవుంగిలె వరమౌ.

450

వానర రాజ్యాధిపతికి
గానీ యీ యంగదునికి గాని సమర్థం
గా నన్నిటికిని పినతం
డ్రా నీ సుగ్రీవుండె తగు నవి యివి చేయన్.

450

హనుమంతా! యంగదుని గూ
ర్చి నీవు నిటువంటి బుద్ధి చేయకు మెప్పుడున్
తనయునికి బిత యెశక్తుడు
జననియె కాదని తెలియుము సరిగ కపిశా!

451

ఇటనైన నట నయిన ను
ద్భట కపిరాజౌందు వీరు తల్పమె తక్కున్
ఇట నాకెదియు తగదు సుమీ
ఇటు లభిముఖుడగుచు పోరి యిటపడి యుండెన్.

452

కనులన్ బ్రాణాలు నిలిపి
కొని చూచుచు మెల్ల మెల్ల గొన యూపిరచే
కొని వాలి సుతు నెదుట గె
ల్చిన సుగ్రీవు ననుజంగని స్నేహమున సనెన్.

453

ఇలవంతముగ నిటు జరగ
వలసిన యీబుద్ధి మోహపాశముచే ని
ట్టుల లాగఁబడితి నిక నిం
దులకై సుగ్రీవా! గనకు దోషిగ నన్నున్.

454

ఒకసారిగనె మన యిరువు
రకు సౌఖ్యము గలుగుట యిది బ్రహ్మమతము కా
దీంక బ్రాతల కుచితంబగు
నకట సౌహార్ద మిదియ యన్యము కాదే.

455

నీవిప్పుడె సత్యంబుగ
నీ వానర రాజ్యమున కీకుండ వగుమీ
నీమెఱుంగు మిప్పుడే నే
నా వై పస్వత యముని గృహమ్మును జనెదన్.

456

జీవితమును రాజ్యంబును
ఈ విపుల శ్రీని సుయశ మీపుడె త్యజింతున్
ఈ విధి నవస్థలో నెది
నే వచియింతు నొయిపు డది నీవానరుపుమీ.

457

సుఖముల కర్హం డీతఁడు
సుఖములచే వృద్ధిపొంది చూడగఁజి నై
నిఖిలురకుఁ గానఁ బడినను
సఖిల మెఱుంగు నేడ్చి పడిన యంగడుఁ గనుమీ.

458

ప్రాణములకంటె ప్రీయుండి
సూనుండు నీ కన్నకొడుకు చొప్పనఁ గనుమీ
హీనుండు యయ్యును నాచే
హీనుండు గాతుండ నెల్ల యెడఁ బ్రోవుమయా.

459

నీనె వీనికి నుచితం
బౌవిధమున రాజ్యదాతవై త్రాతవునై
ఏ విధి సభయ ప్రదుండవు
నై వెలయుదు కఫివర! భయములరిన వేళన్

460

శ్రీరాజితుండయిన యీ
తారా పుత్తుడునెపుడు త్యాగ్యశ బలుడే
ఆ రాక్షసవధ లోనన్
వీరుండయి నికు ముందె వేగము నడుచున్.

461

అనురూపం బగు కర్మలు
హిసరించుచు విక్రమించి పూర్తిగ ననిలో
తనశౌర్యము చూపును నా
తనయుం డంగదుడు తార తరుణ సతుండున్.

462

ఈతార సుషేణా తృజ
నేరుపుతో నర్థ సూక్ష్మ నిశ్చయమందున్
మీఱిస వివిధాపదలన్
దూరాలోచన యొనర్చి తోడ్పడఁ జాలున్.

463

ఇది మేలని తార మఱ
య్యది చెప్పునొ దానినందియం బంద కయే.
పదపడి చేయగ నొప్పును
ఎదియును తారా మతంబు నెటులన్ చెడదే.

464

అనుమానంబు త్యజించి రామ విభు కార్యం బీకన్జేయు; చే
యనిచో ధర్మవిరుద్ధమౌ; నతఁడు కోపావిష్టఁడై నీకుఁగి
డొనరించున్ మఱి హేమమాల యిది నీవో కంఠ మందుంచు మిం
దెనుత శ్రీలగు; నేనుజావక య ముందేదాల్చుపై శ్రీచనున్.

465

అనుచున్ వాకొని వారి కన్పఱచు సౌహార్దంబు లోనెంచుచున్
తన కృత్యంబుల కెంతో సిగ్గుపడి మోదంబే చనన్ రాహు మ్రిం
గిన చంద్రుం డబు దైన్య మొంది యట సుగ్రీవుండు నవ్వాలివి
న్నిన మాటల్ విని శాంతి పొంది గ్రహించెన్ మాల తత్పముత్తిన్.

466

అటులన్ బంగరు దండ నిచ్చి దరిగా నల్లాడు నాపుత్తు నం
తట వీక్షించుమ దా నీధమయి సంతాపించు నవ్వాలి తా
నిటు వాక్రుచ్చె ప్రియా ప్రియాల్ సయిచి యెంతే దేశ కాలాలు ముం
గిట నీక్షించి సుఖవ్యధల్ గనక సుగ్రీవాశ్రయం బొందుమీ. 467

ఎటు నిను నే లాలించితి
నటు సుగ్రీవుండు నిన్ను నతి లాలించున్
ఇటు వీని యరిపథిఁ జనకు
మిటు విధు సర్థపడుండ పయి యితనిఁ గొలుపుమీ. 468

అతిగా స్నేహము వల, దిటు
లతిగా నస్నేహము వల, దాహేతువుచే
క్షితి సుఖయమ్మును దోషమె
నుతి మధ్యేమార్గమందు మనలుమి యెపుడున్. 469

అని పలికి గుడ్లు తిరుగంగ
ఘనముగ బాణంబుచేతఁ గష్టము పడుచున్
ఘన మగు దంతములు వెడల
తన జీవంబులను వాలి తటుకున విడిచెన్. 470

అది కనుగొని కపినాథులు
నదె పనిగను నేడ్చిరంత నతిగాఁ బై కిన్
ఇదె కపివరు తో దివికిన్
హృది చన కిష్కింధ శూన్యమే యయిపోయెన్ 471

ప. అంతట కిష్కింధలోని యుద్యానవనములు పర్వతములు కానన
ములు శూన్యములయ్యెను. ప్లవగాధిపుడగు వాలి హతుఁడుకాగా వానరులు
ప్రభలేనివారయిరి. ఎవని మహావేగముచేత కాననములు వనములు నిలువెల్లఁ
బువ్వులతో నిండిపోయెనో, వానినిప్పుడు పూలతో నిండునట్లు చేయుదురు.

మహాత్ముడును మహాబాహువునగు గోలభుడను గంధర్వునితో పదునైదు సం-
వత్సరములు రాత్రియునక నగలుఅనక యుద్ధము మానకచేసి పదునాఱవ
యేట దుర్విశీతుడగు గోలభునిఁ జంపెనో అట్టి దంష్ట్రా కరాళుండయిన వాలి
మనకందఱకు సర్వార్థము ప్రధాతమైన మనప్రభువు ఏమి ఎట్లు పడగొట్టబడియె
సింహమున్న వనములో మత్తస్పృషభంబు చంపఁబడఁగా వాపోవు గోవులట్లు
సుఖముగా శాంతిపొందక యేడ్చిరి. అంత తార వ్యసన సముద్రంబునమునిగి
భర్తవదనముచూచి, మహాద్రుమము చేధింపఁబడఁగా అదివఱకే దానిని అల్లు
కొన్న తీవవలె వాలిని గొఱిలించుకొని నేలపైవ్రాలి భూలోకమునుండి
పోయిన ఆ కపిరాజు ఘుఖమును మూర్ఛినుచు ఇట్లు విలపించెను. 472

—: తారా విలాపము :—

వామాటలు చెవిఁ బెట్టక
యీమహి నెగుడు దిగుడగుచు నెంతయుఁ గఠినం
బై మేనఁ గ్రుచ్చు తాళ్ళను
నేమిది పడుకొనెదవు వచింపుము వీరా. 473

నాకంటె ధరయె నిజముగ
నీకుం బ్రియ, నీవటులె గణింతువు గానన్
నీకొఱిగిటిలో నాధర
నేకడు బొదివియు నెదియు వచింపవు నాతో. 474

అవిధి యమరా! యీసు
గ్రీవుని వశ మిప్పు డయ్యెఁ గేవల మాసు
గ్రీవుఁడె మహావిక్రముఁ
డై వెలిగెను సాహస ప్రియా! యిప్పటికిన్. 475

బలులౌ వానరముక్షముఖ్యు లిదిగో త్వత్ప్రేవ గావింత్రు వీ
రల దుఃఖంపు విలాప, మంగదుని యీరోదింపులన్ నాదువా
క్కుల నాలించుచు నేల మేల్కొనవు నీక్రూరంపు గుప్పెళ్ళ దె
బ్బలకుం గూలి రిపుల్ వరుండు హతతల్పానన్ బరుం దేటికిన్, 476

పరిశుద్ధ వంశజాతః ప్రి
యరణాః ప్రీయతముండః మానదాః యిపు డీవే
శరణును లేని యనాథను
త్వరగా నొంటరిని జేసి స్వర్గము చనితే. 477

ఎన్నండును ప్రాజ్ఞుండు తన
కన్నెను వీరునకు నీచుంగా రాదు సుమీ.
ఎన్నిక కూరు సతి హతను
నన్ను గను మేలు విధవగ ననాథగ వై తిన్. 478

భగ్నంబయ్యె స్థిరగతి, వి
భగ్నం బయ్యె నిక నాదు బహుమానంబున్
అగ్నమగు శోక జలధిని
మగ్న నయి యాగాధ నీర మగ్నను వై తిన్. 479

హృదయం బిది కాఁయి వలెను
విదళింపంగ రాని సార విధృతము సుమ్మీ.
ఇది భర్త నిహతుఁ డయినను
వదపడి గని మాటు గాఁగ బ్రద్ధలు కామిన్. 480

ఇతఁడౌ సుహృదుండె పతియుఁ బ
కృతి చేతను నాకుమిగులఁ బ్రియుండును గూడన్
సతతము రణవిక్రాంతుం
డతి కూరుండె యయు్య మృత్యు వందెను నకటాః 481

వతి హీన యైన నారియొ
సుతవతి యగుఁగాక మిగుల సుందరి యవుతన్
సతతము ధనధాన్యాన్విత
యతిగ నవుత మైన విధవ యనబడు జగతిన్.

462

లత్తుక రంగుల నిండిన
మెత్తని పొన్నందుఁ బోలె మెయిఁ గారెడి నీ
నెత్తురు కాలువ యందునె
చిత్తుగఁ బడి గాఢ నిద్రచెందితి వకటా!

483

దుమ్మును నెత్తురు లంతట
నిమ్మేనున నంటియుండు హేతున నిటుగా
త్రమ్మును నాభుజయుగ బం
దమ్మునఁ గవుగింట గ్రుచ్చి తాల్పఁగఁజాలన్.

484

నీవో యతిదారుణ మగు
నీవై రంబునఁ గడుఁ గృతకృత్యుఁ డయితి సు
గ్రీవా! యిప్పుడు రాముండు
వే నై చిన శరము నీదు భీతిని భాపెన్.

485

నీవు మృతి చెంద నీహృది
పై వేసిన రాముశరము త్వగ్గాత్రముపై
నేవడి వ్రాలఁ దలఁచి, ని
న్నే వీక్షించు నను నడ్డగించును గనుమీ.

486

అనుచున్ తార విలాపముల్ సలువఁగా నవ్వాలి వక్షన గా
డిన బాణంబును కైల కందరము నుండిన్ సర్పమున్ బోలె వెం
టనె నీలుండును లాగ-పత్తిరి యడ్డన్ సూర్యునుండి తన
ర్చిన రశ్మింబలె నొప్పె నద్భుతముగా శీఘ్రంబ యవ్వేళలో.

487

అపు డన్వాలి వ్రణాల నుండి రుధిరా అత్యంత మున్ గాఢి తై
అపు శృంగంబున గైరి కాద్దముగు ధారల్ బోలె నొప్పార దుః
బవుఁ బొం గావఁగ లేక కండ్లబడు నా కన్నీళ్ళచేఁ దార యు
ద్ధపు దుమ్ముల్ పతిమేని నంటఁ గడిగెన్ తత్కాలమం దెంతయున్. 418

అట భర్తన్ గని తార పింగ నయనుండౌ నంగదున్ జూచి తా
నిటు పల్కెన్ సుత! దారుణం బయిన నీ యీ తండ్రి దీనస్థితిన్
అటు వీక్షింపుము పాపకార్యమున నాప్రాచీన మై రంబు లిం
తటితో నంతము చెందె బాలరవిఁ బోల్ తండ్రిన్ మృతున్ మ్రొక్కుమీ.
419

అని యాతార వచింప మానదుఁడెయౌ నాతండ్రి నా యంగదుం
డును శీఘ్రంబుగ లేచి చేరి పిత కాళ్ళున్ భక్తితో “నంగదుం
డను నే”నంచును బల్లితిగ్గిన భుజాలన్ బట్టుచున్ మ్రొక్కుగా
గని యాతార మరిన్ మరిన్ వ్యధల నత్యంతార్తయై యిట్లనెన్. 420

ఘనమౌ భక్తిని నీకు నంగదుఁడు నీగారాబు పుత్తుండు మ్రొ
క్కిన “దీర్ఘాయువు కమ్ము పుత్త్ర” యనుచున్ గిర్తించి దీవింప వే
లను, పుత్తుండె సహాయకాదగి గతప్రాణున్ నినున్ గొల్పెదన్
ఘన సింహంబు వృషంబుఁ జంప మిగులన్ గాసిల్లు గోవుంబలెన్. 421

రణ యజ్ఞంబు ముగించి స
తి నయిన నేలేక యుండఁ దిన్నగ నారా
ముని యస్త్రజలంబుల మిగు
ల ననభృథస్నానము నెటులం జేసితివో.
422

మానద! యీ వేళను నీ
ప్రాణము చనిన నిను విడదు రాజ శ్రీ యున్
మానక తిరుగుచు నుండెడి
భానుని వ్రభ తైలరాజు పదలని యట్టుల్.
423

హితవాక్కును విన నైతివి
 పతి నిను వారింప లేని పత్నిని నైతిన్
 హతుడ వయిన నీ చేతను
 హత నైతిని సుతుని తోడ; నరిగెను శ్రీమున్.

494

సుగ్రీవుని విచారము

అవిధి పారమే గనని యుక్తుల వార్ధిని తారమున సు
 గ్రీవుడు వాలితమ్ముడు దరిం గని సాటియె లేని వాలి యా
 చావుఁ దలంచి యుక్తులు జాతి క్షణాన విరాగి యాచుఁ దో
 డో వనచారి భృత్యులును తోడనె రాజునె రాము పాలికిన్.

495

ఈరగంబో యననొప్పు ముల్కిగొను నిత్యోదాత్తు రామున్ ధను
 ధరు సల్లక్షణ లక్ష్మితాంగు సుయశోధారున్ సమీపించి య
 త్తతీ సుగ్రీవుడు వల్కె నిట్లు మనుజేంద్రా నీ ప్రతిజ్ఞన్ వడిన్
 పరిపూర్ణంబొనరించినావు, ఫలమున్ ప్రాప్తించె నివృట్టునన్.

496

వలు భోగంబుల నుండి జీవితముతో పాటే మనస్సే నివ
 ర్తిలె రామా! యిటురాణి యేడువంగ ప్రోలే తాప మొందంగ శో
 పిలి యీయన్నయె చావ నంగదుఁ డిటుల్ చింతార్తి స్రుక్కంగ నె
 ట్టుల నా చిత్తము రాజ్య భోగముల యాటోపాలఁ గ్రీడించెడున్.

497

మును క్రోధంబుననో యమర్షముననో పూర్వ ప్రధర్షాననో
 మన సీ భ్రాతను జంపఁ గోరె; గవిసమాష్టితఁ డిట్టుల్ మృతిన్
 గన నిక్షౌకు కుమార! తీవ్రముగ శోకం బొందుదున్ నేడొ యా
 మును వాసంబగు ఋష్యమూకమె కరంబున్ శ్రేయమంచెంచెదన్.

498

ఎటులో యట్లు స్వవృత్తిచే బ్రతుకుటే శ్రేయంబు, యాయస్సఁ జం
పుటఁ జేకొన్న దివంబౌ శ్రేయమయి యెట్లన్ కాసె కొదయ్య ని
న్నెటులన్ జంపను పొమ్మటంచు మును నన్నెట్టుల్ మహాత్ముండయై
యటు వాక్కుచ్చెనొ దాని కిదితగు, నాకాయ్యుడే యుక్తమా, 499

ఆశకు లోబడి యిటు రా
జ్యాశయె శ్రేష్ఠంబౌ యన్న హత్యయె వరమౌ
ఈ సారము జూడ ననఘు
డౌ సౌదరు వధను నెట్టి యనుజుడు కోరున్.

500

తన గొప్పదనము దాటని
యనఘుడు గాన, నను జంప నాశింపఁడ, యిం
కను నేమతి దుష్టతచే
ఘనతయె లేకుండ నన్నఁ గని చంపితినే.

501

తరుశాఖచేతఁ గొట్టఁగ
ధరపైఁ బడి త్రుటియె నేను తన్నుకొనంగన్
అరస నను నూరడించుచు
మరల నిటుల చేయకు మని మతిమతి తెప్పెన్.

502

అతఁడో సౌభ్రాతృత్వం
బు తనదు శ్రేష్ఠతను, ధర్మమును, గనఁబఱచెన్
మతిఁ గ్రోధము, కామమును ప్ర
కృతియగు కపిగుణము నేనొ యిటఁ జూపితింగా.

503

తలఁచ రానిది త్యజియింపఁ దగినదియును
కోరరానిది కనుఁగొనఁ గూడనిదియు
నైన పాపము సోదరు హత్యవలన
వచ్చె, వృత్ర వధవలన వచ్చె కటుల.

504

ఇంద్రు పాపమును ధరిత్రీ క్షయమును
 నీరు వనితలు గ్రహించి వాడును
 ఇట్టి వానరు పాపంబు నెవరి గొనెనో
 నిష్ఠవడుదురు చెప్పము నృపవర్యు.

505

ఇటు లధర్మమై కులము నశించెడి యిటు
 కార్య మిటులఁ జేసియుఁ బ్రజా గౌరవంబు
 గాని యౌవ రాజ్యమును గాని పొంద
 నర్హుడను గాను రాజ్యంబు నందు దెట్లు.

506

లోకావకారి నీచము
 నేకడ నింద్య మగుపాప మేఁ జేసితిఁ గా
 శోకం బొందెను ననుఁ గడు
 నేకడఁ బడు నీరు పల్ల మేగెడు కరణిన్.

507

బ్రాతృవధ యను, పృష్ఠంబు వాల మొప్పి
 తాపములను తొండము కండ్లు తలయుఁ గొమ్ము
 లెసఁగి పాప మనుమదపు టేగ్గు తెచ్చి
 యేటి యొడ్డును బలె నన్ను నిట్ట గొట్టె.

508

వహ్నిని పుటంబు పెట్టిన బంగ రెంతో
 రంగుచెడి మడ్డి నటు త్రోయఁ బొంగినట్లు
 నృపర! నాలోనఁ గల సత్సవృత్తి నింక
 గెంటి వేయు నీపాపమే, కంటె రాను!

509

నన్నుఁ బట్టి మహాబలు లెన్నఁదగిన
 వానరవరు లీయంగడున్ బడసి నట్టి
 బాధఁ దాపంబున సగంబు ప్రాణములను
 నిలుతు రని నామనంబునఁ దలంచు చుంటి.

510

నులువుగ దొరకు నుజనుండు ను
కుల నుతుం డంగదునిపంటి కొమరుం డెడి
ఇలలో సోదరుం గూరుపం
గల దేశము నెందునై నం గలదే చూడన్.

511

జీవించిన సంగదుం, డీక
జీవించును తల్లి తార క్షితి శంగదుకై
జీవము సంగదుండు విడువ
జీవించదు తార ధ్రువము-క్షితిలో నింకన్.

512

మతి సోదరుతోడను ఈ
నుతుతో స్నేహంబు కోరి చొచ్చెద నగ్నిన్
క్షితి సీతను నీవాసర
పతులో వెదుకుదురు నీదు పనుపున నింకన్.

513

సరపతి సుత! నేం జాపంగ
ధర నీపని సిద్ధిపొందు తగు నీశ క్తిన్
మఱి యీకుల హంతకు మ
సరాని శరు ననుమతింపు నన్నో రామా :

514

అని సుగ్రీవుండు వాలి సోదరుడు సత్యంతార్తి శోకింపం గా
విని రాముం డరిహంత బాష్పముఖుండై విశ్వంభరన్ బోలు నో
ర్పును లోకావనశక్తి గల్గియు నొకే మూర్తంబు చిత్తంబు పో
యినవాండై యట సోత్సుకుండగుచు నెంతే చూచు తారన్ గనెన్. 515

కపిసింహున్ బతిం గొంగిలించుకొని ప్రకృన్ సోలియేయున్న ప
ద్మవలాశాక్షిని వీరపత్ని దృఢసత్త్వన్ దార నామంత్తులో
అపు డాభర్తనునుండి మెల్ల విడ దీచున్ రాకయాభర్తనే
విపులాంసంబుల తారం గ్రుచ్చియె మహావీరున్ గనెన్ రామునిన్. 516

శర చాపంబుఁ దాల్చి, సూర్యబలెఁ దేజస్సార్చి రాజిల్లి భూ
వర సల్లక్షణ లక్ష్మితుండగుచు విభ్రాజ స్నేత్రుండై యెన్నఁడే
పురిలోఁ జూడని పూరుషోత్తముని రామున్ తార యీతండె యీ
వర కాకుత్స్థుఁ డటంచు నెంచి త్వరగా బాధార్త చిత్తంబుతో.

517

అమరేంద్రుండట గెల్వరాని ఘను నత్యంతానుభావున్ మహా
త్తము నారాముని విహ్వలాత్మయుయి భ్రాంత స్వాంతయై తార శీ
ఘ్రముగాఁ జూచి లబ్ధలక్ష్మ్యుడగు నారామున్ సమీపించ మా
నము దీపింపఁగ నిట్లు పల్కెను నదీనందై న కంఠంబుతో.

518

నీవు జితేంద్రియుండ వింక నీవు దురాసద విద్రుముండవున్
నీ విల నవ్రమేయుండవు నీవు మహోత్తమ ధార్మికుండవున్
నీ వవినాశ కీర్తివియు నీవు సురక్ష విలోచనుండవున్
నీవు విచక్షణుండవును నెప్పుడు నీవు క్షితి క్షముండవున్.

519

నీవు ధన్యుడవు నింక
నీవు మహాబలుఁడ వెప్పుడు ధృత కాయుండవున్
నీవు మనుజు దేహోదయ
మే వీడియు దివ్యదేహవృద్ధి నె కనెదే.

520

ఏశరమునఁ బ్రియుఁ జంకిత
ఆ శరమున నన్నుఁ జంపి యనుపుము దివికిన్
నాశము గని ప్రియుఁగనెద, హృ
దీకుఁడు వాలి ననువీడి సుఖింపండెచటన్.

521

సరసిజ నేత్రుఁడు వాలియై
సురలోక మరిగి యట ననుజూడకయును బట్
విరులు కురులఁ దుఱిమిన య
చ్చరల వివిధ వేషముల వశముకాఁ డెటులున్.

522

దివమందును నను బొందక
వివర్ణుడయి వాలి శోకవేదన గాంచున్
సువిశాల రమ్యగిరి తటి
సువిలాసిని సీతకీపు శోకించునటల్.

523

ఎఱుంగుదువు నీవె వనితా
జరహంబున యువకుఁ డెటులు వేదన పడునో
సరిగ నెఱిగి నను జంపుమి
యరయుమి నను వాలి దుఃఖ మందని యట్టుల్.

524

స్త్రీవధ తప్పని యనఘుండ
వీవాక వేళ తలఁతువాకొ యేమో కనుమీ
స్త్రీవధ కాదిది నేనో
యీ వాలికి నాత్మనె, వధియింపుమి నన్నున్.

525

వివిధ వేదాలచే శాస్త్రవిధులఁ బట్టి
దార వేతె యుత్మము కాదు పూరుషునికి
దారదానమున్ మించెడిదానమింక
వేతెయెది లేదు లోకాన విజ్ఞులకు.

526

విధిగ ధర్మముగని నాదుప్రియుని కిపుడె
నన్ను నీరుఁగాఁ గలవు దానంబు గాఁగ
ఇట్టి దానాన వీరు వధిండుకంటె
నింక నధర్మము నీవును నెనయలేవు.

527

అర్తను ననాధను విడదీయంగ బడితి
ఇట్టి ననుజంపి పుణ్యముఁ గట్టుకొమ్ము
గజ గమనుఁడును కపిరాజు కనక మాలి
వాలి లేకుండ త్రుటియైన బ్రదుకఁ జాల.

528

అనుచున్ తార యునన్ మహాత్ముడు విభుం డాతార నోదార్చి యిట్లని మేల్చెప్పెను “వీరపత్ని! వికృతంబౌనట్లు భాషింప రా దనయం బట్లు విధాతచేసె నఖిలంబౌ లోకమట్లే నుఖం బును దుఃఖంబును ధాత చేసె నని చెప్పన్ గూడ నీలోకమున్. 520

విధి గావించిన దాని, ధాతవశమై భిన్నంబు గావించఁ జాలదు ముల్లోకము గూడ; నీవు కడు హర్షం బొందె దీనిసుతుం డిదె పొందుంజుమి యౌపరాజ్యమును నిట్లే, ధాతగావించె నో సుదతి! యెన్నడు వీరపత్ను లిటులన్ శోకింపగారాదునూ. 530

కడుఁ బ్రభావము గలిగియెన్నఁడును రిపుల మీఱు రాముండె యోదార్ప వీరపత్ని యాసువేషరూపయు తార యపుడు పైకి నేడ్పుటనుమాని మౌనంబు నింకఁ బూనె. 531

ఈ రీతిగ సుగ్రీవుఁడు తారయు నంగదుఁడు మిగుల తాపము చెందన్ ఆరసి లక్ష్మణుతోడుత నారాముఁడు తుల్యశోకుఁడయి యోదార్పెన్ 532

మరణించిన నరుఁ డెప్పుడు నరితాపముచే వ్యధల శుభం బందడుగా ఆరసి యనంతర కార్య మొ నరింపఁదగుదురింక మీరు న్యాయవిధాలన్. 533

లోకాచారము నింక మీ తో కావింపవలయు ముగింపుఁ డూరక యేడ్పుల్ ఈకాలము దాటిన తఱి నేకర్మ భజింప సంభవింపదు ముండి. 534

దైవమే జగతికి హేతువు
దైవమే కర్మలకును సాధనమౌ
దైవమే గద యీ భూ
తాపశుల నియోగములందుఁ దగు కారణమున్.

535

ఎవని కెవఁడు గర్తయె కాఁ
డెవనిని శాసించ నెవ్వఁ డీశుఁడు గాడున్
భువిలోకమ్ము స్వభావము
న ప ర్తిలు స్వభావకారణము కాలమగున్.

536

కాలముఁ గాలము దాటదు
కాలం బెన్నఁడునుగూడ క్షయముం గాడున్
ఈలోకము ప్రకృతిని గను
నేలోకులు దాని సత్త్రికమింపఁగ లేరున్.

537

కాలంబు గాదు బంధువు
కాలమునకు కారణమును గలుగదు బలమున్
కాలము జాతియు సఖుఁడౌ
కాలం బాత్మకు వశంబు గా దెన్నటికిన్.

538

మేలును గను వారలు మఱి
కాలపరిణామ మొకటి కన్గొన వలయున్
కాలక్రమంబులోనే
క్రాలును ధర్మార్థకామగతు లఖిలంబున్.

539

కనుకఁ బ్రకృతిఁ గనె వాలియు
తన దగు ధర్మార్థకామతతిచే శుచియై
ఘన మగు స్వకర్మఫలమును
గనె నాతఁడు నిందు బాధ గనరా దెటులున్.

540

తనధర్మపు సంబంధము
ననే మహాత్ముం డతండు నాకము పొందెన్.
తనప్రాణంబులు దాచకె
గనియెను స్వస్థంబు నిపుడు క్షౌతలిలోనన్.

541

ఘనమౌ స్వదైవ నియంతినె
గనియెను హరియాధపతియుఁ గడువడి నిపుడే
కనుకను పరితాపంబును
గనకుండు ప్రాప్తమ్యునినదె కని చేయఁదగున్.

542

అని రాముండని ముగింపఁగ
ఘనరిపు వీరదమునుండు కని లక్ష్మణుండున్
అనె వినయంబుగ గతచే
తనుండగు సుగ్రీవుతోడఁ దత్సమయమునన్.

543

ఈవాలి దహన మొనరిచి
యావెనుకను ప్రేత కార్య మఖిలము చేయన్
నీవెనుక తార నంగదు
నీవింకఁ గైకొనియె యేగు మీఁక సుగ్రీవాః

544

వ. వాలి సంస్కారముకై ఎండుకట్టలను దివ్య-చందనపుఁ గఱ్ఱలను
తెచ్చుట కాజ్ఞాపింపుము. దీన మనస్కుఁ డైన యాయంగదుని ఊరడింపుము.
నీవు బాలిక బుద్ధివి కాకుము. ఈపుర మంతయు నీమీఁదనే యాధారపడి
యున్నది ఈయంగదుండు మూల్యమును వివిధవస్త్రములను నేయి తైలము
గంధములు ఇతరమైనవియు తెచ్చును. ఓతారుఁడా! నీవు తొందరగా అందులో
ఈసమయమున ఇంకను త్వరగా శిబికను తీసికొని రమ్ము. శిబికను మోయు
వానరులు తయారుగా నుందురుగాక. సమర్థు లైనవారే ఈవాలిని వహింపఁ

గలరు అని సుమిత్రానందపెట్టు లక్ష్మణుండు పలికి యన్నదగ్గఱ నిలబడి యుండెను. అంత లక్ష్మణుని వాక్కులు విని తారుండు కంగారుపడుచి త్రముతో శిబికకై శీఘ్రముగా గుహను ప్రవేశించి శిబికను తీసికొని వచ్చి వ్రాలెను. అప్పుడు మోముఁ గలకూరులు మోముఁగా దివ్యమై భద్రాననము గలిగి, రథమును పోలి, చిత్రింపఁబడిన పక్షిబొమ్మలతోను తరు చిత్రములతోనుపదాతుల బొమ్మలతోను, అలంకృతమో, సిద్ధుల విమానమును బోలి, చిల్లులున్నకిటికీలు గలిగి విశ్వకర్మచేఁ జక్కఁగ విశాలముఁగ జేయఁబడి, కణ్ణు కొండల బొమ్మలు గలిగి చక్కఁగా లిఖింపఁబడి పరాభరణ హారములతోను చిత్రమాల్యముతోడను, నిండి, పనితనము గలిగి ఎఱ్ఱచందనపుఁ బూతనలరి, తరుణ సూర్యులను బోలు పద్మమాలలతోడను పువ్వుల గుత్తులతోడను అందము లాలుకుచున్న యాశిబికను గహన మగు గుహనుండి తీసి వచ్చుచుండ రాముండు చూచి లక్ష్మణునితో నిట్లునెను “త్వరగా వాలి తీసికొనిపోఁబడుఁగాక. ప్రేత కార్యముచేయుండు” అనఁగా వానరవతి సుగ్రీవుండు ఏడ్చుచు వాలిని పయికై త్రి యంగదునితోఁ గూడ శిబిక నెక్కించి గత జీవితం దైన వాలిని వివిధాలంకారముల తోడను మాల్యములతోడను వస్త్రములతోడను అలంకరించి అన్న గారికి పారలౌకిక కర్మను జేయుండు వివిధములైన పలురత్నములను ముందుగాఁ బోవుచు నిచ్చుచు వానరులు వెళ్ళుదురుగాక వాలి రాజు దగ్గర విశేషసంపదలు గలవు. గదా” అని యాజ్ఞాపించెను. అంత తారుండు మొదలైన వానరులను అంగదుని పట్టుకొని వేగముగా వాలికి పారలౌకిక కర్మ కయి హతబాంధవులైన వానరులు ఏడ్చుచు వెళ్ళిరి. అతని పంశమందున్న వానరస్త్రీలు “వీరా, వీరా అని యేడ్చుచుండిరి. తార మొదలైన వానరస్త్రీలు భర్త ననుసరించి కరుణగా ఏడ్చుచు బతులుదేటిరి. ఆవానరస్త్రీల రోదనములచేత వన ప్రాంత మందలి వనములు, గిరులు అన్నివైపుల ఆక్రోశించు నవి పలె కనుపట్టినవి. పిదప నక్కడ కొండకాలువ దగ్గర ఏకాంతమై జలముతో పండిన ఇసుక తిన్నెమీఁద శోకముతోఁ జితి పేర్చిరి. వాహకులు భుజమునుండి శిబికను దింపి యొక ప్రక్కగా నుండి అంతతార శిబిక యందుఁ బరుండఁబెట్టిన పతిని చూచి తన యొడి కుందు భర్త శిరస్సుంచి దుఃఖముతో నిట్లు విలపించెను.

“ఓ వానరా ! హమహరాజా ! హనాథా ! హవత్సలా ! హమహర్హా ! హమహాహా ! హమత్త్రియా ! నన్ను చూడుము. శోకముచేఁ బడింపఁ బడిన యీ జనుల నెందుకుఁ జూడవు ? మానద ! నీవు చనిపోయినను నీ ముఖము సంతోషముతో నున్నట్లు కనిపించుచున్నది. జీవించినప్పటివలె అస్తగిరియందున్న సూర్యునితో సమముగా నున్నది. వానరా ! రాముఁ డనెడి కాలము నిన్ను లాగివేయుచున్నది. వనములో ఒక బాణముచే నింతమంది భార్యలు వానరస్త్రీలు విధవలుగాఁ జేయఁబడిరి. నడిచి యింతమంది భార్యలు దూరముగా వచ్చిరి. నీవు చూడు ఈ చంద్రముఖులందఱు నీకిష్టమైన భార్యలేగదా : ప్లవగేశ్వరుఁ డైన సుగ్రీవుని ఏల చూడవు ? రాజా ! ఇదిగో తారుఁడు మొదలైన మంత్రులు. ఇదిగో ఇక్కడ నిన్నుఁ జుట్టుకొని పురవాసులున్నారు. యథోచితముగా వీరిని వదలుము. మన మందఱము మదముచే వృద్ధి పొంది వనములందు క్రీడింతము.

అని గోలుగోలున పతిశోకముతో నిండిపోయి విలపించు తారను శోకముచేఁ జిక్కిపోయిన వానరస్త్రీలు అపుడు పైకి లేవదీసిరి. అపుడు అంగదుఁడు ఏడ్చుచు సుగ్రీవునితో కలిసి తండ్రిని చితి నెక్కించెను. పిదప అతఁడు తండ్రి దేహమునకు యథావిధిగా నిప్పు అంటించి వ్యాకులేంద్రియుఁడై దీర్ఘప్రయాణము చేయు తండ్రికి అపసవ్యముగా వాలికి సంస్కారము చేసి నీళ్ళు వదలుటకై శీతల జలముగల శుభ్రమైన నది దగ్గఱకు వచ్చిరి. పిదప వానరులు సుగ్రీవ తారాసహితులై అంగదుని ముందుంచుకొని వాలికి నీళ్ళు వదలిరి. దీనుఁడైన సుగ్రీవునితో పాటు మహాబలుఁడయిన రాముఁడు దీనుఁడయి వానరులతోపాటు సమానమైన శోకముగలవాఁ డయి ప్రేతకార్యములఁ జేయించెను. పిదప అట్లు ఉత్తమ పౌరుషములుగల వాలిని సంస్కరించి సుగ్రీవుఁడు సమమైన యోజస్సుగల లక్ష్మణునితోఁ గూడి యున్న రాముని దగ్గఱకు వచ్చి నిలఁబడెను.

—: సుగ్రీవుని పట్టాభిషేకము :—

అటు సుగ్రీవుండు శోకతప్త హృదయై యార్ధ్యంపు వస్త్రంబుతో
త్రుటి నిలుపండఁ గపిప్రధాను అతనిన్ తోడ్చి దరిం జేరి, యు
ద్భట కర్మల్ పొనరింప కుండిన మహాబాహున్ రఘూత్తంసు ముం
దట బ్రహ్మాన్ ఋషు లట్టు చుట్టుకొని హస్తా లొగ్గి నిల్వంబడన్. 546

తరువాత మేరు తుల్యుండు
తరుణార్క నిభాననుడయి తగు హనుమంతుఁ
డరసి కరఘ్న లొగ్గయు నీ
కరణిని రాముతోడఁ గడఁగి వచించెన్. 547

అటు సుగ్రీవుండు నీ యనుగ్రహముచే నెవ్వారలుం బొందరా
నటు లీవంశ పరంపరానుగత రాజ్యంబొందె, నింకన్ త్వదు
త్కటమౌ నాజ్ఞ నుపొంది పట్టనము మిత్రామాత్య పౌరాశితో
త్రుటిలోఁ జొచ్చియు కార్య మెల్ల నెరవేర్చుంగాక యిప్పట్టునన్. 548

పలుగంధంబులతోడ నోషధులతో భద్రంబుగా స్నాతుండై
విలువౌ మాలలతోడ రత్నములతోఁ బెంపార నిస్సౌల్చు నీ
చెలువౌ శైల గుహంతరంబుననె వాసిన్ నిల్చి సుగ్రీవుఁ గో
తులకున్ స్వామిగఁ జేయు మంచు ననఁ దోడ్చి జాణ రాముఁ డనెన్. 549

హనుమంతా ! పదునాలుగేండు లిటు పితృజ్ఞా ప్రకారంబు ప
ల్లెను గానీ నగరంబుకాని చోట; సుగ్రీవున్ యథాశాస్త్రమున్
ఘనమై రమ్యమునౌ సమృద్ధ గుహతోఁ గట్టాయితం పొసభన్
గని శీఘ్రం బభిషేకమున్ సలుప యు క్తంబంచు వాక్రుచ్చినన్. 550

ఇంకను వృత్త సంపన్నుండు వృత్తవిదుడు
 నైన రాముండు సుగ్రీవునరసి యునియె
 “అంగమ యువరాజుగ జేయు మతండు క్షేప్త
 కొడుకు జ్యేష్ఠుడు నీకు సముండు జలాన.

551

ఇతఁడో ధీరుండు యౌవరాజ్యమున కెంతో యర్హుడై యుండె, నీ
 స్థితి వర్షాసమయానం దొల్ల నెల వచ్చెన్ శ్రావణం, బీనాల్పలత్
 క్షితిలో వర్షపు మాసముల్ కనుక నాజిన్ జేయు కాలంబు కా
 దు, తగన్ నీపురికెగు; ముండెదమ యిందున్ మేము నీ నాల్పలత్.

552

ఇదిగో నీగిరికందరంబు చెలువై యెంతో విశాలంబునై
 యుది తాబ్బోత్పల మండితాంబువులతో యోగ్యాని లామోదియై
 హృదికింపున్ గలిగించు, గార్తికము నింకేతేరగా రావణున్
 వధియింపన్ యతనంబు చేయు మనయేర్పాటిద్దె, యిల్ సేరుమీ. 553

అభిషేకంబును పొంది రాజ్యము సుమిత్రామాత్యులం గూడి, పల్
 శుభముల్ పొందు మటంచు రాముం డనువన్ సుగ్రీవు డావాలివ
 ల్లభ కిష్కింధకు శుద్ధధామసుధం బేరన్ వానరుల్ వేలుగా
 విభు సుగ్రీవును జుట్టు ముట్టి శిరముల్ వేవాల్చి రత్యాదృతిన్. 554

వడి సుగ్రీవుండు సర్వవానరుల లేవం దీసి భాషించి య
 య్యెడ సౌమ్యంబగు నంతిపుర మష్టే చొచ్చి యేతేర న
 ప్పుడు దేవేంద్రుని దేవతల్వలెను సమ్మాదంబుతో శుద్ధి యే
 ర్పడ శీత్రుంబుగ స్నానముల్ సలిపి రవ్యగ్రాత్ము సుగ్రీవునిన్ 555

కన కాలంకృత మైన వెల్లగొడుగున్ గాంతిల్లు బంగారు పి
 శ్మను శోభిల్లెడి వెల్లచామరములన్ రత్నాలు బీజౌజధుల్
 నునుక్షీరంబులం జిల్లు చెట్లమొలకల్ నున్నైన్ క్షౌమంపుర దె
 ల్లని వస్త్రంబులు భూమి నీర భవ మాల్యాదులున్ గంధముల్.

556

వర వారాహి సుపాదుకల్ పసిడియున్ వత్తేనియల్ నేతులున్
పెరుగున్ వ్యాఘ్రపుం జర్మ యక్షతలు నెంతేం గుంకుమంబుల్ పువుల్
వరకన్యల్ పదునార్వరేర్పణమ లేవంబుల్ సుగోరోచనల్
ధర శ్రేష్ఠంపు మనశ్శిలల్ త్వరగ సిద్ధంబయ్యె నవ్వేళతో. 557

వ. అంత వస్త్రములతోడను ద్విజశ్రేష్ఠులను పూజించిరి అటు దర్బలు
వఱచి అగ్నిని మండింపజేసి సమంత్రకముగా శ్రేష్ఠి మంత్రవిమలు బంగారు
సింహాసనమున పరాస్తరణము వఱచి చిత్రమాలలు గట్టిన రమ్యమగు ప్రాసాద
శిఖరమున తగు కాలమున యథావిధిగ వానరశ్రేష్ఠుడగు సుగ్రీవుని తూర్పుగా
మంత్రములు చదువుచు గూర్చుండఁబెట్టి నదీవరములనుండియు అన్ని తీర్థ
ముల నుండియు సర్వ సముద్రములనుండియు నదివరకే దెచ్చియుంచిన
విమలశుభ్రమైన జలములతో శుభశృంగార శృంగములతో బంగారు కలశముతో
మహర్షి విహితమైన శాస్త్రము ప్రకారము గజాండు గవాక్షుండు గవయుండు శర
భుండు గంధమాధనుండు మైందుండు ద్వికింధుండు హనుమంతుండు జాంబ
వంతుండు నలుండు అనువారు సహస్రాక్షుని పసుపులువలె అభిషేకము
చేయింపఁగా మహాత్ములగు వానరశ్రేష్ఠులు హృదయంతో కేకలుజేసిరి. అంతట
హరిపుంగవుడగు సుగ్రీవుండు అంగదుని కౌశలిండుకొని యావరాజ్యమునందు
అభిషేకింపఁ జేసెను. పిదప అభిషిక్తుడగు సంగదునిజూచి యతనిపై ప్రేమగల
వానరులు సెబాసు సెబాసు అని సుగ్రీవుని మహాత్ములయిన రామలక్ష్మణులను
ప్రీతితో స్తోత్రములుచేసిరి. అప్పుడు ఆ గిరి గుహద్వారమందున్న కిష్కింధా
పట్టణము హృష్టపుష్ట జనులతో ఆకీర్ణమై పతాకలతోడను ధ్వజములతోడను
రమ్యమై తోచెను. అప్పుడు కపిసేనాపతియగు సుగ్రీవుండు మహాత్ముడయిన
రామునికి మహాభిషేక వార్తను నిజేదించి భార్యయయిన రుమను హిందె
స్వగ్గాధిపతివలె రాజ్యమును పొందెను. 558

అభిషిక్తుం డయి వానరేంద్రుండు గృహహర్మ్యంబులం జేరఁగా
శుభమౌ లక్షణ మొప్పు లక్ష్మణునితో పూరుండు రాముండికన్
ఇభ గోపుచ్చ మృగేంద్ర ఋక్ష కపు, తన్నే నేడ్చిపి మార్జార క
ప్రభుతుల్ చెర్వులు మీఱు ప్రసవణ శైలం బొందె మేఘాభమున్. 559

సరిగ లక్ష్మణుఁ గూడి ప్రప్రవణ గిరిని
రాముండు వసించిసుగ్రీవు- రమ్యపురికి
సమయ మేర్పడఁబంపి లక్ష్మణుని తోడ
నిట్లు సమయోచితముగ వచించె నపుడు.

560

గిరి గుహ యిది మిక్కిలి సుం
దరము విశాలము నయి యుచితానిల యుతమై
పఱలి తగు; వర్షకాలము
సరిదమనా! యిందె గడిపి చురిగెద మనలన్.

561

గిరిశృంగం బిది రమ్య మున్నతమునై కృష్ణారుణశ్వేత సుం
దరమౌ రాశ్మను శోభితం బగుచు నానా ధాతు సంక్లిష్టమై
దరులన్ నిర్వరముల్ స్రవంపఁ దరుబృందాలంకృతంబై లతా
భరితంబై ద్విజ కూజితాలఁ గడు శ్రావ్యంబై దసర్పం జుమి.

562

ఇట మయూరంబుల పటునైన కేకల
భువి వనంబులు మారుమ్రోగు చుండె

ఇట మాలతీ కుంద ఘటిత కురంట కా
ర్జున కదంబాదిక సుమములొచ్చె

ఇట మన గుహదరి పటు పుల్ల పంకజ
లలితయై యొప్పురు నళిని యలరె

ఇటనె యీశాన్యాన నిఁక దిగి పడమట
నెత్తొట గాలి రాకెంతో తనరె.

ఇట గుహద్వారమున సమ తటము గలిగి
చెలఁగి విడు కాటుకనుబోలి శిలచెలంగె
ఉత్తరముగ శృంగము విడి యున్న కాటు
కటు లగుచు వేచి మేఘమటుల నెసఁగె

563

దక్షిణ దిశను మఱొక శ్వేతంబు యైన
పెద్ద కైలాస గిరిబోలె వివిధ ధామ
భూత మ్మృగుచును నొప్పి ముందె మనము
ఈ మహా గిరి చూడంగ నెంతో యులరె.

564

ఇట సంపెంగలు మద్ది బొట్టుగు లింకన్ హింతాశ వానీరముల్
అట పేత్రంబులు తేల పద్మక తమాలాశోకముల్ తాళముల్
ఇట చండ్రల్ గురివెంద బొద్దుగలు నెన్నెన్నో దినాసాదులున్
అటువల్ పొద్దుగ పొన్న కింశుకము లాయా కేతకాదుల్ తగెన్.

565

ఇంక నిందినది యొడ్డునం గలుగు నాశ్వుక్షంబులన్ భూషణా
దిక వస్త్రాన్విత కాంత యట్లులరె, నెంతేం గూయు పక్ష్యాశులన్
ప్రకటాన్యోన్య సురక్ష కోకములచే భ్రాజ న్మరాళ ద్విజా
దిక రాజత్పులినాల నవ్వి నగలన్ దీపించు స్త్రీ బోలెడిన్.

566

ఒకచో నీలపు టుత్పలంబులను వేతొక్కంట రక్తోత్పలాల్
ఒకచో దెల్లని కైరవాల ముకాళా, లొక్కంట * పారిష్లవాల్
ఒకచో గ్రౌంచ మయూర నాదములు నింకొక్కంట మౌనిప్రజం
బొకచో చందన వృక్షపంక్తి కకభా లొప్పారె జమ్మి నదిన్.

567

ఇదిగో లక్షణః యీ ప్రదేశమిట నెంతే నందముల్ చిందుచు
న్నది యిందే విహరింత, మిందు మనముండంగా దగున్ జూడు మి
య్యది కిష్కింధకు దగ్గఱం గలుగు, నిందాలింపు గీతావళుల్
మధురంబైన మృదంగ వాద్యములు పల్కావ్యంబులై విన్నడున్.

568

అట సుగ్రీవుడు స్వప్రియన్ రుమసతిన్ ప్రాప్తించి మిత్రాశితో
నటు సుశ్రీగని. చొక్కి యుండును. ద్రువం బిష్టంచు నారాముడం
తట వాక్రకుచ్చి ప్రియం దలంచి పొదరిండ్లన్ రమ్యమై చూడ మి
క్కుటమౌ దృశ్యము లందు నందుఁ గనుచుం గూడన్ రమింపండెదన్.
569

నిమరింపంగఁ బరుండియున్ గునుకఁ డందోలిన్ విశేషించి తా
నుదయంబందిన చంద్రుఁ జూచి యసలే యొర్పేగ నిద్రింపడా
మది నుప్పొంగెడి యశ్రులన్ దడియ సంత్రాంతాత్ముండై రామునిన్
గదియం జూచి సమానదుఃఖుఁ డగు నాగారాబు తమ్ముండనెన్ 570

వనటన్ జెందకు వీర! నీవు నిటులన్ బాధన్ గనన్ బోకుమీ
వనటన్ స్రుక్కిన నెల్ల యర్థములు శూన్యం బాను నానంగతిన్
కను దీవున్; జగతిన్ గ్రియాపరుడ వింకన్ ధై వభక్తుండవున్
ఘన ధర్మాత్ముండ వా స్తికుండవు ముఖిన్ గర్విష్టి వోరాఘవా. 571

స్థిరచిత్తం బదిలేనివాఁ డరిని నింతే కాదు పైఁగా మహా
సురు మాయావిని నాజిఁ జంపఁగలడే, శోకంబు వర్జించి ను
స్థిర యత్నంబులచే ససాగర వనీవృద్ధి ధరోర్విస్తలిన్
ధరలో కూల్తువు, రావణుం డనఁగ నాతండొక్క లెక్కా కనన్. 572

ధర వర్షాసమయంబు వచ్చెను శగత్కాలంబుకై యాగు మ
త్తటి నారావణు రాష్ట్రా బాంధవ సమేతం బీవు కూకండితో
పెఱుకం జూలుదు. వేఱురుండిన భవద్వీర్యంబు మేల్కొల్పుదున్
వర దీప్తాహుతు లిచ్చటన్ నివురుగప్పంబడ్డ నిప్పున్ బలెన్. 573

ఇటులు శుభమైన లక్ష్యము హితవచస్సు
లాదరించి రాముండు సౌహార్ద మొప్పు
లక్ష్యముని కనెలక్ష్యణ. రాగ మెసంగ
హిత సత్య విక్రమతన్ వచించినావు. 574

ఇదిగో నిప్పుడు వక్షకాల మది యిం దేతెంచె వీక్షించు మి
య్యదిగో తైలమువంటి మేఘములతో నామిన్ను నిండెన్ మహా
దధి నీరంబులు సూర్యహస్తములచేతన్ మిన్ను తాఁ గ్రోలి, తో
మ్మిది మాసంబులు నిండ నీటి శిశువున్ మేలంచు మెచ్చన్ కవెన్. ౩౪

మబ్బుల మెట్టులతోడన్
గొబ్బున నాకాశ మెక్కి కుటజంబులతో
అబ్బిన గిరి మల్లెలతో
అబ్బువనాపుఁ డగు సూర్యు నర్చింప నగున్.

౩౪

సంజ కెంజాయచే మధ్య సరిగ నెఱ్ఱ
నగుచుఁ దుది తెల్పు నున్న నైన మబ్బు
గుడ్డ పీలికలను గట్టఁ బడ్డ పుండ్లు
గలది వలె నొప్పుచుండె నాకసము మిగుల.

౩౫

మంద పవని నిశ్వాసల మంద మగుచు
సంధ్యతఱిని చందన రాగ సహిత మగుచు
పొండురం బగు జలదంబు వఱులుచున్న
అంబరంబు కామాతుర మ్మటు తనర్చు.

౩౬

వేడితేఱ గ్రాగి నవీ నోదకార్ద్రమై
వృధ సీత కటు లిలన బాష్ప మడరె
అబ్బము వెడలి కష్టార్ద్ర కేతకి
సురభి గాలియు గేల జుఱ్ఱ వచ్చె

ఇదె సమస్త కార్యముల నశింపఁ జేయు
వ్యధను వీడితి విక్రమముల నెదురె లేని
తేజమును గనంబఱవఁగ ధృతి వహింప
నుత్పహించెద నీమాట నొప్పుకొందు.

575

నదులు సుగ్రీవుఁడు ప్రసన్నహృదులుగ నగు
వఱకు వేచి యుండెద వీరవరులు స్వోప
కారమునకును ప్రత్యుపకార మెపుడు
చేతు రది వారిప్రకృతియై చెలఁగు చుండు.

576

మఱి కృతజ్ఞత చూపక తిరిగి తాను
నరుండు ప్రత్యుపకారంబు నాచరింప
కున్న సాత్వికులై తగి యున్న వారి
మనసు మిక్కిలి వ్యధచెందు ననవరతము.

577

అని యిటుల రాముండు వచింప విని కరంజు
లొగ్గి లక్ష్మణుఁ డనె నరయోగ్య! యన్న!
వానరేంద్రుండు త్వరగ నీవని యొనర్చు
అరులఁ జంప శరదృతువువఱకు నాగు.

578

నయత క్రుధ నిగ్రహించి యీనాల్గు నెలలు
నాగు సింహాది మృగరమ్యమైన గిరిని
వాసముగ నుండి శత్రుల పథ యొనర్ప
వేచి యుండుము రాఘవ! వీర! ధృతిని.

579

వాలిని వధించి సుగ్రీవుఁ బ్రభుని జేసి
పూని మాల్య వద్గిరి వృష్ణమున వసించి
రఘువతంసుండు భ్రాత లక్ష్మణుని కిని
ఇవ్విధంబునఁ జెప్పెను నింపు మీఱ.

580

వికచార్జున గిరి కేతకి గంధి సుగ్రీవు
 డటు ధారల నభిషిక్తాంగ మయ్యె
 నీరద మృగచర్మ ధార జందెము గల్గి
 పవనాఢ్య గిరిగుహల్ పటులఁ బోలె.

మెఱుపుఁ బసిండి కళలఁ గొట్ట నుఱుము చుండి
 మిన్ను వేదన పడుచున్న తెన్ను తోచె
 నీలి మబ్బున మధ్యగాఁ గ్రాలు మెఱుపు
 రావణు నొడి గించుకొను ధరణిజఁ బోలు

585

ఏది యేదిక్కొ మది గ్రహియింప రాక
 గ్రహములను చంద్రుఁడును నణగారిపోవ
 కాముకులకు హితంబయి గ్రాలుచుండి
 నీర దావృతమగు దిశల్ మీఱి యొప్పె.

586

బాష్పములచే నొకెడనాగి వర్షములును
 కురియుటను నుత్పకంబులై కొండ తటల
 విచ్చు కొండమల్లెలు చూడు వెలయుననుజ
 వృధితునగు నాకు కామ సంవర్ధనములు.

587

భువిపై ధూళి యడంగె పై పడగి యొప్పున్ గాలి, క్షీణించె వే
 సవి దోషంబులు, జైత్ర యాత్రలను రాజన్యుల్ ముగింతుర్, చరిం
 చవు యానాలు, ప్రవాసు లెల్లరు స్వదేశం బేగుచున్నారు, చ
 క్కవ యాత్మ ప్రియుఁ జేరు మరాళావళుల్ మానస సరోగాముల్. 588

ఒకచో మబ్బులుక్రమ్ము నాకసమదే యుండున్ బ్రకాశంబుగన్.
 ఒకచో నయ్యది యప్రకాశముగనే యొప్పొరి చూపట్టు నొ
 క్కొకచో గొండలచేత నడ్డఁబడియే యూగాడు, శాంతంబులై
 సకలంబౌ కెరటంబులాగ ఘనమౌ సంద్రంబువోలెన్ గడున్.

589

- * సర్వ కదంబ మిశ్రపు ధాతుల నెఱువై
నెమలికేకల ఝరుల్ నిండి మ్రోగు
భ్రమర తుల్యమయి సరసపు నేరెడు పండ్లు
తినఁబడ మావి పండ్లొనరి వ్రాలు
మెఱుపుఁ గేతువుల బెగ్గురుల మాలల నొప్పి
ద్వీపములట్లు మొయిళ్ళు వెడలి యుఱుము
వానలఁ బచ్చనౌ బయలుల వనులు నె
మిళ్ళాడు మధ్యాహ్న మెంతో వెలుఁగు.

- అంబు బరువు మోచి బలాక లలరుమట్టు
లద్రిశృంగారాల నాగుచు నాగి వెడలు
* మేఘకామల్ బలాకలు మిగుల గాలిఁ
గదల దివిఁ గట్టు తోరణాల్ పగిది నొప్ప.

590

- చేరును నది సాగరమున
చేరు హరిని నిద్రమెల్లఁ జెలఁగిన ప్రీతిన్
చేరు బలాకలు మేఘుని
చేరు సకామయగు కాంత స్వీయ ప్రియునిన్.

591

- * సర్వ=వీరుమద్దిపూలు: కదంబ=కడిమిపూలు.

- * మేఘకామలు = మేఘమందు కామముకల బలాకలు. మేఘము వలన
బలాకలకు గర్భమగునని కాళిదాసు.

ఎసంగెఁ గడిమి పువ్వులతో
ఎసంగె వనంబులు నెమిళ్ళ నృత్యములతో
ఎసంగెను గోవులు నెద్దుల
నెసంగె ధరణి వనులతోడ ఈ పంటలతో.

592

పాఱును కురియు నదించును
మీఱును నర్తించు శోకమెనయు సుఖించున్
ఏఱులు వానలు కరులు
గ్రారణ్యములు నెమిళ్ళు విరహియును కపులున్.

593

అలరిన కరులు మొగలి పు
వ్వుల సారభములను జూచి మూర్ఖుని మిగులన్
సెలయేళ్ళ ధ్వనులచే వ్యా
కులిత మయి నెమిళ్ళతోడఁ గొవ్వి నదించున్

594

వానల ధారలు కొట్టఁగ
పూని కడిమి కొమ్మలందు ముసిరియుఁ జనుచున్
ఆనిమిషమె యార్జించిన
తేనియల మదము భ్రమరుడు ద్రిమ్మరి విడిచెన్.

595

మసిబొగ్గు పొడుము ప్రోవుల
పస రసము గల వలు జంబుఫలములచేతన్
వెన వంగియున్న కొమ్మలు
ముసిరిన భ్రమరములచేతఁ బోలెను వఱలున్

596

మెఱుపుల జెండా లలరియు
నుఱుముల గంభీరమైన యురు నదమొవ్వున్
వఱలిన మబ్బులు కడు సం
గరముల నెదురు కొను కరుల కరణి నెసంగెన్.

597

కడి మరఁటి మద్ది మంకెన
 విడు పువ్వులు వఱుద నీరు నెడనెడఁ గలుగన్
 కడు నెమిలి యాటపాటల
 నడవిపుడమి పొనశాల యటు లింపారెన్.

588

కురిసి పడు నీరు ముత్తైపు
 సరులవలెను వ్రతపుటుల జాఱగ దప్పిన్
 వఱులుచు వాడిన జెక్కలఁ
 బఱుగు పులుఁగు లింద్రదత్త వారిని గ్రోలున్.

599

అత్తి తంతులు మధురంబుగ
 వలుకఁగఁ గప్పల బెకబెక పర తాళముగన్
 జలదములు మృదంగ రవము
 లలరఁగ సంగీతము వనులందుఁ జెలంగెన్

600

ఒకచో నృత్యము చేయుచు
 ఒకచో కేకాధ్వనులను నొలికించుచు వే
 జొకచో పింఛము వ్రాల్చియు
 ప్రకటమ సంగీతమువలె వనులన్ వఱులెన్.

601

జలర స్వనములచేతన్
 మెలుకువగని చిరమునుండి మేకొను నిద్రన్
 నిలిపి పలు వర్షరూపం
 బులు ధ్వనులును చూపి వాన బాదఁగ మొరయున్.

102

* నదులు, చక్కవ లీదం

బడియెడు నొడ్డులను దాటి మత్తము లగుమన్
మొదలన్ భోగ ఫలంబుల
ముదముంగని స్వవతి దరికిఁ బోవును వడిగా.

603

నీలము లగు మేఘములన్
నీలపు మేఘములు నీళ్ళ నిండియుఁ గలియున్
చాల దహగ్నిని గాలిన
తైలములను కాలు గిరులు సక్తము లయ్యెన్.

604

అలరి నెమిళ్ళును గూయఁగ
వలగొని యార్ద్ర పురువులను పచ్చిక వఱలన్
అలమద్ది కడిమి తావుల
వెలసెడి వనముల గజములు విహరించెఁ గడున్.

605

ద్రుతముగ నవాంబు ధారా
హత కేసరములఁ ద్యజించి యబ్జాతములన్
క్షితి నవకేసర నీవ
ప్రతతి వయిని పొంగి మెచ్చి భ్రమరాళి పడెన్.

606

* మద మొందె గజేంద్రులు స
మృద మొందె గవేంద్రులు తమి మనిరి నరేంద్రుత్
స్వదరిఁ దగె మృగేంద్రులు, గొనె
హృదిని నగేంద్రులు, ఘనులఁ జరింతు సురేంద్రుత్,

607

* వనికలు పెద్దవారిని దాటి కాన్కలతో వతులఁజేరునట్లు నదులు తమ
పతిసముద్రుని చేరుచున్నవని భావము.

** గవేంద్రులు - ఆబోతులు

జలధి రవ మెగురఁ గొట్టుచు
జల ప్రవాహములచేత సరసుల వాపుల్
ఇలను జెఱుపులను నదులను
వలు గతులన్ నింపు మింట వ్రాలిన మబ్బుల్.

608

వానలు వడిగా పడియెను
ధ్వానము చేయుచు పవనము వడిగా వీచెన్
ఈ నదులొ యొడ్లు కూల్చుచు
వే నడిచెను దారి తప్పి వెంటనె నీళ్ళన్.

609

నరులును నరేంద్రులనుబలె
సురేంద్రుఁ డిడినట్టి నూత్నంచెజలఘటముల్
గిరులను సభిషేకించెను
గిరు లపుడు స్వరూపు శ్రీని క్షీతిఁ జూపెఁ గడున్.

610

గగనమును తారకలతోడఁ గప్పె మబ్బు
సూర్యుడో దర్శన మిడఁడు చూడఁ జడఁడు
క్రొత్త జలపూరములచేత క్షోణి యలరె
చీకటులు పూయ దిశలు రాజిల్ల వయ్యె.

611

జలధారలచే ధౌతం
బులగుగిరిశిఖరములు ఘనము లయి వెడలు నా
జలపాతంబులచే రా
జిలె ప్రవేతడు ము త్తయింపు నరులును బోలెన్.

612

గిరి జాళ్ళ దొరలు చుండియు
త్వర గలిగి వరగిరుల జల పాతంబు లటన్
మొరయుచుఁ గేకిడు నెమిళులు
వఱులు గుహలఁ జిమ్మఁ బడిన వరహారములౌ.

613

పలువేగములు గలిగి యీ
జలపాతములు గిరి శృంగసాను తలములన్
అలిగి గడుగుచు ముత్తైపు సర
ములు వలె గుహల యొడిచేతఁ బూనం బడియెన్.

614

కేకుల సమ్మర్దముచే
జాలఁగఁ దెగి యప్పరసల సరముల తెలి ము
త్యాలు పడుచున్నటుల నిటు
చాలుగ జలధార లెల్ల ప్రక్కల వెలయున్.

615

అడఁగిన విహంగములచే
కడు ముకుళికచి న సరోజ గణములచేతన్
విడిచి మాలతి చేతన్
వడిఁ దెలిసెను నస్తమించె భానుఁ డటంచున్

616

నితించె నృప జైత్రయాత్రలు
బలములు నని మాని వెనుక వైపుగ మరలెన్
జలములచేతన్ వైరం
బులు మార్గము లాగిపోయె భువి నెల్లెడలన్.

617

వేదాధ్యయనంబును మఱి
ప్రొదిగ ప్రభాదపదమందు మొద లిడి సామత్
మోదమునఁ బాడు బ్రాహ్మణు
లాడుకొనెడి కాలమ యిది యరయుమి యనుజా!

618

కోసల నరపతి భరతుఁడు
వేసరి కర్మలు ముగించి విధిగా వస్తుల్
వాసిగ ప్రోగులు చేసియు
ఈసరి కాషాఢపు వ్రత మెనసియె యుండున్.

619

వజ్రద జలంబుల నిండిన
సరయునది ఘోష పెరుగు సమయం బిదియే
పురజను అయోధ్యకు మరల
మరలెడి సనుజూచి ధ్వనుల మసలెడి యటులన్ 620

ఇదె ఘనగుణ మగువర్షము
మదిలో సుగ్రీవు డిపుడె మఱిగె సుఖానన్
అదె రిపుల జయించియు నిం
దె దారతో గొప్ప రాజ్య మెనసి సుఖించున్. 621

పోగొట్టుకొంటి భార్యను
బాగుగ రాజ్యంబునుండి భ్రష్టుడ నైతిన్
ఈగతి నేనో తడిసిన
యాగట్టును బోలెఁ గూలి యిట్టుల నైతిన్. 622

ఈవర్షమె కడు దుర్గమ;
మీవెత నేనో యతిక్రమింపఁగఁ జాలన్
రావణుడొ గొప్ప శత్రువు
ఈవిధి నఖిలంబు పొరమె లేనివిగా. 623

ఇది జైత్రయాత్రకుఁ దగ
ని దని వధంబు లివి పోవ నేరని వనుచున్
మది సుగ్రీవుఁడు మ్రొక్కి చ
నుద మనినను నేనె యేమి నుడువను సుమ్మి. 624

మఱి చాల వ్యధలు వడియెను
చిరకాలమునకు దార చేరుట యయ్యెన్
మఱి మన కార్యమొ గొప్పది
యరసియివెల్లయును కపిని నన లేదేమి. 625

తనయంతనె విశ్రాంతిని
గని, కాలము వచ్చినంతఁ గడువడి వచ్చున్
కని సుగ్రీవుండు తప్పక
మన యువకార మ్మెఱుంగును మఱవఁడు సుమ్మి.

626

నదులు సుగ్రీవుడు ప్రసన్న హృదులుగ నగు
వఱకు వేచియుండెద వీధవరులు స్వోప
కారమునకు ప్రత్యుపకార మెపుడు
చేతు రది వారి ప్రకృతియై చెలగుచుండు.

627

మఱి కృతజ్ఞత చూపక తిరిగి తాను
నరుండు ప్రత్యుపకారంబు నాచరింప
కున్నచో సాత్వికులై తగి యున్నవారి
మనసు మిక్కిలి వ్యధ చెందు ననభరతము.

628

అని యిటుల రాఁకుండు వచింప విని కరంబు
లోగ్గి లక్ష్మణుండనె నరయోగ్య! యన్న!
వానరేంద్రుండు త్వరగ నీవని యొనర్చు
అరులఁ జంప శరదృతువు వఱకు నాగు.

629

తెలు వయ్యెను నాకాశము
జలదములు మెఱుపులతోడఁ జనె సారస వ
ఘ్నలు కిలకిల కూసెను వె
న్నెల యాకాశంబునందు నిండి వెలింగెన్,

630

అంత సుగ్రీవుండు ప్రాప్త కాముండయి
ధర్మార్థములను మందముగఁ జూచె
మానకయే యనన్మార్గమునం బడి
కామంబునందువె ప్రేమ చూపె

చెలఁగి వనులవీడి సిద్ధార్థుడే యయి
 ప్రమదలనెపు డభిరతుఁడె యయ్యె
 ప్రేమ కామములఁ బొంది ప్రేమరుమన్ తారను
 కని రేయి పవళలు కడు సుఖించె.

నందనమున నప్పరసలఁ బొంది యింద్రుఁ
 డట్లు తేలి బాధవిడి కృతార్థుఁ డయ్యె
 మంత్రులఁ బనులుంచి పిదప మంత్రుఁ గనక
 రాజ్య సందేశమునిడి కామరత్నం డయ్యె.

631

వ. అంతట,

ఇది యెల్లన్ గని నిశ్చితార్థుఁడయి యెంతే నర్థతత్త్వజుఁడై
 మది ధర్మ విశేషమెంచి కడు సామన్యాయముల్ నెల్ని వా
 గ్విదుఁ దత్త్వజుని ప్రీతి శ్రద్ధగల సుగ్రీవున్ వడిం జూచుచున్
 హృది కిష్టంబుగ హేతుయు క్తముగఁ బల్కెన్ వాయుపుత్రుండిటుల్.

632

కంటివి రాజ్యము, కీర్తిని
 కొంటివి నీ వంశలక్ష్మిఁ గూడను వడిఁ జే
 కొంటివి, సఖు లనుగూరిచి
 కొంటివి సఖు కార్యమింక కూర్చగ వలయున్.

633

ఏనరుఁ డాప్తమిత్రులెడ నెప్పుడు కాలమెఱింగి వర్తిలున్
 ఆ నరు కీర్తి రాజ్యము బలాదులు మిక్కిలి వృద్ధిగాంచెడున్
 ఏ నరు కోశశిక్షలు సుహృత్తులు నాత్మయు గల్గి యుండున్
 ఆ నరుడెల్ల రాజ్యమును నందును గొప్పగ నెల్లవేళలన్.

634

నీవో శీలయుతుడవు
 నీవుంటివి చక్కని వధి నెంతయు సరిగా
 నీవింకఁ జెప్పిన యట్టులు
 గావించఁదగుదువు మిత్రకార్యము సరిగా.

635

ఎవఁ డన్నియును వీడి హితుని కుత్సాహస
 సలుపు, వానికిని కష్టములు రావు
 ఎవఁడు కాలముదాటి హితుని కై యత్నించు
 వాఁడు చేసియు చేయువాఁడె కాఁడు
 ఇటు మిత్రకార్యమై యింక వీరకార్యమౌ
 జనక జాన్వేషణ మొనరఁజేయు
 ఈ కార్య మోవీర! నీకుఁ గాలాతీత
 మయి యొప్పి యున్నది యరయు మిపుడె.

కాలము నతిక్రమించినన్ గాలమెఱిగి
 యతఁడు తొందరపడియు నిన్ననుసరించు
 అట్టి రాముఁడు కులమూల మాప్త హితుడు
 అప్రమేయప్రభావుఁడు నధిక గుణుఁడు.

632

అతని కార్యము నీవును నాచరింపు
 అతఁడు మున్ను నీ కార్యము నాచరించె
 రామువత్ని జానకిని శీఘ్రముగ నీవు
 వెదుక వానరవరుల వంపింపుమిపుడె.

634

అతడు “గావింపు” మనకుండ నాచరింప
 కాలమును దాటినట్టులు గాదునుమ్ము
 అతఁడె గావింపు మన్నప్పు డాచరింప
 కాలమును దాటినట్లగుఁ గనుమి నీవె.

636

వని గావింపని వానికి
 వని చేయుదు వీవయెపుడు వానరరాజా!
 ధన మొసఁగి రాజ్య మిచ్చిన
 మనుజుని కివ్వనరుతు వని మఱియనవలెనే.

638

కపిరాజ! నీవు రాముని

కువకారము చేయ శక్తి యురువిక్రమమున్

ఇపు డున్నవాఁడవైనను

కపులకు నాజ్ఞయిడ నీవు కడగ వడేలా.

[40]

సురల నసురుల మహోరగ

వరులను బాణంబులచేత వశపరచుకొనన్

సరియగు శక్తిగలఁడు దా

శరధి, యయిన నీ వ్రతిజ్ఞ సమయము చూచున్

[41]

తన ప్రాణంబుల పైతము

గణియింపక నీకు బ్రయము గావించిన యా

తని భార్య సీత భువి ను

న్నను దివినున్న వెదకుదము నయముగ నిపుడే.

642

సురలుంగాని యసురులును

మరి గంధర్వులును గాని మరుదావళికి

న్నరయక్షులును నతని భయ

పఱవఁగ లేరేమి లెక్క పరరాక్షసులో.

643

ఇటు శక్తి గలిగి, పూర్వమె

యటు నీకు బ్రయ మొనరించిన యారామునికిన్

ఇట నెల్లగతులఁ బ్రయమును

చటుకునఁ జేయం దగుదువు సరిగఁ గపిశా!

644

వరకపి! నీయాజ్ఞ యయిన

తఱిఁ గ్రిందనె కాదు నీళ్ళ ధరనైనను నం

బరమునఁ గానీ మాకె

వ్వరికి నెదురెలేద యడ్డుపడ లే రెవరున్.

645

కనుకఁ గపిశ్వర! యిడుమా
జ్ఞను, నీకయి యెవ్వ రేమి సలువఁగవలెనో
కనుమీ, దుర్వారులు నీ
యనుచరు లగు కపులు కోటి యదె యున్నారల్.

846

అని యిటు హనుమంతుఁడు చె
ప్పినపుడు తగు కాలమున నివేదింపఁగ తా
విని సుగ్రీవుఁడు సాత్త్వికుఁ
డనంతరమ యుత్తమ మతి యప్పుడు చేసెన్.

84

అపు డాసుగ్రీవుఁడు తన
కెపుడు పనియొనర్చ సిద్ధమే యయి తగు నా
కపివరు నీలుని నెల్ల వ
యిపులందుండియు బలంబు నేర్పరుప మనెన్.

848

ఎటు నాసమస్త సేవలు
పటు యూధపతులును నన్నివైపుల నుండిన్
ఇటు వత్తురొ సేనాగ్రణి:
యటు గావింపవలె సంగ మదియున్ లేకే.

849

ఎవరైతే సేనాంతం
ఋషకు పాలింతురొ వడిబోదురో సతమున్.
వ్యవసాయులౌ యవ్వారలు
భువి త్వరగా సేన చేర్పఁ బోదురు గాతన్.

850

స్వయముగ నీ వేదరి ను
న్న యఖిల సైన్యమును శూడ న్యాయము సుమ్మి
స్వయముగ మూడౌ యయిదౌ నిశ
ల యావతల వచ్చు కప్పిబడుకడ యింకన్.

851

వానికిని ప్రాణదండన

మే నియమిత మిందు చింత యొది చేరుకుండి

ఈనిమిషము నీవంగమఁ

డి నా యాజ్ఞ బల మనువుఁ డని యిటు పతి చొచ్చెన్

(52)

ఇంక సుగ్రీవుఁ డటుల్ గుహన్ చొఱగ నెంతే మిన్ను స్వచ్ఛంబుకాన్.

వికలుండై యట వర్షకాల మటులన్ వేధింప రాముండు తా

సకలంకం బగుచంద్రునిన్ విమలమౌ నాకాశమున్ వెన్నెలల్

సకలోర్విన్ వెలిగింప గాంచి మిగులన్ సంతాప మొందెన్గటా.

(53)

అటు సుగ్రీవుండు కామవృత్తుఁ డయి సౌఖ్యంబొంద నాసీత యు

ట్లటు నష్టంబయి పోన్, గతించిన నెలల్ స్వాంతంబునం దెంచి మి

క్కుటమౌ దుఃఖము పొంది మూర్ఛిలియు శోకోద్విగ్నుండై రాముండున్

తుగ్ధి సంజ్ఞన్ గని యదిగ్విపైఁ గని శరద్వ్యవస్థన్ తలంచెన్ బ్రయన్

(54)

అమలం బొగగనంబును

బ్రమయు మెఱపుఁ దీవ మబ్బు వర్షిడి పోవన్

సుమధుర సారస రవములు

విమలుండు రాముండు విని విలపించెను వ్యధచే

(55)

సారస ధ్వనికి నాశ్రమములందు రమించు

సారస ధ్వని సీత మీఱు నెట్లు

వసిండి వటు తగు వేగిన విరు తెంచి

పొంగుబాల యిపుడు పొంగు నెట్లు

కలహంస రవములన్ మెలకువ గను కల

భాషిణి యిపుడెట్లు వండి లేచు

కూడఁగూడఁ దిరుగు కోకల ధ్వని విని

పద్మపత్రాక్షి యేవగిది నుండు

నదుల సరసుల వాపులన్ గాననముల
వనుల నామె తోడ చరించి కనను ముదము
నావియోగాన సుకుమారి నశిననేత్ర
నీశరదృతువు మిగుల బాధింపదు గద

656

ఇట్లు రాముఁడు సీతకై యేడ్చె మిగుల
వారికై కుందు చాతకపక్షి వోలె
అంత సౌమిత్రి పండ్లకై యుండమైన
యద్రు చతురుల కేగియు నరుగుదెంచె

657

నయివం జాలని చింతచేఁ గుమిలి చేష్టల్ లేక తా నొంటిగా
నయి శోకంబున స్రుక్కు నన్నఁ గని యత్యంతంబు చింతాకులుం
డయి దైన్యంబును బొంది యంతట సుమిత్రానందసంపర్ధకుం
డయి యున్ గొప్పమనస్వి లక్ష్మణుఁడు ధైర్యం బారఁగా నిట్లనెన్. 658

ఏమి ఫలంబు కామమున కెట్లు వశంబయి చిక్కినందుచే
ఏమి ఫలంబు నీదయిన యీదృశ పౌరుష గర్హణంబుచే
ఏమి ఫలంబు యోగమును నిట్లు మరల్చియు గుందినందుచే
ఏమిది నీవు నిత్యమును నిల్లు సమాధిని భగ్నపర్తువే.

659

పనిలో దీక్ష మనః ప్రసన్నతయు సత్కంబున్ మనోధైర్యమున్
ఘనమౌ యోగము దేశకాలములు సత్కర్మ ప్రభావంబు సా
ధనముల్ చూచి యదీన సత్త్వఁడవు నై తత్త్వద్విధుల్ చేసి నీ
పని సాధించు కొనంగ యుక్త మగు సత్త్వాధిక్య పూర్ణాత్మకాః

660

మనువంశాధిప! నీవు నాధుఁడవు గా మన్నింపఁగాఁ బడ్డ నీ
తను తాకన్ సులభంబె, యెంతయు జ్వలదైవశ్వానర జ్వాలఁ గే
లను తాదాకి దహింపఁగాఁ బడక వీరా యెవ్వఁడుండున్ మఱి
దును సందేహము లేదు సుంతయ మదిన్ శోధించి వీక్షింపుమీ

661

అని యెవ్వారల నే నెదుర్కొని సశక్యంబౌనటల్ పల్కు ల
క్ష్యణు సల్లక్ష్యణుఁ జూచి మును ధర్మార్థాన్వితంబున్ హిశం
బును న్యాయంబును సౌమ్యముక్తసహజంబున్ సత్యః మౌ వాక్య మి
ట్లని రాముండు వచించె నున్నను న్యాయాలాపి సౌమిత్రితో. 632

“అనుజా! నీవనినట్టులే యిప్పుడవశ్యం బీవనుల్ చూడ నొ
ప్పును, నుత్సాహము పొందఁగాఁ దగినదే, పొందంగ రానట్టి పూ
నిన యన్వేషణ కార్యముల్ గుఱిచి యింతేనిన ప్రయత్నింప లే
దని నేఁబల్కుచునుంటి నయ్యదియె చేయంగాఁ దగున్ దప్పకే. 633

అని యిట్లు పద్మవ్రతా
క్షిని సీతను తలచుకొనుచు చింతలచే నెం
డిన మోముతోడ రాముం
డనె నిట్లులు వీరుఁ డయిన యనుజుని తోడన్. 634

సురపతి నీటిచే ధరఁ దృప్తి పొందించి
పంటరాసులఁ బోసి వనులు తీరెన్
మధుర గంభీర నినదములతోఁ జెట్ల
గిరితుదిన్ మబ్బులు కురిసి యలసె.

కువలయు నీలమేఘులు దిశల్ నల్లఁబ
ఱచి మత్తు చను నేన్గు లట్లుసోలె.

జల మూని కొండమల్లెల మద్దిపూల తా
వి గొని తిరిగి గాలి విశ్రమించె

అసఘ! లక్ష్మణ! మబ్బులు ఘనగజాలు
నెమిళ్లులు నెలయెళ్ళు కడు ధ్వనింప మానె
ఘనము లవి నీళ్ళతోఁ దటుల్ కడిగి కడిగి
రంగు పూసిన యట్లు శైలములు దనరె. 635

శరదృతువున నను అటనటఁ
దిరిగియు మెల్ల మెల్ల నిసుకతిన్నెలఁ జూపెన్
గరతలు నవసంగమమున
జిలులజ్జ జఘనములు గనఁజేసిన యటులన్.

666

* శరదృతువో యేడాకుల
యరఁటాకుల వయిని తాఁకార్కేందులపై
వరవారణ లీలపై
సరసి తనదు శ్రీని పంచి నటువ ర్తిలెన్.

667

శరదృతు గుణయుత లక్ష్మీయై
యరుణ కరాగ్రములఁ దట్టి యదె లేపినటుల్
విరిసిన తామరల మిగుల
వఱలె వివిధవస్తు చిత్రవర శోభలతో.

668

ఏడాకు లరఁటిచెట్టుల
వాడి సురభిని గొని భ్రమర పంక్తులుపొడన్
పొడిమి మత్తేభంబులఁ
గూడి పొగరు పెంచె పవనము గొనఱు వనాలన్.

669

ఉరురమ్య పక్షములకున్
సరసిజ రజ మంటి యొప్ప సరసుల ప్రేమన్
త్వరగ నదీ పులిఁములకు
నరిగిన చక్కవలఁగూడి హంసము లాడున్.

670

* రఘుమహారాజు యాత్రాసమయమును కాళిదాసు ఇట్లే వర్ణించెను.

పొగ రెక్కిన యేనుగులన్
పొగరున విహరించు గోసమూహమ్ములతో
విగత మలినమ్ము లగు ని
మ్మగల శరలక్ష్మియొ పలు మన్నన లందెన్.

671

జలదములు త్యజించిన మిన్ను సరిగఁ జూచి
వనుల పింఛాల భూషణు వడలివైచి
ప్రియులయెడ రాగమును వీడి, వీడి శోభ
ఉత్సవము పోవ నెమితులు నూరకుండె.

672

అతి మనోహర గంధంబు లలిరియుండి
పూలబరువులచే తుదికొమ్మ లీల వంచి
హేమగౌరమై కండ్లకు నింపు గూర్చు
కడిమి పూలచే వనములు బెడగు చూపె.

673

ప్రియలఁ గొని తమ్మితీవలఁ బ్రీతిగలిగి
వనులఁ జేరి యేడాకుల యనఁటి పూల
వాసనల రెచ్చి మదియించి వారణములు
మదముచే మెల్ల మెల్లగ పదము లుంచె.

674

మిన్ను మజ్జేగ ధౌతాసి విమల మయ్యె
వీడి జలపూరముల్ కృశించి పోయె
గాలు లెఱ్ఱగల్వలఁ జల్లగాను వీచె
చీకటులు పోవఁగాఁ బ్రకాశించె దిశలు.

675

ఎండచే దారుల బురదలు నెండిపోయె
భూమిపై దుమ్ములవి దట్టముగను లేచె
ఒకరితో నొకరు విరోధ మూను స్పృహ
కిది రణోత్సాహకాలంబు గద సువీర.

676

శర దృతు గుణాలరూపు సుందరత మెచ్చి
ముఝము గని దుమ్ములను గాత్రములను జిమ్మి
మదముచే రెచ్చి పోరాడ మనలుచుండు
ఆలపోతు అంకెలు వేయు నాలమధ్య.

677

అధిక మనురాగములు గల యాడ యేన్గు
లతిగ మదియించి కామియౌ నాత్మ భర్త
మదపు జేనుగు మెల్ల మెల్ల వదము లిడఁగ
నపుడు దాని చుట్టును జేరి యనుసరించె,

678

పింఛముల భూషణంబుల విడిచిపెట్టి
నదుల తీరంబులను మెల్లఁ గదియఁ జేరి
ఎంతౌ సారసాకుల బెదరింపఁ బడుచు
వేగ దీనమై నెమిళ్ళు వెడలు చుండె

679

చక్కవలు నీటి కోళ్ళును
బిక్కురు మన ఘీంకరించి భిన్న కటాలో
యక్కరులు తౌవల భూషలు
నెక్కిమ సరసులఁ గలంచి నీరము గ్రోలున్.

680

బురద చనె,నినుక తిన్నెలు
వఱలెఁ బ్రసన్నజల మొప్పి వర గోకులముల్
వరగెను, సారస రవముల
వఱలు నదుల మెచ్చి హంసపంక్తులు వ్రాలున్.

681

జలదముల యులుములు, నదులు
సెలయేళ్ళును పాఱు ధ్వనులు, చెడ వీచుతుపా
నుల ఘోషలు, నెమిళ్ళుల కే
కలు, కప్పలచప్పుడులును, కడు వడి నడఁగెన్.

682

వలు వర్ణంబులు గలిగియు
జలదము లప్పుడె నవముగఁ జను దేఱంగున్
బిలముల నడఁగియుఁ గడునా
తలిచే తనువెండ సర్పగణ మిదె ప్రాకున్. 683

మెన శశికరము తగుల సం
తసిలి తెఱచు తారకలను తగి రాగమునన్
ఎనఁగిన సంధ్యయొ స్వయముగ
మెనలుచునంబరమువీడి, మెలగెనుజుమ్మి. 684

ఉదయించిన శశి ముఖముగ
విదితం బగు తారకలును వెలికనులుగఁ, గౌ
ముది యుత్తరీయముగఁ, గడుఁ
బొదలిన నిశ విశదవసనఁ బొలఁతినిబోలున్. 685

దోరగఁ బండిన వరి, నిం
పారఁగఁ దినిపొంగుసారసావళియదిగో
యారయు గాలికి నెగిరిన
సౌరుల విరిమాలవోలెఁ జదలన్ బొదలెన్. 686

నిదురించిన యొక హంసయు
బొదలిన తెలికలువలఁ దగి పొలు పొలుకు మహా
ప్రదజలము-పూర్ణ శశి యు వి
శద తారకలు గల మిన్ను చాడ్చునఁ దనరెన్. 687

చెదరిన యంచల మొల నూ
శృదయించిన తొవలదండ, లుత్పల మాలల్
పొదలు దిగుడు బావుల సిరి
సుదతుల సింగార మట్లు చొప్పుడె నతిగా.

వరతూర్యంబుల వేణులు
మొరసియు న్పుట పడి కలియుఁ బొద్దుటి గాలిన్
మజియును వర్ధిలి కవ్వము
లరవమున వృషరవములు పరస్పర మెచ్చెన్.

686

సుమములవలె దగి, మృదువా
తములఁ గదల్చుగఁ బడియును, ధౌతాచ్ఛక్షై
మములటు, రాజీలు తెల్లు కు
సుమములచే, నేటి యొడ్లు కోభిలు చుండెన్.

687

వనులఁ బ్రచండములై తే
నెను గ్రోలుచు మత్తములయి, నిజ దయితలదో
డొక్కిని పద్మ రజంబు లలఁది
కొని గాలుల తోడ యాత్ర కొని చేయు నకుల్.

688

జలములు తేటియు, దెలిక
ల్వలు విచ్చియుఁ గ్రౌంచములు రవము చేసి వరుల్
ఫలియించి గాలి మృదువై
యలరి శశి వచించె వాన అరిగిన యుట్టుల్.

689

మీనుల మొల నూళ్ళగ పడ
ఈనది సుదతీతతి చనె నిపు డలసతతో
ప్రాణేశ భుక్త యౌవన
లైన ప్రమద బుదయవేశ నరిగెడు నట్టుల్.

690

నాచును చక్కవ లలరిన
యాచక్కని తెల్లు నదుల యాస్యము గప్పన్
ఆచందన లిప్తము గో
రోచనయుత సతి ముఖ పటరోచిని మించెన్.

691

నల్ల గోరింట వేగిన నల నిండి
హెచ్చి తుమ్మెడల్ పల్ రొదల్ రెచ్చి చేయ
తనరు వనములలో జేత ధనువు పూని
కాముండు ప్రచండు డాచు పికార్లు చేసె.

692

భేఱుగా కుర్చి జగము సంతోషపెట్టి
వీరులను చెఱువులను నిండించివై చి
ఇలను మేలి సస్యముల శ్యామల మొనర్చి
అంబరమువీడి మేఘంబులరిగె నెటకొ.

693

జలము ప్రసన్నం బయ్యెను,
జలములఁ గ్రొంచ విహగములు స్వనములు చేసెన్
పలు చక్రవాక వక్షులు
నలరెను, సలిలాశయములు నందము లీనెన్.

694

తటి నేడాకు లరండి, వేగినలు రక్తంబైన పల్కాంచనాల్
పటువౌ ప్రేంకణ చెట్లు మంకెనతరుల్ బాగొప్పఁ బుష్పించె న
చ్చట హంసల్ మఱి సారసంబులును క్రౌంచాల్ చక్రవాకంబులున్
అటులొప్పెన్ పులిసంబులందుఁ గనుమీ యత్యంత రమ్యంబులై

695

ఒండొరులు బద్దవై రులై యుత్సహించి
గెల్వఁగోరి రాజులు కెరలిచేయు
యుద్ధశాలంబ యిది సిద్ధమగుచు
నేగుదెంచెను జూడుమి యిపుడె సౌమ్య.

696

చౌకఁ గష్టంబగు దండకాటవిని మంజూద్యానముల్ బోలె న
త్తటి నేప్రేయసి చక్రవాకి తనభర్తంబోలె-వెంటాడె నా
వరరా జాత్మజ సీత నేగనక నాస్వాంతాన నీ నాల్నెలల్
భరియింపన్ గడు గష్టమౌచు శతమౌ వర్షాల యట్లీడ్చితిన్.

(97)

ఇటులన్ ప్రేమసి గోలుపోయి వ్యధతో నేనిట్లు రాజ్యంబు లో
గుటచేఁ గానలపాకెయై కుములుదున్, గొంచెంబు సుగ్రీవుఁ డ
క్కట! నాపై దమఁజూపఁ డోయనుజ! యింకన్ వీఁ “డనాధుండు ను
ల్పటుఁడౌ రాముచేత ధర్మితుడు నాప్రా పాశ్రయించెగదా!” 698

అని సుగ్రీవుఁడు లోఁ దలంచియు శరుండై నాదు ధిక్కారమున్
పొనరించెన్ జనకాత్మజన్ వెమక నాముందే కరంబున్ ప్రతి
జ్ఞను గావించి కృతార్థుఁడై కుమతి యన్నత్యంగతే కొంచెమున్
మనసం దెంచడు నీవు శీఘ్రముగ బొమ్మా నేడ కిష్కింధకున్ 699

చని సుగ్రీవునితోడ గ్రామ్యులు సన్సక్తాత్ముఁడౌ మూర్ఖుతో
డను నామాటగఁ జెప్పు మీదరికెవం డర్థార్థియై వచ్చి తా
మును సద్బుద్ధి మహోపకారమును సల్పున్ వాని కత్యంత మా
శను గల్గించియుఁ దీర్చుఁడో యతఁడు నీచాత్ముండు సూమర్త్యులన్ 700

మంచియౌ చెడ్డయౌ యన్నమాట నెపుడు
నోర్చి చేయు నాతఁడు పూరుషోత్తముండు
ఇంక గృతార్థుడు కాని స్నేహితుడుఁ గృతార్థుఁ
జలుపని కృతఘ్ను మృతుని కుక్కలును తినవు. 701

ఏను రణమున మున్ను సంధించి నట్టి
మెఱుపుఁ దీవెలతోఁబాటు మేఱయు నట్టి
వసిండి పిడిగల బాణంబు వఱలు నట్టి
ధనుసు రూపమీతఁడు చూడదలంచు బహుశ. 702

రణమునను నేను నలుగ ఘోరంబ యైన
మింటి నారిఘోషమ్మును మింటిపై ని
వజ్రనిర్హోషమును బోలె వానరుండు
మరల బనఁగోరుఁ గాఁబోలు నరయు మనుజు. 703

నా పరాక్రమమును తెల్పినప్పటికిని
ఇట్లు పూర్తిగా వేళ గతించి కూడ
నీవు నాకు సహాయము నెనయుటయును
యెఱింగి సుగ్రీవుఁ డికను జింతింపఁ డనుజు.

704

ఎందుల కయితే నియ్యది
ముందుగనె మొదలిడినామె పూర్తిగఁ గపియున్
ఎందుకు సమయము తెలియఁడౌ
తనవని నెఱవేటి యెసగెను ననియా.

705

వానల కాలపు నియమము
వానరవతి ప్రతిజ్ఞచేసి వానల కాలం
బొ నీనాల్పైతలు గడువ
తానిటు విహరించుచుండి తన్నెఱుంగండే,

706

ఈ సుగ్రీవుడు మంత్రులు
నా సహరులను గలిసియు ననయము మధుపా
నాశక్తుండై తిరుగును
ఈ సరి కరయండ దీనహీనుల మనలన్

707

నాయన! మహాబల! యనుజ!
పొయియె సుగ్రీవుతోడఁ బొందుగ నాదౌ
ఈ యుగ్ర రోష రూపము
నే యికఁ దెలుపుమిటుల వచియింపుము కూడన్.

708

ఏ దారి వాలి పొందెనొ
ఆ దారియు నివృడింక నంతమ్మును గా
లే, దోకపి! నీ మాటల
మీఁద నిలుపు వాలిదారి మెలఁగకు సుమ్మి.

709

ఒకవాలియె బాణముచే
వికలుండు హతుడె యయ్యె విను నాచేతన్
ఇక సత్యము దాదిన ని
న్నొకడనె కా, దాస్తబంధు యుతముగ గూల్తున్

710

సరె యిది యిట్టులు కాఁగా
మతి నీకెయ్యది హితంబొ మానక కపికిన్
ఎఱిగింపు మిపుడు నరవర!
త్వరపడు కాలంబు దాటపలదింక సుమ్మి.

711

“ప్రాచీన ధర్మమును గని
నీ చేయు ప్రతిష్ఠ సత్యనిష్ఠను గొనుమీ
నాచే విడబడు శరముల
కై చచ్చి యమునిలుచొచ్చి కనకుము వాలిన్.

712

పలుగతులఁ గ్రుద్ధుడయి కడు
విలపించుచు దీనుడైన విభుఁ దనయన్నన్
తెలిసికొని యుగ్రతేజుం
డల లక్ష్మణుడుంచె దీప్రమగు మతి కపిపై.

713

దీన సత్త్వుండు కాకయు దీనుడైన
కాముకుని కోపమొందు శోకాభిభూతు
నరపతి కుమారుని రాముని గుఱివి యింక
నరపతి సుతుండు చెప్పెనాతఱిని నిట్లు.

714

వానరుండు సాధువర్తనలోనె లేఁడు
మనవలన నిట్టి లాభముల్ పొనరె ననుచు
గనఁడు కాన రాజ్యపు లక్ష్మి ననుభవించు
దగఁడ యుటలాతనికి బుద్ధి యగుటలేదు.

715

బుద్ధిపోయి గ్రామ్యపు సౌఖ్యములను బడియె
నీ ప్రసాదమునకుఁ బ్రతి నెఱవకుండ
హతుఁడె యయ్యె జచ్చియు నన్ననరయుఁ గాక
ఇట్టి విగుణుని కేరాజ్య మీయరాదు.

716

పైకిఁ బొంగిన కోప మావంగ లేను
అన్యత మాడిన సుగ్రీవు హతు నొసర్తు
వానర ప్రవీరులుతోడ వాలి సుతుడె
విడిత రాబ్బుతి సీతను వెదకుఁగాక”

717

అనుచు ధనువు బాణాలు గైకొనుచు నెగిరి
చేయఁ బోవు పనిని గూర్చిచెప్పినట్టి
సంగ రోగ్రుని లక్ష్మణు సరిగఁ జూచి
యింక వీర రాముఁ డనునయించి చెప్పె.

718

నిన్ను బోలు వాఁ డెటు చెడ్డ నెఱవరాదు.
చెడుగును వివేకమునఁ జూచి నడచువాఁడు
ఘోరుఁడౌ వీరుఁడును పూతుషోత్తముఁడును
సాధువృత్తివి లక్ష్మణః సలువ కిట్లు.

719

సాధువృత్తుఁడ వీవిట్లు సలువరాదు
పూర్వమైత్రి గణ్ధాని ప్రీతి ముందు చూపు
సాయముగ నుండి యిందు రూక్షముల విడిచి
కాలమును దాటు సుగ్రీవు కడ వచ్చింపు.

720

అనుచు తగ నిట్లు లన్న శిక్షణము గణువ
చెడ్డ మాపు సామిత్రి కిష్కింధఁ జేరి
శుభ మతిని ప్రియసోదరు శుభము నెంచి
కపి భవనమువై పుగ శీఘ్రముగ వడచె.

721

త్వరగా నింద్రధనుస్సు బోల్ ధనువు చేతన్ బూని కాలుం డటుల్
గిరిశృంగంబును బోలు చాపము నికన్ గేలన్ దగన్ దాల్చి మం
దర మట్లున్ దగి రాము డన్నటులు లోనన్ బూని సుగ్రీవు ను
త్తరమున్ వీనికి నీయు నుత్తరమెదన్ దానెంచె గుర్వాభుండై. 722

అటు సుగ్రీవుడు నన్న కార్యమును చేయం బూన కళ్ళద్దచే
యుటచే నల్లి ప్రభంజనంబువలె నెంతో తా విజృంభించి యు
ద్ధటండై లక్ష్యణుడ డదికూటములు కంపం బొందనడ్డెన ముం
దటి వృక్షంబుల సాలతాలముల నంతన్ గూల్చుచున్ వే చనెన్. 723

కరివోలెన్ చరణంబులన్ శిలలు ముక్కల్ చేసి యందంగకున్
మరి యొక్కంగకు దవ్వు దాటుచును కర్మల్ కార్యముల్ చేయు తొం
దరచే బోవుచు సైన్య కీర్త ముబృహత్ శైలాల మధ్యస్థమౌ
పురిఁ గిష్కింధను దుర్గ సత్తతిఁ గనం బోయెన్ పరేక్షకుడున్. 724

పిదప సుగ్రీవుపై నల్కఁ బెదవు లదర
సరిగఁ గిష్కింధకు వెలి సంచరించు
భీమకపులను సౌమిత్రి సేగఁ జూచె
వారుకూడ లక్ష్యణుని జూచి నార లపుడు. 725

వ. అంత వీర్గులవంటి ఆవానరులు శైలశృంగములను వందలకొలది
పెరిగిన చెట్లను పట్టుకొని రాగా వారిని జూచి లక్ష్యణుడు మరియు రెట్టింపు
కోపము పూని చాల కట్టెలు వేసిన యగ్నివలె మండఁగా ఆవానరులు కోపించి
యుగాంత మందలి కాలమృత్యువుం బోలిన లక్ష్యణుని జూచి దిశలకు పరు
వెత్తిరి. అప్పుడు కపిపుంగవులు లక్ష్యణుడు కోపముతో వచ్చి నట్లు రహస్య
మందు తారతోఁ గూడి కామియై యున్న సుగ్రీవునికి నివేదించిరి. కాని వారి
పదనము అతఁడు వినఁడయ్యెను. పిదప సచివులచే సందేశింపఁజది గిరి గజ

మేఘతుల్యులగు వానరులు పుల కాంకితులై నుండి వెడలిరి. వారందఱు నఖ దంష్ట్రలే యాయుధముగా గలవారు. హేరులు వికృతాననులై యుండిరి. కొందరు పది యేనుగుల బలము గలవారు. కొందఱు నూతేనుగుల బలము గలవారు, కొందఱు వేయి యేనుగుల బలము గలవారు. వారందఱు చేతిలో చెట్టులు పట్టుకొని మహాబలులై దురా నదమైన యాకిష్కింధను ఆవరించి యుండిరి. వారందఱు ప్రాకార ద్వారపు గడియ కిందనుండి వెలువడి యుండిరి. అంత సుగ్రీవుని ప్రమాదమును అర్హుడైన రాముని యాగ్రహమును తెలిసికొని లక్ష్మణుడు మతీయు క్రోధావిష్టుడయ్యెను. 728

కడు దీర్ఘంబుగ నువ్వుసించి యలుకన్ గండ్లెఱ్ఱ వాఱంగ బెం
పడరన్ ధూమము గల్గు పాపకమె యై యారాజ శార్థులుఁ డా
రడ మొప్పన్ ధనువున్ పఞాన శరశల్యంబున్ స్ఫురజ్జిహ్వతో
కడుఁ దేజోవిషమొప్పఁగానయిమ వత్త్రా లున్న పామయ్యెఁగా.

727

కరమున్ మండెడి కాలవహ్ని యటు లల్కిన్ మీఱు నాగేంద్రు నా
కరణిన్ లక్ష్మణుఁ గాంచి యంగదుఁడు శంకన్ భీతుడై పోవ న
త్తతి రోషంబునఁ దామ నేత్రుఁడు సుమిత్రాపుత్రుఁడున్ పల్కె ని
త్తతి సుగ్రీవునితోడ నీకరణి పత్నా! చెప్పు శీఘంబుగన్. 728

“ఇదె రామానుజుఁ డేగుదెంచి కడు భాగ్య క్లేశ సంతప్తుడై
వ్యధ ద్వారంబున నిల్గనన్ నిలిడెఁ గదాక్యంబు నందిష్టమే
మదిలో నుండెన యేనిమేలు సబుధన్ మన్నించు, మంచిప్పుడం
గద ! పత్నా ! వచియించి రమ్మనఁగ వేగం బోయి యాతండఱన్.

729

మిగులఁ గంగారుగా దీనుఁ డగుచు వెడలి
పిన్న తండ్రి పాదములు వేగ పట్టి
మరల తల్లి పాదంబుల శిరసు వాల్చి
రుమకు మ్రొక్కి లక్ష్మణుని పల్కులను జెప్పె.

730

కాని సుగ్రీవుడో నిద్రలోన మునింగి
సుద్య పానాన సోలి కామమునఁ గూలి
మేలుకొనఁ డింక సుతుని వాక్యాలు నెట్లు
వీనులను సోకఁగల చెట్లు వెడలు హృదికి.

711

అప్పుడు వానరుల్ మోహిత స్వాంతు లగుచు
పెరిచి కీచుకీచు మబంచు వేగయూర్చి
వఱుదవలె వచ్చు లక్ష్యులు పార్శ్వమందు
సింహ నావాలు పిడుగులుల్ చేసినారు.

712

ఆ మహాధ్వని చేతను నంతలేచి
మదముజేత విహ్వలిత తామ్రాక్షుడగుచు
పూలదండలు వరభూషణాలు చెదర
కడకు మేల్కొనె సుగ్రీవకపి విభుండు.

713

అంగదుని మాట విని వాని సనుసరించి
స్లక్షుండు ప్రభావుండను మంత్రి వరులు
దారఁ గూడఁ జూడఁ దగినవారు, ధర్మ
మర్థము కను లక్ష్యులు రాక నపుడు తెలిపి.

714

సామ వచనాల సుగ్రీవు శాంత పఱచి
విబుధ పతివోలెఁ గూర్చున్న విభుని కనిరి
సత్యసంఘులు రామలక్ష్మణులు మైత్రి
భావమున రాజ్య మిచ్చిన బ్రాతలుగద.

715

లక్ష్మణుఁ డనువాఁడు విష్ణొల్ని మనదు
ద్వారమున నుండె నవ్వానివలనఁ గపులు
భయపడి ధ్వని చేసిరి, రాము బ్రాత, రాము
నాజ్ఞచే నన్న సందేశ మమరఁ దెచ్చె.

716

ఇదిగో తార తనయుడు సంగమము వాని
పార్శ్వముననుండి వచ్చె నావాత్మకాసుచు
లక్ష్మణుడు ద్వారమందుఁ గండ్లను ననుస్త
మిపుడ తగులఁ బెట్టునటు కన్పించుచుండె.

737

వానికి శిరసా మ్రొక్కు సబాంధముగ
చని మహారాజ! యతని రోషంబు మాన్పు
రాముఁ డెది చెప్పె దాని శీఘ్రముగఁ జేయు
సరిగ మాట నిల్పుము సత్యసంధుఁ డగుము.

738

అంగదునివల్ల సుగ్రీవు డాయమాత్య
వరులతో లక్ష్మణుఁడు కోపపడుట తెలిసి
ఆసనము వీడి గురులాఘ వాదికములు
నెఱిగి మంత్రజ్ఞుడై మంత్రవరుల కనియె.

739

ఏదియున్ జెడ్డది నేను వల్కఁ జెడుగేదీ చేయఁగా లేద, యే
మిది రామానుజుడిట్లు కోపపడె నిందేశత్రువేన్ రంధ్రమున్
వెదుకన్ బోయి యసంభవంబులను విన్పింపగ లేదేగదా
ఇది మీరందఱు చక్కఁగా దెలివితో నేర్పర్చి రూపింపుడి

740

వెలువన్ లక్ష్మణునుండి రామువలనన్ భీతిల్ల నేమాత్రమున్
సరిఁగా జూడక మిత్రులల్క వహించన్ సంభ్రమంబౌఁ గదా
ధరలో నెయ్యరఁ బొందుటే సులువు, మిత్రత్వంబు కాపాడ దు
భ్యరమౌ, జిత్తము చంచలం బగుటచే స్వల్పాన మైత్రుల్ చెడున్.

741

అందుచే నేను వెఱుకు మహత్ముఁ డగుచు
నాకు రాముఁడు గావించినట్టి మంచి
కెట్లు ఋణము తీరుచుకొందు నిప్పు డనుచు
తలఁచి సుగ్రీవుఁడన యుక్తిఁ బలికె హనుమ.

742

“సరియె మంచిది వారలు సలుపు మంచి
మరువ కుండుటలోన నచ్చెరు వదేమి
వీరరాముడు దవ్వుగ వీడి జడుపు,
త్వ త్ప్రియముకై సురేంద్రాభు వాలిఁ జంపె.”

743

అన్ని గతుల రాముండు స్నేహమున నలిగె
అందు కనుజఁ బంపెను లేదు సందియంబు
నీవు కాలజ్ఞః కాలంబు నేమణివితతి
వికచ సప్తపర్ణి క్యామ వెడలె శరతు.

744

గ్రహ నక్షత్రముల యెల్ల స్వచ్ఛములు, మేఘంబుల్ నభంబున్ విడెన్
వహించెన్ విశదత్వ మేలులు, దిశల్ స్వచ్ఛంబులై వెల్లె వి
గ్రహ యత్నంబులు చేయుకాల మది రాఁగా నూరకున్నావు రా
ము హితంబున్ గనకే ప్రమాద పడుటన్ బో వచ్చె సౌమిత్రియున్, 745

ఆ మహాత్ముడౌ రాముండౌ యార్త్తిఁ జెందె
భార్య హృతయ్యె, నాతఁడు పంపినట్టి
పురుషుఁ డెదియేని నినుగూర్చి పరుష మాడ
దాని సహించి కార్యంబు పూనవలయు.

746

అపరాధము చేసిన నీ
విపుడే ప్రాంజలి వగుచు నొకనీ సౌమి
త్రి ప్రసన్నుఁ డగు నటుల ని
ష్ఠ ప్రసర్తించుటయు యొకటి పొనరింపదగున్

747

నరపతులు నియోగించిన
వర మంత్రులు రాజునకు వరమ హితంబున్
ఎరిగించుట ధర్మము గావున
వెఱపును నేమాని హితము వెన నెరిగింతున్.

748

అలిగినచో రాముండో

విలుకొని గంధర్వులు నింక విబుధాసురులున్

గల లోకంబును సులువుగ

నిలువఁగలఁడు స్వపశ మందు నిముషములొనన్.

749

ఇదివఱకు నీకుఁ జేసిన

యది యుపకారంబు తలఁచి యారాఘపునిన్

సదయుఁగఁ జేసికొనుట తగు

పదపడి కోపంబు గూర్చ వల దెటులై నన్.

750

అతనికిని మిత్రబాంధవ

సుత యుతముగ సమస్కరించి సుదతి పతి కటుల్

సతత పశుండవయి సమయ

మిత్రకమింపక సత్యమందునె నిలుమీ.

751

రాముని యాజ్ఞను గాని

రామానుజ నాజ్ఞఁగాని భ్రమ దాటకు, ను

త్రామౌజము గల రాముని

రామానుజ మనుజ బల మరయు నీమనసే.

752

వ. అంత సుగ్రీనిచే నంగదుఁడు తన్ను పిలవఁగా శత్రుదమనుండగు లక్ష్మణుఁడు అన్న యాజ్ఞచే ఘోరం బగు గుహలో నున్న కిష్కింధను బ్రవేశించినంత ద్వారపాలురు మహాబలులైన మహాకాయులు వానరులును లక్ష్మణుని జూచి దోసిల్గి నిల్చిరి. అప్పుడు నిట్టూర్పుచు క్రుద్ధుఁడై యున్న లక్ష్మణుని జూచి భయపడి ఇతని చుట్టు చేరరైరి. అప్పుడు లక్ష్మణుండు.

753

రత్నంబు లెల్లెడ రాజిలి ద్యుతిఁజిమ్ము
విరిసిన వనముల తరుల నణలి

ప్రాసాద హర్ష్యల బారుల దట్టమై
రకరకపు బజార్ల రంగు చూపి

సకల కామము లిచ్చు ప్రకట ఫలంబుల
విరియుఁ బూచిన పూల బరువు కలిగి

దేవ గంధర్వుల దివ్యాంశల జనించు
కామ రూపకపులఁ గరము నిండి

దివ్యమాలలు నంబరాల్ తెగ ధరించి
కరము శుభదర్శనము గల్గు కపుల నిండె
చంద నాగురు మైరేయ గంధ యైన
కమ్రూపంధ కిష్కింధన్ సుగంధఁ గనియె.

754

వ. మఱియు నందు విమలము లైన సెలయేళ్ళను అంగదుని రమ్య
మందిరమును, మైందుఁడు ద్వివిదుఁడు గవయుఁడు గవాక్షుఁడు గజాఁడు,
శరభుఁడు, విద్యున్నాలి, సంపాతి, సూర్యాక్షుడు, హనుమంతుఁడు, వీరబాహువు
సుబాహువు మహాత్ముఁడైన సలుఁడు, కుముదుఁడు, సుషేణుఁడు, తారుఁడు,
జాంబవంతుఁడు, దధివక్త్రుడు, నీలుఁడు, నపాటలుఁడు, సునేత్రుడు, మొదలైన
మహాత్ములగు కపిముఖ్యులచే మహాసారము లగు గృహశ్రేష్ఠములనుజూచెను.
ఆవియు పాండర మేఘంబుల వలె ప్రకాశించుచు దివ్యమాల్యములతోను
సస్పృద్ధ ధనధాన్యములతోను స్త్రీరత్నములతోడను తులతూగుచు శోభిల్లు
చుండెను మఱియు నక్కడ.

755

తెల్లని ప్రాకార మెల్లడ వ్యాపింప
సురపతి గృహమట్లు చొఱంగ రాక

కైలాస శిఖరంబుఁ బోలిన ప్రాసాద
శిఖరాలచేతను జెలువ మంది

సురపతి యిచ్చిన సరమేఘ తుల్యమౌ
సర్వఫల సుమ పృక్షముల నిండి
దివ్య మాలలతోడ దీప్త కాంచన మహా
తోరణంబులతోడ మీఠి యుండి

శస్త్రములఁ దాల్చి విక్రమశాలులైన
కపులు ద్వారంబులును కడుఁ గాచుచుండ
నెసగు సుగ్రీవు రమ్యమౌ గృహము చొచ్చె
నడ్డఁబడక లక్ష్మణుఁ డర్కుఁ డబ్బ మటుల.

756

అట ధర్మాత్ముడు లక్ష్మణుడు వివిధంబౌ పౌరసంఘాల ను
త్కటమౌ కక్ష్యల నేడు దాటి పటుగుప్తంబౌ మహాంతఃపురం
బటు వీక్షించి పసిండి వెండి పగు వర్యంకాలతో నర్హమౌ
పటు దివ్యాసన పొళి శోభితమ యౌపల్ హాలు లంతన్ గనెన్.

757

అతఁడా హాలులలోనఁ జొచ్చుచునె శ్రావ్యంబౌప్ప గానంబులున్
అతి రమ్యంబులు తంత్రులన్ మిళితమై యాహ్లాదముం గూర్చగా
స్తుతమౌ గీతుల రూప యౌవన మద స్తుత్యాంగులౌ భామినుల్
శ్రుతి మాధుర్యము మీఱఁ బాడ వినియెన్ శ్రోత్రాల సౌమిత్రియున్

758

కులసంపన్నులు చిత్రమాల్య సరముల్ గ్రుచ్చంగ నర్హంబు భూ
షల శోభిల్లిన ప్రీతి పండు కొన నిచ్చన్ రాఁగ నవ్వారిఁ గ
న్నులు తీరన్ గని తృప్తి పొందకయు వ్యగ్రస్వాంతులున్ గాక యు
జ్వల వస్త్రాభరణాల రాజిలని యవ్వారిన్ గనం డాతడున్

759

అందెల మ్రోతను మొలనూ
శృం దఱచగు రవముల విని లక్ష్మణుఁడట సి
గ్గందియు కోపంబును గని
యందే మ్రోగించె నారి యాశలు నిండన్.

760

ఇంక శిష్టాచారమ్మున
నొక ప్రక్కంగ నచట నిలిచియుండెను వీరుం
డ కలుషండుగు అక్షణండులు
వికలుండుగు రాముఁ బట్టి వెడలిన యలుకన్.

761

అ వింటి రనము విని ను
గ్రీవుఁ డంగడు డనినటులే అక్షణండున్
వే వచ్చి నటు తెరింగియు
తా వెఱచి పరాసనమున తటుకున వడఁకెన్.

762

అటు సుగ్రీవుండు మోము వాడ రమణీయాకార నాతార ముం
గట వీక్షించి భ్రమించు చిత్తమున వక్కాణించె నో సుభ్రు యే
మిటికిన్ సాజముగానె మొత్త ని మనంబే కల్గ సామిత్రి యు
త్కట కోపంబున నున్నవాండు వలె నుగ్రాకారుఁడె వచ్చెనే.

763

అనఘా! రాట్పుతురోష కారణము నేదై నన్ నిరీక్షించితే
జనమాన్యుండు సకారణంబయి రోషంబూనఁ డెన్నం, డెదై
నను గానీ మనవల్ల నప్రియముపొందన్ లేదుగాదే, వడిన్
జని బుద్ధిన్ గ్రహించి తెల్పికొని స్వేచ్ఛన్ జెప్ప నీకేతగున్.

764

ఇంక పోని యిదియంత యేమిటికి నీవే యిప్పుడే వీని మ్రో
లకు వేగన్ జని సాంత్యయుక్త వచనాలన్ సుప్రసన్నుంగఁ జే
సి కడున్ దీర్పుము నిన్ను గాంచునను దచ్చిత్తంబు శుద్ధంబు నిం
తకు నెన్నండు మహాత్ము లింతు లెడ సుంతన్ జూప రేకార్యమున్.

765

నీవటు సాంత్యంబు లయిన
యావాక్కులచే ప్రసన్నమౌ నింద్రియ హృ
ద్భావంబులు గల వాని గ
నేవడిఁ దెలిసి యరిదమను నెమ్మదిఁ గనుదున్.

766

అన నాతారయె సోలి తొట్రిలుచు నొయ్యన్ మద్యపానంపు మ
త్తునఁ గన్నుల్ భ్రమియింప, జాణిమొలనూల్ తూగాడ బంగారు ను
న్నని సూత్రంబులు వ్రేల యలతన్ నమంపు టంగాలు ల
క్షణముల్ మేలుగఁజూప లక్ష్మణు దరిన్ గాత్రంబు నీడ్చెన్ వడిన్. 767

అటు లేతెంచిన వానరేంద్రునతి నట్లాశుద్ధశీలుండు నం
తట వీక్షించి తటస్థుండై మొగము క్రిందన్ వ్రాల్చి స్త్రీనన్నిధిన్
వటు కోపంబును వీడియుండఁగ సురాపానాన నిర్లజయై
యిటు సౌమిత్రిఁ బ్రసన్నుఁ గాంచి చను వెంతేఁ బొంది తానిట్లనెన్.

768

నృప కుమార! నియలుకకు హేతువేది
ఎవరును భవదాజ్ఞ నతిక్రమింప లేదె
ఎందుచెట్ల యడవిని దహించివేయు
కాటుచిచ్చులో నెవఁడు కొంకయె చొచ్చు.

769

అని తార శంకవిడి ల
క్షణుతో సొంతవసహితముగఁ గని వచియింపన్
విని ప్రణయ పూర్వకంబుగ
ననియె మరల లక్ష్మణుండు నాతారకిటుల్.

770

నీవతి ధర్మార్థంబులు
లోపింపఁగఁ గామవృత్తిలోఁ బడియుండన్
వీవగిది నితని నెఱుంగవౌ
ఓవతి హేతురాల! తార! యుక్తవిచారా!

771

తలఁవండు రాజ్య సంగతి
తలవం డెంతయును శోక తప్తుల మమ్మున్
తలవ డమాత్యులు తానును
తలవక మధుపాన మొకటె తా సేవించున్.

772

ష్ఠింధకాండ (31వ సర్గ)

నాలుగు మాసంబులలో
నాలముచేతునని మాటచుని యా నలుమా
సాలు చనినఁ దార మధు
లోలుఁడు విహరించుచునె యెఱుంగక యుండెన్

773

ఇటు లర్థధర్మ సిద్ధికి
నెటులును మధుపానము మెచ్చరెవ్వరు ధరలో
ఇటు పానముచే నర్థము
వటు ధర్మముఁ గామమయినఁ బరిహీనములౌ.

774

ఉపకారికి తా నిఁకఁ బ్ర
త్యుపకారము సరిగ జేయకున్నెడఁ గడు ధ
ర్మపు లోపము సంభవ మగు;
నపుడు గుణి యగు సఖుడడఁగు నర్థము నడుంగున్.

775

చెలికా డర్థ గుణాఘ్యుఁడు
తలపోయఁగ నత్యధర్మ తత్పరమతి యా
చెలిని విడువ ధర్మమె కా
దిలఁ గామార్థములు రెండు నెపుడు నశించున్.

776

సరె యిచ్చుది యిటు కాఁగా
మతి యాపై నింక మేము మనలుట యెట్లొ
సరిగా నీవే గ్రహించియు
నెఱింగితిప్పుము కార్య తత్త్వమెఱిగిన తారా!

777

నర ధర్మ మర్థ తత్త్వము
వఱలిన లక్ష్యుని మధుర వాక్యము విని యీ
సరపతి కార్యము దాటుట
నెఱుగుచు నమ్మకము గల్గ నిట్టులఁ బలికెన్.

778

ఇది కోపమునకు తఱి కా

దధికక్రోధము స్వజనులయం దిటు తగునే

ఇదె నీ కార్యమె చేయు ను

హృదుని ప్రమాదంబు సైవనికఁ దగువీరాః

779

గుణములచే ఘనుఁ డటలు ప

యిని నేమని కోప మొందు నెంచు కుమారా

బీనుబోలిన సత్త్వాధికుఁ

డును తపసియుఁ గోపమునకు లొంగుటతగునే.

780

ఎఱుంగుదుఁ గపివరు దోషము

ఎఱుంగుదుఁ గార్య మతిక్రమించుట కూడన్

ఎఱుంగుదు మీ రొనరించిన

దెఱుంగుదుఁ మీకిప్పుడెది యొనరింపఁగ పలెనో.

781

ఎఱుంగుదుఁ గాముని సైవం

గ రాని యావేగము నీక గపివరః సరిగా

ఎఱుంగుదు నేకాంతలచే

వర సుగ్రీవుండు కామబద్ధుం డయ్యెన్.

782

ఇటులీపు కోపవశమై

నటు కామవశుడవు కావు స్వాంతములోనన్

ఇటఁ గామాత్తుండు కనఁ

డిటులను ధర్మార్థ దేశ కృతకాలములన్.

783

కామవర్తను నాదరిఁ గ్రాలువాని

మదిని కామవశత సిగ్గు వదలు వాని

నీదు భ్రాతను వానరయూధనాథుఁ

జేరి క్షమియింపు మిపు డరివీరదనునః

784

ధర్మ తత్పరులును తపోధనులు నగు మ
హద్భులే మోహవశతఁ గామానురక్తు
లగుచు నుండఁ బ్రకృతిచేత వధికచపలుఁ
డగు కపీశుఁ డెటు నుఖాలఁ దగులుకొనఁడు.

785

అని మహర్థ యుక్తముగ లక్ష్మణు నమేయుఁ
బలికి వానరి తార యవ్వల విలాస
పొన మద విహ్వలత మీఱఁ బలికి హితము
కలుగు నటు లిట్లు లక్ష్మణుఁ బలికె మరల.

786

ప్రభువు సుగ్రీవుఁడును కామ వశుఁడె యయు్య
ఇది వఱకె సీత నెల్లచో వెదకు పనికి
నాజ్ఞ చేసె మహావీరు లై న కపులు
కామరూపులు వేల్ కోట్లు కడఁగి రాఁగ.

787

కనుక నోమహాబాహు! యిక్కడకు రమ్ము
అంతి పురముల మర్యాద యరసి యుటసె
నితిచితివి మిత్ర భావానఁ జెలిమి కాండ్ర
భార్యను గనుగొనుట దోష భాక్కు కాదు.

788

అని తార పలుకఁదదనుమ
తిని లక్ష్మణుఁ డంతిపురిని తిన్నగఁ ద్వరగా
చని యాయుంతఃపురమును
కనుమఁ బ్రవేశించె శంక గనకయు వడిగన్.

789

ఉత్త మాస్తరణము లొప్పారు పసిఁడి యా
సనమున రవిఁబోలెఁ దనరుచుండి
దివ్యాభరణ చిత్ర దేహంబుతో దివ్య
రూపమున యశస్వయై వరంగి

దీప్య మాత్యంబర దీప్తుడై సురరాజు
 నలె దుర్జయుం డయి యులరుచుండి
 దీప్యమాలలు గల భవ్య భామినులతో
 చుట్టు కొనబడి చొప్పు చూపి

యలరు సుగ్రీవు లక్ష్మణుం డపుడు చూచి
 యధిక కోపాన రక్తక్షుం డయి వెలుంగ
 రుమను బిగియారఁ గొంగింటఁ గ్రుచ్చు విపుట
 నేతుఁడు కపి సునేత్రుఁ సౌమిత్రుఁ గాంచి.

790

అట్లు అడ్డబడక క్రుద్ధుం డగుచు వెచ్చ
 నూర్చుచును తేజమున మండుచుండి భ్రాతృ
 కష్టముల స్రుక్కు నరపరు కడ హఠాత్తు
 మెఱయు స్వర్ణపీఠము వీడి యుజ్జికి వడియె.

791

సింగారించిన యింద్రుఁడెన్ ధ్వజమటుల్ శీఘ్రంబ సుగ్రీవుం డం
 తం గూలంగ, రుమాద్వికాంతలు-దివిన్ తారావళుల్ పూర్ణచం
 ద్రుం గిలించుచు వ్రాలునట్లు పడఁ గన్నుల్ రేగ సుగ్రీవుడున్
 కేంగేల్ దోసిలి వట్టి కల్పతరుభంగిన్ గంప మొందెన్ వడిన్

792

రుమతోఁ దగు సుగ్రీవుని
 బ్రమదా తతి మధ్య నుండఁ బరికించి వడిన్
 అమిత క్రోధముతో ననె
 నమలంబగు తారలు గల యాచంద్రునటుల్.

793

ఒలవంతుఁడు సత్కులుం డా
 ర్తుల యెడల దయగలవాఁడు లొంగిన కరణం
 బులు గలవాఁడును సత్యమె
 వలుకు కృతజ్ఞుం డగు రాజేఱహు మాన్యుండౌ.

794

ఎపు డెవఁడు ధర్మము వదలి
యువకారు లయిన సఖులకు నూరకము యుస
త్యపు వాగ్దానం బిడు న
ఱి పూరుషునికంటె దుష్టుడే లే డెందున్.

795

హయముకై యన్యతంబు లాడు మర్త్యుడు వంద
యశ్వాలఁ జంపిన యఘము పొందు
ఆవుకై యన్యతంబు లాడు మర్త్యుడు వేయి
యావులఁ జంపిన యఘము పొందు
మనిషికై యన్యత మాడువాఁడు తన్నును
స్వజనమును జంప పాపమొందు

మును పువకారంబు గని ప్రత్యుపకృతి చూ
వని కృతఘ్నుఁడు ధరవధ్యుఁడగును.

ఈ కృతఘ్నుని గని కోవగించి మనువు
అఖిల లోక మ్మతమగు పద్యంబు దీని
చక్కఁగా వచియించెను సరిగ నిపుడు
వాసరాధిప! యాలించి దానిఁ జేయు.

796

స్త్రీయమ్ము బ్రహ్మ హత్యయు
పాయక మధుపానము వ్రతభంగము చేయన్
ప్రాయశ్చిత్తము విహితము,
ప్రాయశ్చిత్తంబె లే దలకృతఘ్నునికిన్.

797

నీవు కృతఘ్నుండవు మి
థ్యావాది వనార్యుఁడవు కృతార్థుఁడ వయి ము
న్నీవిధి రాముని కిత్తటి
నీవో ప్రత్యుపకృతి యొనరింపక యుంటున్.

798

జవకృతిని కృతార్థుడ వయి
యుపకారము జ్ఞప్తియందు నుంచుకొని విడే
హపు రాజపుత్రిని పెదకె
డి పనికి యత్నింపవలె వడిన్ గవీరాజా

799

ఇటు గ్రామ్య భోగములం బడి
యిటు గావించిన ప్రతిజ్ఞ వృథ చేసితిగా
అటు కప్పవోలె గూసెడి
పటు సర్పమవని యెఱుంగడు వర రాఘవుడున్.

800

కరుణ యెఱింగిన మహాత్ముం
డు రాముడౌ మహానుభావుడు దురాత్ముడవై
దురితము చేసిన నీకో
హరి రాజ్యము కట్టబెట్టె నరయక నిన్నున్.

801

ఎవరిని కష్టము పెట్టని
పవిత్రుడౌ రాముని సదుపకృతి నింక నెఱుం
గవ యేని యిప్పుడె గాం
తువు శరములం గూలి వాలిం దొరగా నచటన్.

802

ఏదారి వాలి పొందెనొ
యాదారియు నిపుడింక సంతమ్మును గా
లే, దోకపి: నీమాటల
మీంద నిలువు వాలి దారి మెలంగకు సుమ్మి.

803

నిజముగ నీపిఁజ్ఞాకు మ
నుజవతి వజ్రసమ శరమును రుచిని గన కీ
వు జగతి సుఖముంటివి సుఖా
నం జనుచు రాముని మదిని నయమునం గనవే.

804

వరతేజసుచేత మిగుల

మెఱయు నటుల రాజితేది సుమిత్రాసుతు న

త్తతీ దారేశ వదన తా

ర రయమునఁ గని యిటు పల్కెరామానుజుతో

805

స్లవగాధీతు గుఱించి క

టువుగా వచియింపరా దిటులు క్రమ్ముట నిం

దు విశేషించియు భవదీ

య వదనముననుండి వినఁగ నర్హం బెటులౌ.

806

అకృతజ్ఞుండును దారుణుఁ

డు కాఁడు సుగ్రీవుఁడు; శత్రుఁ డునన్మతవాక్కున్

కుటిలుం డెన్నఁడుఁ గాడని

యిఁక నీచిత్తమున గ్రహింపుము వీరా!

807

రణమున రాముం డన్యులు

నొనర్చలేని యువకృత్తిని నొనరించె నతం

డొనరించిన యువకారం

బును కపివిభుఁడెన్నడు మఱిచి పోవఁడు సుమ్మి.

808

రాముని యనుగ్రహముచే

నీ మహి రాజ్యంబు యశము ఈరుమను ననున్

రామానుజ! సుగ్రీవుం

డేమఱకయె పొందె సుమ్మి యీ విధముగనే

809

ఇదివఱకు దుఃఖములచే

వ్యధపడి సుగ్రీవుఁ డిపుడు పడసి సుఖంబుల్

పదపడి మాటను తప్పెను

మది విశ్వామిత్రుఁడట్లు మహనీయ గుణా!

810

మునుపు ఘృతాచిని గూడియె
వినుతుండు ధర్మాత్ముండు ముని విశ్వామిత్రుం
డును పదివత్సరములు నొక
దినముగఁ దలబోసెఁగాదె తెలియుము వీరా!

811

కను, విశ్వామిత్ర మహా
మునియు మహాజనుఁడె కాలమును సరిగ నెఱిం
గిన వారలలో శ్రేష్ఠుఁ డ
యినఁ గడచిన తరిఁ నెఱుంగడ, యెటు జడుఁ డెఱుంగున్

812

తన దేహపు ధర్మము పొం
దిన, యలసి కామమందు తృప్తియె యిటు పొం
దని, యీ సుగ్రీవుని ల
క్ష్యణ! క్షమియింపఁదగుదు సర్వవిధాలన్.

813

నాయన! లక్ష్మణ నిశ్చయ
మై యున్న విషయ మెఱుంగక యజ్ఞుని యట్టుల్
యీయెడ వెంటనె యిటు రో
షాయిత మూర్తి వగుట యిది న్యాయం బొనే!

814

నినుబోటి సత్త్వయుక్తు ల
యిన ఘనులు విమర్శము పొనరింపక వేగన్
అనయం బిట్టలు రోషం
బునకును వశు లగుమఁ బోరు పురుష శ్రేష్ఠా!

815

నిను సుగ్రీవు నిమిత్తము
ఘనమౌ శ్రద్ధను ప్రసన్నుఁగా జేయుదుఁ గ
న్గొని రోషము చేతన్ బొడ
మిన సంరభమును వీడు మీ ధర్మజ్ఞా!

816

ప్రియమును రాముని తొనరుచు
దయిత యయిన రుమను నన్ను ధనధాన్యములున్
ప్రియతమ మగు రాజ్యమును
రయమున సుగ్రీవుడు వదలం గల డిపుడే.

816

అహవమున రావణు వడి
గా హతు నొనరించి రాము ఙ్గానుత తోడన్
రోహిణితో శశి నటు గత
మోహుడు సుగ్రీవుఁ డింక ముందే కూర్చున్.

817

వ. నూలువేల కోటలును ముప్పది యూలువేలు నూలువేలును సంఖ్య
గల రాక్షసులు అంకలోఁ గలరట. ఎదుర్కొనరాని యారాక్షసులను కామ
రూపులను జంపకుండ సీతను హరించిన రావణుని జంపశక్యముగాదు. రణ
ములో సహాయములేని సుగ్రీవుడు వారిని జంపలేడు. విశేషించి రావణుడో
క్రూరకర్ముడు “అని వాలి చెప్పెను. ఆ నరాధిపునికిది యంతయుఁ దెలి
యును. నాకు మాత్రము తెలియదు. అతఁడు చెప్పుచుండగా విని తెలిసి
కొంటిని. సహాయమునకే యుద్ధమునకే హరి యూధపులను రావించుటకు
వంపబడిరి. రాముని కార్యసిద్ధికి విక్రమముగల ఆ మహాబలులకై నిరీక్షించు
చున్నాడు. వారు వచ్చునటుకు వెలికి సుగ్రీవుడు రాడు. సుగ్రీవునిచే ఒక
నియమము చేయబడినది. మహాబలులైన వానరు లీదినమున రావలసి
యున్నారు. వేలకోట్ల యెలుగుబంటులు వందలు గోలాంగూలములు అనేక
కోట్లమంది దీప్త తేజస్సుగల వానరులు నేడు నిన్ను సేవించఁ గలరు. కోప
ముతోనిండిన యానీసుఖము రక్తమువంటి యెఱ్ఱుని నీ కన్నులనుచూచి వానర
వతి వనితలు శాంతిలేకుండ నున్నారు. మొదటఁ గలిగిన భయముచే శం
కించి యుందఱున్నారు.

818

అని తార ధర్మయుతముగ
 వినయముతోడ వచియింప విని లక్ష్మణుడున్
 తనదు మృదుల స్వభావం
 బున దానిఁ బ్రతిగ్రహించెఁ బూర్ణపు మదితో.

819

అది యిటు ప్రతిగ్రహింపఁగ
 మదిలో సంతసమొంది మఱి సుగ్రీవుం
 డెద లక్ష్మణునుండియు గొ
 వృదగు భయంబు విడిచెఁ దడి వస్త్రంబు నటుల్.

820

అవలన్ మెడలోఁ దనరెడి
 వివిధ గుణ విచిత్ర మాల విడచి క్షణానన్
 వ్రవగేశుడు సుగ్రీవుఁడు
 వివిధ మదము విడిచి చెప్పె వెన లక్ష్మణుతో

821

రాముని యనుగ్రహంబున
 నా మాసిస శ్రీయుఁ గీర్తి నా రాజ్యంబున్
 సామిత్రి మరల నిప్పుడు
 క్షేమంబుగ లబ్ధమయ్యె క్షితితలిలోనన్

822

అటువంటి ప్రసిద్ధుఁడు ను
 దృఢ వీరుండును మహానుభావుఁడు నగు నం
 తటి రాముని విక్రమమున
 కెటు లెవఁడు సహాయము నెనరింపఁగ జాలున్.

823

రాముఁడు ధార్మికుఁడు స్వతే
 జోమహిమనె దైత్యుఁ జంపి క్షోణిజఁ బొందున్
 నామమునకె నే సాయం
 బె మహిలోనఁ దనరారువాడను నింతే.

824

ధను వెత్తి నారి మ్రోగిం
చిన మాత్ర మహగిరులును క్షితియును గంపిం
చునె, యతనిక సాయము; రా
వణుఁ జంపఁగ ననుసరింతుఁ బథి నూరకయే.

18:5

ప్రణయముననొ విశ్వాసము
ననొ యెయ్య దతిక్రమించి నాడనొ యీదా
సుని దది క్షమింపఁదగు; నెం
దును దోషమ్ము సలుపని జనుం డిలఁ గలఁడే.

18:6

అని యనఘుండు సుగ్రీవుం
డన లక్ష్మణుండు విని హర్షమందియుఁ బ్రేమన్
అనెఁ, గపిపర! వినయమునెన
యు నాథుఁడి వుండ నన్నయొ సనాథుండౌ.

18:7

కరము ప్రభావము శౌచ
మ్ము ఋజుతయుగు గలుగు నీవె భువి సుగ్రీవా!
పరమౌ కపిరాజశ్రీ
చిరం బనుభవించఁ దగిన శ్రేష్ఠుఁడవునుమీ.

18:8

నీవు సహాయుఁడ వయి సు
గ్రీవా! యుండుటవలననె శ్రీరాఘవుఁడున్
ఁ విద్వేషుల రణమం
దే వధియించుఁ జుమిలేద యిట సంది యుమున్.

18:9

రణములను వెన్ను చూపక
ఘన ధర్మజ్ఞుఁడ వయి యతిగఁ గృతజ్ఞుఁడవై
తనరెడి నీయీవాక్కులు
నను వగు నుపవన్నములును నగు సుగ్రీవా:

18:10

సామర్థ్యంబుండిన యెడ
నీమాడ్కి నితరుఁ డెవఁడు నిట్లులు పలుకున్
రాముండు మీదు సన్నయు
నీమహి నిఁక నీవు గాక యీవద్దతితో.

121

బలమున ఘనప్రకమమున
నిలలో రామునికి నీవు నెనయవుదువు నూ
అలదై వతములు నేదికి
తెలియుమి, సామంతు పడిరి తిరిగి కపీశా.

122

సరె కాని యివట నుండియు
త్వరగా నాతోడ నివుడె వడి నడు; భార్యా
హరణంబునఁ గర్మితుఁ డగు
వరమిత్రుని నూరడించి పలుకుమి సుమ్మీ.

833

కర మావేదనచేతన్
తిరస్కృతం డయిన రాము తీవ్రపుఁ బలుకుల్
పరికించిన నేనిట్లులు
పరుషము లాడితి క్షమింపు వడి సుగ్రీవా!

834

వ. ఇట్లు మహాత్మునిన లక్ష్మణుండు చెప్పఁగా విని సుగ్రీవుండు తన ప్రక్కనున్న హనుమంతునితో నిట్లనెను. మహేంద్రము, హిమవంతము, వింధ్యము కైలాసము పాండుశిఖరముగల మందరము పంచశైలములు మొదలగు వాని శిఖరములందును, లేత సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించుచు సముద్రము వఱకు గల పర్వతములందును పడమరదిక్కునను, సంజ ముప్పువలె నున్న ఉదయగిరియందును గల వానరులను రావింపుము భయంకర వద్మతాళమును ఆశ్రయించిన వానరులను, అంజన పర్వతమందు గాటుక మేఘము

వలెను ఏనుగులవంటి జేజువు గల కప్పులను విలిపింపుము. మణిశిలలగుహ లందు నివసించు బంగారు రంగు కల వ్లవంగులను, మేరు గిరిని ధూమగిరిని ఆశ్రయించి మహారుణ మగు వర్షతమున లేత సూర్యునివలె నుండి మైరేయ మధువును గ్రోలు భీమవేగులను సుగంధులను రమ్యములు నగు మహావనము లందును తాపన పనములందు గల వానరులను చేర్చుము. సామనానాదులచే వారి నిటకుం బంపుము. ఇదివఱకే ముము పంపిన మహావేగులను నితర వానరులను తొందర పెట్టి మరల పంపుము. ఇదివఱకే ఆపనిలో నుండి యాల సింపు వారి నందఱును నాయాజ్ఞవలనఁ దీసికొనిరమ్ము. వెళ్ళి పదిరోజులైనను ఇంకను రాని రాజాజ్ఞ మన్నింపని దుష్టులు హంతవృత్తి. నామతయుప్రకారము వందలు, వేలు, కోట్లమంది వానరులు బయలుదేరుదురుగాక. మేఘవర్షతము వలె ఆకసమును క్రమ్మిన ఘోర రూపులగు కపివరులు నాయాజ్ఞను మన్నించి వెడలుదురుగాక. గతిని తెలిసిన వానరు లందఱుతొరగా నాశాసనము ప్రకారము సర్వవానరులను తీసికొని వత్తురుగాక” అని ఇట్లు సుగ్రీవుండు చెప్పగా హనుమంతుండు అన్ని దిక్కులకు వానరులను పంపెను. వారు వెంటనేవిష్టు పదమగు నాకాశమును పక్షి నక్షత్రముల మార్గములను బడి పంపఁబడి వెళ్ళిరి వారు వెళ్ళి సముద్రములదరిని గిరులందు వనములందు సరస్సులందు సంచ రించు వానరులను రామకార్యమునకుఁ బ్రేరేపించిరి. వారు రాజరాజును యముని బోలి కాలుని వంటివాఁడు నగు సుగ్రీవుని యాజ్ఞను విని సుగ్రీవు ని భయమును జూపుచు బయలుదేరిరి. అంజనా చలము నుండి అంజనము వంటి క్రోతులు మహాజవము గలిగిన మూఁడు కోట్లు బయలుదేటి రాముని దగ్గఱకు వెళ్ళిరి. అప్రగిరియందు కాచిన బంగారు కాంతి గల క్రోతులు పది కోట్లు బయలుదేరిరి. కైలాస శిఖరములనుండి సింహ కేసర వర్చస్సు గల వానరులు వేలకోట్ల నుండి వచ్చిరి. హేమవంతుని నాశ్రయించి ఫలమూలము లతో జీవించు వేల కోట్లనుండి కప్పలు చేరిరి. వింధ్యపర్వతము నుండియంగా రకము వంటి నీమకర్మలు గల వేల కోట్లమంది వానరులు ఉడికివడిరి.

క్షీరసముద్రము దగ్గఁ దహన్ వాసులై కొబ్బరికాయలు ఆహారము
 గల వానరులకు లెక్కయేలేదు. వానరులనుండి గిహ్వరములనుండి నదుల
 నుండి వచ్చిన వానరసేన సూర్యుని త్రాగుచున్నట్లు వచ్చిపడెను. వెళ్ళి
 వానరులందఱను తొందరపెట్టుటకై వెళ్ళిన వానరులు మహా ద్రుమములు
 గల హిమవత్పర్వతమును దర్శించిరి. ఆ గొప్ప పర్వతమందు మున్ను
 సర్వదేవతలను సంతోషపెట్టునొక మహేశ్వర యుజ్జము మహాఘోరమై ప్రకా
 శించెను. అపుడక్కడ ఉన్న నిష్కంధ జాతములైన మూల ఫలములు
 అమృతాస్వాదమువంటి వానిని వానరులు చూచిరి. ఆ మున్నుమునుండి పుట్టిన
 మనోహరములైన ఫలములను ఒకమాటు తిన్నచో వాడు ఒక నెలవఱకు
 తృప్తిగానే యుండును. అట్టి దివ్యఫలములను దివ్యాషధములను ఫలాశను
 లైన వానరనాథులు గ్రహించిరి. ఆ యజ్ఞాలయమునుండి సురభులగు పుష్ప
 ములను సుగ్రీవుని ప్రియమునకై తెచ్చిరి. వారందఱు పృథివియందుగల
 సర్వవానరులను ప్రేరేపించి త్వరగా ముందువెళ్ళిరి. వారు శీఘ్రముగా
 సుగ్రీవునిదగ్గఱకు కిష్కింధకు వచ్చిరి. వారందఱు ఫలమూలములను సుగ్రీ
 వునికి గానుకగా సమర్పించి యిట్లనిరి. తమ యాజ్ఞచే వానరులందఱు కైల
 ములను సముద్రములను వనములను చుట్టివచ్చిరి. అని” అదివిని ప్లవగాధి
 పతియగు సుగ్రీవుడు సంతోషముతో వారలర్పించు కానుకలను గ్రహిం
 దెను.

8.5

వానరులు సమర్పించిన

కానుకలను బ్రతిగ్రహించి కపిసంఘమునన్

వానరపతి యాదరమును

గానఁబఱచి యందఱను మకాముల కనిపెన్.

8.6

తన యానతి చేసిన కవు

లను వీడుకొలిపియుఁ దన్ను రాముఁ గృతార్థున్

పొనరిచికొనఁ గన్గొని ల

క్షుణుండు సుగ్రీవుఁడలర మన్ననఁ బలికెన్.

8.7

మది నీకిష్టమయినఁ జో
యెద మాకిష్కింధ కనఁఁడు! యిప్పుడె “యన స
మ్ముదమున విని సుగ్రీవుఁడు
అదె నడు పోదము శ్వదాజ్ఞనిక” నని యనుచున్.

838

పలికి తాతను తదితర భామినులను
పంపివై చి తండని కపివరులఁ బలుక
అంతిపురికి రాఁదగిన యాయుఖిల కపుట
ప్రాంజలులయి శీఘ్రముగ వచ్చిరపుడు.

839

సూర్యసమ కాంతిగల రాజుచూచి వారి
వేగ శిబికను తెండనె; బ్రియమె యయిన
శిబిక నాకపుల్ తేఁగ వీక్షించి యంత
లక్ష్మణా! యెక్కుమని కపిరాజు త్వరగ.

840

కపులు మ్రోయు లక్ష్మణునితోఁ గదలి యెక్కి
శిరసుపైఁ దెల్లగొడుగుంచి కరము తెల్ల
నైన చామరాల్ వేయుఁ దూర్యములు మ్రోగ
ఖడ్గధరులు రా రాము దగ్గఱకు వెడలె.

841

అపుడు రాముఁడున్న ప్రదేశ మరిగి పిదప
కపులు వందలు రాఁగ లక్ష్మణునితోడ
శిబిక దిగి మహాతేజుఁడు దోసిలిని పట్టి
వానరులును ప్రాంజలులై రి త్వరగ నపుడు.

842

దరిని కపుల దోసిళ్ళు తామరల మొగ్గ
లుండు చెఱువువోలెఁ దోచ రాముండు చూచి
పాదములబడ్డ సుగ్రీవుఁ బట్టి లేపి
చూచి కొగిలించియుఁ గూరుచుండుమనియె.

843

ధరణిఁ గూర్చున్న సుగ్రీవు నరసి రాముఁ
డనియె ధర్మార్థకామంబు లెవఁడు వీరః
విడ మఱచి తగు కాంఁబు నెడ నెఱింగి
చేయునో వాడె రాజని చెప్పఁ దగును.

844

ఎవడు ధర్మార్థములు వీడి యిందుఁ గామ
మొకటి సేవించునో వాడు నుర్విలోన
చెట్టు చివర పరుండియఁ జీవరనుండి
క్రిందఁ బడినట్టి మర్త్యుని రీతినుండు.

845

తన యమిత్రులఁ జంపుఁ దనదు సఖుల
సంగ్రహించుటలోన నాసక్తుడైన
రాజు ధర్మార్థకామాలఁ గ్రమతహింది
రమ్య ధర్మంబు హిందిన రాజెయగును.

845

ఇదిగా సీతనన్వేషించు నదను వచ్చె
కపులతో సంప్రదించుము రిపువినాశః
అనఁగ సుగ్రీవుడిట్లనె “చనిన శ్రీయు
యశముకపి రాజ్యమును మీ దయను లభించె.

846

వ. చేసిన మేలునకు ప్రతిమేలు చేయని వాడు దూషకుఁడు. ఈ వానరశ్రేష్ఠులు పృథివియందుఁ గల సర్వ వానరులను దీసికొని వచ్చిరి. ఈ ఋక్షములు గోలాంగూలములును కాంతార వన దుర్గంబులఁ దెలిసినవి. కామ రూపులు దేవగంధర్వ పుత్రులు నైన వానరులు తమ తమ పైవ్యములతో మార్గముననున్న వారందఱు నూలువేల కోట్లకోలఁది శంకువుల (వదికోట్లు అర్బుదము, వది అర్బుదములు ఖర్వము, వది ఖర్వములు ఒక నిఖర్వము, వది నిఖర్వములు ఒక మహాసరోజము, వది సరోజములు ఒక శంకువు అని

జ్యోతిశ్శాస్త్రము) కొలదిగా వచ్చియున్నారు. అర్బుదములు నూరు అర్బుదములు మధ్యమములు అంతములు సముద్రములు పరార్థములుగా నావరింపఁబడి మహేంద్ర విక్రములు వచ్చెదరు. మేరు మందర సములును వింధ్య మేరు లందున్న వారును రాక్షసు రావణుని సబంధవముగాఁ జంపి సీతను తేగలరు. అని సుగ్రీవుఁ డనఁగా ఆ ప్రయత్నమును జూచి బుద్ధిమంతుఁ డగు రాముఁడు సంతసమున ప్రబుద్ధు నీతోత్పల తుల్య దర్శనుడై ధర్మధారులలో శ్రేష్ఠుడై కృతాఁజతి మయి యున్న సుగ్రీవుని బాహులతోఁగొఁగిలిండుకొని యిట్లు పలికెను.

848

క్షీతిపై నిర్మిండు వర్షముల్ కురియు; రశ్మి శ్రేణి నర్కుండు మింటి తమంబున్ నశింపఁ జేయు శశియున్ నిత్యంబు లేవెన్నెలన్
క్షీతి స్వచ్ఛం బొనరించు ద్వాదృశులు సుగ్రీవా! స్వమిత్రాశికి న్
ప్రతిగా మేలొనరింతు సాజమిది, చిత్రం జేమియున్ లేదిటన్. 849

ధృతి సుగ్రీవుడ! సౌమ్యదర్శనుడవై యెప్పున్ ప్రియం బాడు స్నేహితుఁగా నిన్ను నెఱుంగుదున్, సఖుండ! నిన్నే దిక్కుఁగాఁ బొంది యుద్ధతలిన్ శ తుల గెల్తు సాయమును నందం జేయు నెయ్యుండవై
* హతికై రావణుడో కొనెన్ శచి ననుష్ఠామం డటుల్ నాప్రియన్. 850

సురరాజా శచి తండ్రి దుష్టు నటు-రక్షోనాథునిన్ రావణున్
త్వరలో యుద్ధమునందుఁ గూల్తు నని యిక్ష్వాకు ప్రభుం డాడు నత్తతీ, నుష్టాంశుని సూర్యుఁ గప్పి రజమంతన్ మింట వ్యాపించె. నిర్ధర దిక్కుల్ వికలంబు లయ్యె వడఁకెన్ తత్కాన నాద్రుల్ కడున్. 851

* ఇంద్రుని కిష్టురాలగు శచిని, ఆమె తండ్రియగు పులోముని యిష్టముచే అనుష్ఠాదుండు హరింపగా ఇంద్రుడు పులోముని చంపి ఆ పౌలోమిని తెచ్చెనని పురాణగాథ.

గిరి రాట్టులులు దీప్త దంష్ట్రులు మహాగ్రీవుల్ శశిచ్ఛాయలున్
తరుణాదిత్య సువర్ణులున్ జలధరధ్వానుల్ సరోజాత కే
సర వర్ణుల్ కపు లంత వేలయుతముల్ లక్షాదులున్ కోటులున్
గిరులందుండి నదుల్ పయోనిధుల నుండిన్ చేరి ధచ్చోటకున్. 852

పదివేల కోట్లు వానరు లరుదేహఁ

గపిరాజు శతవలి గానఁబడియె

మేరుశైలముఁ బోలె తారతండ్రి బలుండు

పలువేల కోట్లతో వ్రాలె ముందు

శుభరుమ జనకుండు సుగ్రీవు మామయు

నిఁక పేలకోట్లతో నేఁగుదెంచె

పద్మ కేసరనిభడు ప్రౌఢార్క ముఖుండు కే

సరి హనుమ పిత వేల్తరల వచ్చె

త్వరగ నటకు గోలాంగుల పతి గవాక్షుఁ

డతిబలుండు పేయికోట్లతో వచ్చె నపుడు

ద్వీపి దమనుండు ధూమ్రుండు భీమ వేగు

లై న యిరువేల కోట్ల ఋక్షాశిఁ దెచ్చె.

853

వచ్చిరి గిరి నిభవానరుల్ మూడు కో

ట్లును మహావీరుడౌ పససుతోడ

వ్రాలిరి పదికోట్లు వానరు లంజవ

శైలాభ కపిరాజు నీలు తోడ

నడచి రయిదు కోట్లు ధృఢబల వ్లవగులు

కాంచనగిరిబోని గవయు తోడ

కవిరి వేయియిఁ గోటి కపులు సుగ్రీవుని

ప్రఖర వీరుండు దరిముఖుని తోడ.

మైంమండను ద్వివిదుండు నశ్వ మహిత సుతులు
కోటి కోటి సహస్రానంద గూడబడిరి
మూడు కోట్లతోడ గజుండు కూడవచ్చె
కూర్చె జాంబవంతుండు ఋక్ష కోటు వదియు.

854

నూరుకోట్ల క్షుణ్ణ మితి రప్పించెను
వర రునుజ్ఞుండు వధితయతుండు
నూరువేల్ కోట్లను నూర్గురు కపులను
మసలి తెచ్చెను గంధమాధనుండు
పద్మ సహస్రంబు వర శంకు శతమును
నట గూర్చె బిత్పతుల్యు డంగదుండు
అయిదు కోటలతోడ నరుదెంచె దారకా
ద్యుతి మంతుడౌ తారు డుగ్రబలుండు

పశు నౌకండు కోటలతోడ వర బలుండు
నేగుదెంచి కనం బడె నింద్ర జాను
డింక పేయితో వందతో నేగుదెంచె
రంభుండు తరుణాదిత్య సంరంభ యుతుండు.

855

కపి యూథ నాధుండు విపుల వీర్యుండు దుర్ము
ఖుండును నుతీకెను రెండు కోట్లతోడ
కనె హనుమంతుండు కైలాస శిఖరాభ
మోర వీర్యులు వేయి కోటి తోడ
వర వీరుండు నలుండు వచ్చె ద్రుమాలయుల్
నూలు కోటియు వేయి నూలు తోడ
శ్రీమంతు డైన సుగ్రీవ ప్రియ దధిము
ఖుండు వచ్చి వడె బది కోట్లతోడ

శరభ వహ్ని కుముద రంహ వరటలాధ్యు
లితర కామరూపులుకపులేగుదెంచి
యవని గిరుల వనంబుల నావరించి
యలరి రవ్వారి గణియింప వలను పడదు!

856

పడి లంఘించుచు గంతులేయుచును నక్షాల్లు గర్జించుచున్
పుడమిన్ మింటఁ బచ్చార్లు చేయుచు రవిన్ ముంచెత్తు మేఘాల సరి
దడితో పల్ నీనదాలు చేయుచు మహాదర్పంబు సంతోష మే
ర్పడ సుగ్రీవుని మ్రొక్కి వాకోని రటన్ స్వస్వాగతోదంతముల్. 857

ఇతరుల్ వానర వర్యులున్ గలసి యందే హస్తముల్ మోడ్చి సో్వ
చితరీతిన్ దరిఁ బ్రక్కఁ నిల్వఁగఁ గపిశ్రేష్ఠుండు సుగ్రీవు డం
చిత ధర్ముండును రాము ముందటఁ గపి శ్రేణుల్ నివేదించి
సుస్థితుడై ప్రాంజలియై యనెన్ గపుల యాసేనానులన్ గాంచుచున్.

858

వానరులారా! మీరలు
కానల గిరుల సెలయేళ్ళ కడ మీకున్ వీ
లొనటు బలముల నిలిపియు
వానిని గుఱుతించునటుల బాగుగ నిలుడీ.

159

వ. అని యాజ్ఞచేసి సమృద్ధ సంపదగల ప్లవగేశ్వరుడు సుగ్రీవుడు నర
శార్దూలుఁడగు రామునితో నిట్లనెను.

860

ఇదిగో వీరలు కామరూపులు మదేభేంద్రాభు లీదేశజుల్
అదిగో వారలు భీమవిక్రములు దైత్యాభుల్ కపుల్ వచ్చినా
రిదిగో ఖ్యాత సువృత్త కర్మపరులై యేతెంచి రీవానరుల్
అదిగో భూమి జలాంబరాద్రి చరులొ నావానరశ్రేష్ఠులున్,

81

ఇటులన్ గోట్ర కొలంది వానరులు తా మేతెంచి నీకిష్టమా
నటు వర్తింపఁగ నున్నవారు బహు సాహస్రాధికుల్ వీర లి
చ్చట నేమేమి యొనర్పఁగావలెనో యాజ్ఞాపింపుమీ సైన్యమిం
తట నుండి కడు నీవశంబుననె సిద్ధంబై తగున్ సర్వదా.

882

ఎది చేయందగు, వీరెఱంగుమరు గాని నీవె యీవేళ నె
య్యది చేయన్వలెనో యథాతథముగా నాజ్ఞప్తి యిమ్మించు నె
మ్మది సుగ్రీవుఁడు పల్క రాముఁడును ప్రేమన్ గౌఁగిటం గ్రుచ్చి యి
య్యది సుగ్రీవునితో పవించె నవుడున్ స్వాంతస్థమౌ వేదనన్

883

క్షితిలో నాప్రియ యున్నె జీవములతో జీవించి యుంటే నెటన్
బ్రతుకున్ దాలించి యుండెనో యెట మహాప్రాజ్ఞుండ యౌరావణున్
వెతకం గాదగు; సీత వార్తఁ గన వేవే రావణావాస సం
గతులన్ దెల్పియు బై ని చేయందగు నాకార్యంబు గావించెదన్.

884

వేసుంగాని సుమిత్ర పుత్తుఁడునుగాని వానరాధీశ: యి
ద్దానిన్ జేయఁగ లేము నీవింక సమర్థత్వంబు పెంపారు ప్ర
జ్ఞానం బున్న ఘనుండ వౌదు విట నాజ్ఞాపించు మీకార్యమీ
వే నేర్పారనెఱుంగువాఁడవును లేదేనందియం బింతయున్.

885

నీవే రెండవ సఖుండవ
యీవో సుగ్రీవ! యెఱుంగు హితుండవు ప్రేయచ
ర్యా పిథి కాల విశేషము
కేవల మర్థంబు తెలియు కృతబుద్ధివియున్,

886

అన విని రాము నెదుట ల
క్ష్మణు నెదుటను నూర్జితముగ ఘన నిర్దోషముతో
ఘనుండగు సుగ్రీవుం డనె
విసతుం డను గిరి నమకపి బృందేశునికిన్.

887

* రవి చంద్రాంశలఁ బుట్టి యెంతయును కార్యాకార్య నిర్ణేతలై
సవిశేషంబుగ దేశకాల నయవిజ్ఞానంబులన్ మీతి పెన్
జవమున్ గల్గిన నూటువేల కపులన్ నై కొంచు నద్రుల్ పనా
టవులున్ గల్గిన తూర్పు దిక్కు వెనువెంటన్ బొమ్ము శ్రీఘంబుగన్ః 888

అట జనకజ సీతను ను
త్కటుఁ డగు రావణు వనతిని దరులను గిరులన్
అటవుల వనముల శృంగపుఁ
దటలను గాలించి వెదుకఁ ద్వరపడుఁ డింకన్.

889

గంగా సరస్వతీ కౌశికీ సరయుల
మహాయమునాకాలమహాల తటల
మణినిభోదక కోణమహితయాముషగిరి
బ్రహ్మమూల విదేహరమ్యభువుల
కాశి కోసల మహాగ్రామ మాగధ పుండ్ర
మాళ వాంగ ప్రాంత మహిత పురుల
స్వర్ణ కారుల పురిన్ వరరజతాకార
రమణీయ మైన ధరాతలంబు

ఈ సమస్తంబు లగు భూము లిపుడు మీరు
దశరథుని కోడలిని రాము దయిత సీత
నెంతో శ్రద్ధ నన్వేషించి యింక త్వరగ
నామె వార్తలతోడుత నరుగు దెండు.

890

* ఇట సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకై చేసిన దేశగిర్యాది వర్ణనను బోలి మేఘ
సందేశములో మూర్గకథనవర్ణన గలదు.

జలధిన్ నిల్చిన కొండలోఁ బురములో సన్నందరగ్రావకో
టులలో మిక్కిలి *యోష కర్ణకులు నాటోపాధ్య సంఘాదిక
ర్థులు లోహస్యులు నేకపాదులు నరాన్నోర్వానుమీనాన్నులున్
బలవత్కాంచన గాత్రులున్ గలరు తత్త్వాంతాలుగాలింపుఁడీ!

881

త్వరగాఁ బోయి జలాట వర్తిలు సరవ్యాఘ్రాఖ్యులావాసముల్
గిరులందెక్కుచు దాటుచున్ బడవలన్ గేరింతలన్ గొట్టుచున్
పరమౌ ద్వీపములన్, సురత్ను నిరతం జాయువ ద్వీపమం
దిరుప్రక్కంగల సప్త రాజ్యముల నన్వేషింపుఁడీ శ్రద్ధతో.

882

లలి బంగారు గనుల్ వెలింగెడి సువర్ణద్వీపమున్ జూచి యు
వ్వల నద్దాని నత్రిక్రమించి శిశిరం బన్ పర్వతంబెక్కి మి
మ్మలనే తాటుచు దేవదానవులతో మాల్కొన్న శృంగంబులన్
జలపాతంబుల చుటు, దుర్గములు పుష్పారామముల్ చూడుడి.

883

పిదపన్ రక్తజల ప్రవాహములతో వేపాటు నాశోణమన్
నదమున్ తత్తటులన్ గనుంగొనుచుఁ జెంతన్ సిద్ధులున్ చారణుల్
ముదమారన్ విహరింప వారిధి తటంబున్ దాని చుట్టున్ సుఖ
ప్రద తీర్థంబుల రమ్య చిత్ర వసులన్ వైదేహి శోధింపుఁడీ.

884

గిరులన్ బుట్టు నదుల్ తటాలు విలసత్కేశీ గృహారామముల్
దరులం బొల్పెడి తైలముల్ వసులు దుర్వారాంబుధి ద్వీపముల్
కెరటాలన్ గడు మోష పెట్టు ఘనవార్ధిన్ వేగనుంగొండు ద
గ్గతి నందే ఘనకాయులౌ నసురులుగ్గాకరులున్నారు నూ.

885

* మహి, కాలమహి అనునవి నదులపేర్లు. జ్యేష్ఠకర్ణులు=పెదవి ధగ్గర చెవి
గలవారు, కప్పబడినచెవి గలవారు.

బ్రహ్మచేత ననుజ్ఞను బడసి వారి
 దారివెంబడి నిటు నటు తరలు వారి
 నీడలన్బట్టి గ్రహించి నిరత మిచట
 తిరుగుచును వారి యాకలి దీర్చుకొందు.

౬౪6

కారు మబ్బులటు లయి, యుగ్రంపుఁ బాము
 లుండి ఘన మోషములు జేయు నుదధిఁ జేరి
 యవల రక్తాంబువుల లోహితాంబు నిధిని
 గొప్ప కూట శాల్మలిని గన్గొందు నుండు.

౬౪7

అట నానా మణి భూషితం బగుచుఁ బోల్చె యొప్పుఁ గైలాస ము
 న్నటులన్ దీర్చెను విశ్వకర్మ కడు జెన్నా పై సతేయాలయం;
 బట మందేహులనంగ. కై లనిభ దైత్య వ్రాత మొప్పురు న
 చ్చట వారల్ గిరి శృంగ పాళిఁ గడు స్వేచ్ఛావృత్తి ప్రేమాడుమర్. ౬౪8

ప్రతి సూర్యోదయముం గుఱించి జల గర్భంబందు నడ్డంబుగన్
 ప్రతిరోజున్ జడిబ్రహ్మతేజములచే ధ్వస్తాత్ములై సూర్యుడెం
 తొ తపింపన్ గడు మాటిమాటికిని నందున్ ప్రేలుచుం ద్రక్షులన్
 సిత మేఘంబటు క్షీరవార్ధి చెలువొ శ్వేతోర్మి హరంబటుల్.

౬౪9

అట క్షీరాంబుధి మధ్య శ్వేత ఋషభం బన్గొప్పకైలంబు ను
 త్కట గంధంబులఁ బూలతో రజత శృంగాలన్ కడువేమీరు, న
 చ్చటనే రాజత పద్మ పంతలు రాజ ద్ధేమ కింజల్కపుం
 జటలన్ నిండయి రాజ హంసలను సుదర్శంబున్ సరస్వీప్పడిన్. ౬౫0

అమరుల్ చారణ యక్ష కిన్నరులు నిత్యంబున్ స్వకీయాప్సరః
 ప్రమదల్ తో నరుదేహ నిసరసిలో నైవరంబు క్రిడింతు రా
 విమల క్షీర పయోధి చాటంగనె యోభీరాగ్రగణ్యుల్; త్రిటిన్
 విమలంబొ నొక శ్రేష్ఠ సాగరము కన్పించున్ భయాకారమై.

901

ఆచట దత్కౌవమునఁ బుట్టి నట్టితేజ
మశ్వముఖ మొంది బడబాగ్నియనఁ బరంగు
దానికిఁ జరాచరం బగుప్రాణు లెల్ల
సంత్యకాలాన నాహార మగును జుమ్మి.

902

ఆబడబ వహ్ని ముఖ మెంచి యట్టి మన్న
ప్రాణు లేడ్వఁగ ఘోరశబ్దంబ కలుగు
* జాత రూప శిల కనకాచలము నిర్మ
లోదధి కుదీర్చి బదుమూఁడు యోజనములు.

903

వ. అక్కడ భూమినిధరించు “చంద్ర ప్రతీకాశ మనుపన్నగము గలదు.
అది తామరాకులవలె విశాలమైన కన్నులు గలది. ఓవానరులారా: దానినిమీరు
అక్కడఁ జూతురు పర్వతమున కెదుట గూర్చుండి సర్వభూతములచే నమస్కరింప
బడు సహస్రశిరస్సు అను అనంతమొదను నీలవస్త్రములు ధరించిన
దేవుఁడు గలడు. ఆమహాత్ముని బంగారు ధ్వజము మూడు శిరస్సులు గలిగి
వేదికపై ని పర్వతముపై ని స్థాపింప బడినది. తూర్పు దిక్కుగా త్రిదశేశ్వరులు
దానిని నిర్మించిరి. దానికి పిదప తూర్పుగా బంగారపు శ్రీమంతమైనయుదయ
పర్వతము గలదు. దాని కొన ఆకాశము సోకి సూర్యు యోజనములు పొడుగై
యున్నది.

దానియంచు బంగారుది. అది వేది గలచే దివ్యమె పుష్పించిన బంగారపు
సూర్యుని బోలిన సొల తమాల కర్ణికార పుష్పములచే శోభిల్లుచున్నది. అక్కడ
యోజనము విస్తరమును వదియోజనములు ఎత్తును గల సౌమనస మను
శి ము బంగారుతో నిర్మితమై ద్రువమై యున్నది. అక్కడనే త్రివిక్రమాన
తారము ధరించిన పురుషోత్తముడు విష్ణువు ముందుగా ఒకయడుగు వేసి
రెండవ యడుగును మేరు శి రమున ఉంచెను. ఉత్తరమున సూర్యుడు
జంబూ ద్వీపమును పరిక్రమించి కనిపించెను. ఆ శి రము మిక్కిలి యెత్తైనది

* జాతరూప శిల అని యొకకొండకుపేరు.

అక్కడ సూర్యోద్భుతైన తపస్వులు వైభానసులు వాలఖిల్బులు అను వారు ప్రకాశించుచున్నారు. ఇది సుదర్శన ద్వీపము. దీని ముందు భాగము ప్రకాశించును. దానియందే ప్రాణులన్నిటికి తేజస్సు చక్షువు ప్రకాశించును. ఆపర్వత మందలి కందరములందును వనములందును అక్కడక్కడ సీతతోఁ గూడ రావణుఁ డున్నా డేమో వెదుకవలయును. ఆ మహాత్ముఁ డైనసూర్యుని ప్రకాశముచేతను ఆవిర్భావముచేతను కాంచన శైలమునకు పూర్వ సంద్య యెఱ్ఱినిదిగఁ బ్రకాశించును. మునుపు భూమికి లోకమునకు ఇదే ద్వారమై యున్నది. ఇక్కడనే సూర్యుఁ డుదయించును. అందుచేతనే ఇదిపూర్వదిక్కు తూర్పుదిక్కు అనఁబడుచున్నది. ఆపర్వత పుష్పములందును సెలయేళ్ళ దగ్గఱ గుహలలోను రావణుఁడు సీతతోఁగూడనుండెనేమో యన్వేషింపవలసియున్నది. పిదప అతూర్పు దిక్కు త్రిదశులచే నావృతమై అగమ్య మయియున్నది. చంద్ర సూర్యులు అచ్చటలేరు గాన ఆదిక్కు అవృత్యమై చీకటితో నిండి యుండును ఆశైలములందు సర్వకందరములందు వనములందు నేను చెప్పిన దేశము లన్నియు సీతకై వెదుకవలయును. ఓవానరపుంగవురారా! ఇంతవఱకె వానరులు వెళ్ళగలరు. పిదప సూర్యుఁడు హద్దును లేక యున్నది. సీత పృతాంతమును రావణుని నివాసమును దెలిసికొని ఒకనెల నిండు లోపుననే మరలి రావలయును. నేలపైని ఇంక నుండవలదు. ఇంకపైని నున్నవారు పథ్యలే. మీరు సిద్ధార్థు లయి సీత పృతాంతముతో మరలి రండు. ఇంద్రునికి బ్రియమైన వనములతో నిండిన తూర్పుదిక్కునఁజరించి రఘురాముని ప్రియ మగు సీతను గూర్చి తెలిసికొని వచ్చి సుఖులు కండు.

994

అని వారికి చెప్పి పిదప సుగ్రీవుఁడు మహావానర బలమును పంపి యిష్టులగు వానరులను దక్షిణకు పంప దొడగెను. అగ్ని సుతుడైన జాంబవంతుని, సుహోత్రుని, శరారిని, శరగుల్మిని, గజాని, గవాక్షుని, గవనుని, సుషేణుని, ఋషభుని. మైందుని, ద్వివిమని, జయుని, గంధమాదనుని, త్వరగా వెళ్ళెడి యుల్కాముఖుని, హతాశను సుతులిద్దరను, వీరులను, వేగ విక్రమ సంపన్నులయిన యంగదుఁడు మొదలైన వారిని ఎఱ్ఱెల్లుపంపవలెనో విశేషములు తెలిసిన సుగ్రీవుఁడు పంపింపెను. ఆ వానర వీరులకు ముందు

నడచు నదియు త్వరగా వెళ్ళు దియునగు మహాబలమును దక్షిణదిశకు వెళ్ళు
బనిచెను. ఆ దక్షిణ దిక్కున ఏయే దేశములు బాగుగ దుర్గములై యున్నవో
వానిని ఆ వానర ముఖ్యులకు ఉదాహరించి యిట్లు చెప్పెను. ౪౬౬

వేయి కృంగములతో వివిధ తరులతల
వెలయు వింధ్యాద్రిని వెదకుండయ్య

ఘన సర్పయుతను దుర్గను సర్పదా తటిన్
చటుల గోదావరీ తటులఁ గనుఁడు

ఈరు కృష్ణవేణిని నురాధ్య నరదను
మేఖ లోక్కల భూమిని గనుఁడు

వర దశా వ్రావంతి వట్టనంబులు నశ్వ
పంతీ పురంబు సర్వంబు గనుఁడు.

ఋషిక వంగ కళింగ మహిష విదర్భ
కాశి కాంగ దేశంబులఁ గనుఁ గొనుఁడు
పాండ్య పుండ్రాంధ్ర కేరళ ప్రాంతములను
చోళ దండకారణ్యముల్ చూడుఁ డయ్య.

౪౦6

వివిధ ధాతు గణంబుల వెలసి యుండి
చిత్ర పుష్పిత కానన చిత్ర మగుచు
చందన వనాలతోఁ గడు నందమైన
సహ్య మను మహాగిరి యందు సరిగఁ గనుఁడు.

౪౦7

పిదప నిర్మల జలనైవ త్రయమౌ
అప్సరో గజముచేత ను మైన
మహిత కావేరిఁ గనుఁడట మలయ గిరిని
గూరుచున్న సూర్య నగర్ముఁ జేరి కనుడు.

౪౦౮

ఆ ప్రసన్నుడై నట్టి మహా...
 పడసి గ్రాహ భీకరిని తా...
 డదియె చందనా వృత ద్వీ...
 యువతి కాంతును బోలె ను...

909

అవలన్ స్వర్ణమయంబు దివ్యమును హరాశీ, ప్రభా శోభితం
 బవు నా పాండ్యపురీ కవాటమును నొయ్యం గాంతు, రాపైని సిం
 ధు విభున్ గగ్గాని యందగస్త్రుఁ డునువన్ పుష్పద్రుమశ్రేణి తో
 డ విరాజిల్లు మహేంద్ర శైలమును జూడన్ బోదు రప్పట్టునన్

910

అది నానా తరు శోభితంబయి లతోద్యానాల రంజిల్లి శ్రీ
 ప్రదమై దేవఋషిశ యక్ష లలితంబై యవ్వర స్సేవ్యమై
 ముదమున్ జారణ సిద్ధ రాజి కిడుచున్ బొంగారు రంగారు సం
 పద రూపం బగుఁ; బర్వ పర్వములలో వచ్చున్ సురేంద్రుండటన్.

911

అట్టి యా సముద్రమునకు నవలి తటము
 నూలు యోజనాలు పొడుగు మీఠి యంత
 మనుజులకు వెళ్ళరానిదై తనరు చుండె
 వెళ్ళి మీరెల్ల గతి సేత వెదకుఁ డయ్య.

912

అది దురాత్ముఁడు వధియింప నైనవాఁడు
 ఇంద్ర సమకాంతి గలిగియు నెసఁగు దైత్య
 విభుఁడు రావణుఁడు వసించు విపుల దేశ
 మచట సేత నన్వేషింపుఁ డన్ని యెడల.

913

అటుల దక్షిణమునఁ గల యల్లి మధ్య
 నెసఁగు నంగారక యను రాక్షసి వసించు
 ఆమెయొ నీడను బట్టియె యటుల నిటుల
 నేగు జనులను లాగి భక్షించు చుండు.

914

అచట సంశయోర్వల శంక యదుగు వఱకు
అమిత తేజసు గల రాము నతివ పెదకు
డదియు దాట మాతామడ నబ్ధి యందు
సిద్ధ చారణార్చ్య గిరి పుష్టితక మొప్పు.

915

అది నూర్యేందు కరాభమై జలధి నీరాకాంతమై యుండి యా
చదలన్ రాసెడి శృంగ పాశి దగు తత్సౌప్త్యశృంగంబు నెం
చి దివానాథు డె యాశ్రయించు, రజత శ్లేతంపు శృంగాననో
యెద మెచ్చన్ శశివెన్నెలన్ దనుపు స్వాభీష్టంపుఁ గాలంబులన్.

916

అదియున్ దాటియు వే రెదుర్కొనఁగ రానట్లేని యందామడల్
పదునాల్గున్ జన సూర్య వంతమన గ్రావం బొండటన్ దుర్గమౌ
పదవిన్ దోచును, నద్దియున్ గడచిపోవన్ వైద్యుతంబన్, నగం
బది కన్నించును సర్వకాల రుచిరంబౌ పండ్ల వృక్షాలలో.

917

అట మేలౌ ఫలమూలముల్ తినుచు మద్యాలాని పైకేగుఁ డం
తటనే మానస నేత్రవర్మ మగు కొండన్, గుంజరాఖ్యంబు ము
చ్చటగాఁ గాంతట విశ్వకర్మయు నగస్త్యాగారముం దీర్చె ముం
దటి గేహం బొక యోజనంబ, పదియె త్రై స్వర్ణ రత్నాఢ్యమౌ.

918

అచటన్ భోగవత్తి పురం బలరు, సర్పాధారమై యద్దియున్
వచరించున్ నువిశాలకక్ష్య లవి, యొప్పన్ దుష్పథర్షంబయౌ;
అచటన్ దారుణ డంష్ట్రులన్ విషము నిత్యంబుండ సర్పాలు కా
చి చరింపన్ పసియిఁచు వాసుకి; యటన్ సీతన్ కనుం డయ్యెడన్.

919

అవలన్ గూఢము తైన దేశములయం ద న్వేషణల్ చేసి యం
ద వివేచించియు దాట, సర్పమడి చిత్త్రంబై వృషాకారమౌ
చు వెలుంగున్ ఋషభాద్రియెం; డటజనించున్ జుమ్మి గోరోచనా
నవిశేషంబయి పద్మ పత్ర సమమై శ్యామంబయౌ గంధమున్.

920

అ యాశ్యామల వేదవేదాంతాదీన్యం బౌను, నద్దాని గాం
చం దగున్ గాని పుణ్యక్షేత్రము స్పృశించన్ రాదటన్ రోహితా
భిధ గంధర్వులు కైంకర్యములు సదాపేల్ కండ్ల తో గాచుచుం
డుదు, రాగ్రామణి పుణ్యక్షేత్రములనుండు ర్ బ్రతు శైలూషున్.

921

రవి చంద్రావల దేహుల ముక్తతర్కల్ నిల్చి వాసం బదే
భువి కంతాన బద్ధులై నారే విజయుల్ మోదంబుతో నుండురా
భువి దాటన్ పితృలోక ముగ్రమయి యొప్పున్ కష్టగాఢాంధకా
ర పృతంబౌ యమ రాజధాని యిదె వీరాగ్రేసరుల్ గాంచుడి.

922

ఏగుటయె, మీరు వెలకుడో యింత వఱకె
ఇంతకును మించి యెవ్వరు నేగలేరు
ఎల్ల నిది చూచి యింకెది కన్పించు నదియు
సరసి సీత జాడఁ దెలిసి మరలరండు.

923

అరసితిని సీతనని నెలకంటె ముందె
యెవ్వఁడు మరల నాతోడుత నింకఁజెప్పు
వాఁడె నాతోడ తుల్యమౌ వై భవంబు
నెససి భోగాల హాయి క్రిడింపఁ గలడు.

924

అతనికంటె బ్రతుతముండె యవని లేడు
క్షమ విశేషించి నాదు ప్రాణములకంటె
ప్రేమతముండె లేడు పలుసార్లు ప్రేమము చేసి
నప్పటికిని బంధువె యాతఁ డగును నాకు.

925

మీరతి బలశౌర్యముల్ మీఱు వారు
కడు గుణములున్న కులమునఁ బొడమి నారు
జనక నృపపుత్రి దొరకెడి సరణి మీరు
చూచి సరిగ పౌరుషమును జూపుఁ తమ్యు.

926

వ. అనిచెప్పి సుగ్రీవుండు ఆ వానరులను దక్షిణదిశకుఁబంపి మేఘము వోలె నున్నట్టియు కపియూఢాధ్యక్షుడును తార తండ్రియు తనకు మామ యగు సుషేణుని చూచి సమీపించి నమస్కరించి ప్రాంజలి యయి అతనిని చూచి మణియు మరిచిపుత్తుఁడును అర్చిస్సు గలిగి శూరు లగు కపివరులతోఁ గూడినట్టియు మహేంద్రుని వంటి ద్యుతి గలవాఁడును బుద్ధి విక్రమములును గలవాఁడును. వైశతేయుని పంటి వేగము గలవాఁడునగు మారీచుని వీక్షించి అర్చిర్బాలలును మహాబలులును ఋషిపుత్రులునగు మారీచులను పరికించి వారినిసీతను నన్నేషింప వడనుటి దిక్కునకు వెళ్ళుఁడని యిట్లనెను. 927

రెండు నూలు వేల కపుల దాడు తీసి
కొని సుషేణుండు ముందుగాఁ జనుచుఁ జాప
ప్లవగనరులార! మీర లారాజనుతను
వెనుక వెళ్ళుండు మఱి శ్రద్ధ వెదకవలయు.

928

రమ్యములు భీమములును శూరంబు లైన
యాసురాష్ట్రాల బాహ్లికదేశములను
మన పురంబులు దట్టమౌ జనవదాలు
జానకి కయి యన్నేషింపఁ జనుండు మీరు.

929

సుర పున్నాగ వనంబులన్ బొగడలన్ సొంపారు పల్గోగులన్,
వరసౌ కేతక వంక్తి కుక్షి ముఖ భూప్రాంతాలు చూడుండు, ప
ద్మం దిక్తై ప్రసహించి పూత జలముల్ జాల్యాలు నేటుల్ మునీ
శ్వర కాంతారములన్ నగంబులఁ గడున్ జాగ్రత్త వీక్షింపుఁడే.

930

ఇంక నత్యుచ్చ శిరస్సులున్న శిఖలెన్నెన్నో మరుప్రాయమై
వికటంబౌ స్థలముల్, సగాళి వృతమై వెళ్ళరిగ రానట్టి భీ
కరిస్థానము లొప్పు పశ్చిమదిశన్ దిన్నంగ వీక్షించి పూ
నికతోఁ గాంచును వచ్చుమాటల దిమి నందివ్తంబు నక్షోభ్యమున్. 931

మొగలి పొదలఁ జీకటి వృక్షములను గహవ
మైన చోట్లు, కొబ్బరి చెట్టు లలరు వనులు
వేల తటి నున్న కొండలన్ వనములందు
జనకజను రావణ గృహంబు కనుఁడు వెదకే.

9:2

మొరచి పురము, సుందరజటి పుర, మవంతి,
నంగలోప, నలక్షిత మనెడి వనులు
రాష్ట్రములు విశాల మగు పురాఁగ నెల్ల
వెడలి గాలించి గాలించి వేదకుఁ డయ్యె.

9:3

జలధి సింధు నదంబుల సంగమమున
నూలు శృంగాలు ఘనతరుల్ మీఁజి యున్న
హేమగిరి యను నొక కొండ యెసఁగు, నందు
నాతలుల టెక్క లున్న సింహములు గలవు.

9:4

ఇవి మత్స్యంబుల నేన్గులన్ తిముల నెన్నేన్ స్వీయవాసాలకున్
కవియం బట్టియుఁ దెచ్చి యందె తిను; మేఘ అట్లు ఘంకారముల్
రవముల్ చేయఁగఁ జాలు తృప్తిపడి దర్పంబారఁగఁ దెచ్చియున్
జరియించున్ వెఱ వీడి సింహ గుహలో స్వచ్ఛాంబుతీరాలలో. 9:5

దీవమున్ దాకుచుఁ జిత్రవృక్ష మగు నాస్వర్ణాద్రి శృంగంబు న
న్ని విధాలన్ గని కామ భూపు లయి యన్వేషింపఁగా నొప్పు; నం
దె, విలోకింపఁగ రాక యోజనశతం జేపారు నాపారియా
త్ర పర స్వర్ణ నగ్రగ్రమున్ గనుఁడు సంద్రం బద్ధి చొచ్చెం జుండి. 9:6

అట గంధర్వులు కామరూపులును ముగ్ధాకారు లగ్నోజసుల్
పట్టపేగుల్ వనరక్ష చేయఁ గల రిర్వైయాలు కోట్లందు, ర
చ్చెట్ల వేపండులు ముట్టరాదు మిగులన్ సత్త్వాధ్యు లవ్వారు, మీ
రట పంచారము చేయవచ్చు వెఱలే దన్వేషణల్ చేయవౌ. 9:7

9:7

వర వై డూర్యముఁబోలి వజ్ర మటులన్ వర్తిల్లు వజ్రాద్రి, పల్
తరులన్ దీపెల నొప్పి యోజన శత ద్రాఘిష్ఠమై మీటు; నా
దరులన్ యత్నము తోడుతన్ వెదకనా, తల్లావణాంబోధిలో
నరయన్ నాలవ భాగమం దలరు చక్రాఖ్యంపుఁ బెన్ శైలమున్. 838

వేయి యంచుల చక్రంబు విశ్వకర్మ
యచట నిర్మించె, దానిని నందుఁ గాచు
పంచ జనుని హనుగ్రీవు పడిగఁ జంపి
హరియు పాంచజన్యము చక్ర మట హరించె. 939

అట్టి చక్రాద్రి తటుల మహాద్రి గుహల
జనకజను రావణు గృహంబు కనుఁడు వెదకి
పిదప నరువది యోజనాల్ వెడలి నంత
ఆయుగాధమౌ వరుణాల యాభియందు. 940

హైమశృంగ మయిన వరాహాద్రి గలదు
అచట ప్రాగ్జ్యోతిషం బను హైమమయపు
పురము గల, దందె దుష్టుడౌ నరకుఁ డుండె
జనకజను రావణు గృహమ్ము కనుఁడి యచట. 941

ఆ వరాహాద్రి తటుల మహాద్రి గుహల
జనకజను రావణు గృహంబు కనుఁడు వెదకి
అదియు దాట లోనను బైట హైమమయపుఁ
గందరం బొండు మిగుల ప్రకాశ మొందు. 942

అందు నేనుఁగులును వరాహములు పులులు
సింహములు స్వప్రతిధ్వని చేత నఱచు
అందు మేఘవంత మనెడి యుద్రి గలదు
అటనె యుభిషి క్తుఁ జేసిరి యమరు లింద్రు. 943

ఇందుఁ దేలెడి యుట్టి శ్రేణేందు దాట
అరువదియు వేల బంగారు గిరులఁ గాంతు
అవ్వి తరుణార్క వర్ణమై యులరు చుండె
విచ్చు బంగారు చెట్లతో వెలయు నెప్పుడు.

944

నగ విభుఁడు మేరువును వాని నడుము నుండె
రవి ప్రసన్నుండై గిరికి వరంబు లిచ్చె
నిను సదా గొల్వ నాదురు కనక మయులు
ఇటు నిలువ గాంతు రెఱుపును హేమ రుచిని.

945

వ. ఇఁక విశ్వదేవులు మరుత్తులు నసువులు తదితర దేవతలును ఉత్తర
వర్వత మగు మేరువు దరికి వడమట సంధ్యయందు వచ్చి సూర్య నుపా
సింతురు. అప్పుడు వారిచే నుపాసింపఁ బడిన సూర్యుఁడు సర్వ ప్రాణులకుఁ
గనిపింపక యున్నమించును. అప్పుడు సూర్యుఁడు పదివేల యోజనములు అర
ముహూర్తములో ఆవర్వతము దగ్గఱకు వచ్చును. ఆమెరు శృంగమునవిశ్వకర్మ
నిర్మితమైన సూర్యుని వండి మహాదివ్యభవనము ప్రాసాద వంక్తిచే నిరుకయి
నానా పక్షులతో వ్యాకులమైన పృక్షములతో శోభిల్లియున్నది. అది పాశధరుఁ
డును మహాత్ముఁడు నగు వరుణుని నికేతనము. మేరు వర్వతమునకు అస్తగిరికి
మధ్యగా పది శిరస్సులు గలిగి బంగారుదై చిత్రవేదికలు గలిగిన శ్రీమంత
మైన తాళగిరియు నున్నది. దాని సర్వ దుర్గములందును సరస్సులందును
నదులందును సీతతో పాటు రావణుని నన్వేషింపవలయును. అక్కడనే
బ్రహ్మతో సాటి వచ్చు మేరు సావర్ణి యని తవనుచే నాత్మను భావించు ధర్మ
జ్ఞుఁడు కలఁడు. సూర్య సన్నిభుఁడైన ఆమెరు సావర్ణి మహర్షిని శిరసా
మ్రొక్కి భూమిపై వ్రాలి సీతవృత్తాంతమునడుగుఁడు. ఇంతదాక సూర్యుఁడు
రాత్రి గడువఁగా జీవలోకమునకు అస్తగిరి వఱకు గల ప్రదేశమును చీకటి
లేకుండఁజేసి పిదప అస్తగిరిఁ జేరును ఇంతవఱకే మీరు వెళ్ళగలరు. పిదప

భాస్కరుండు లేక హద్దులేక యున్నది. ఆయన పర్వతమును చేరి నెల కాక మునుపే మగలిగెను. నెలదాటి వచ్చినవాడు వధ్వుడగును అట్టి శూరుండైన మామామ మీతోఁ గూడ వచ్చును. ఇష్టమును జేయు మీరు ఇతఁడు చెప్పినట్లు విసదగును. ఈ సుహృదుండు గురువు నాకు మామ మీరును విక్రమపంతులే అన్నిటికి మీరును ప్రమాణమె. ఇతనిని మీరు ప్రమాణముగాఁ దీసికొని పడమటి దిశ చూడుండు అరాజుపత్నిని చూచిన పిదప అందఱుము కృతార్థుల మవుదుము. ఇదియే గాక మిగిలినదియు నిశ్చయించి దేశకాలములకు హితమైన పని చేయుండు అని సుగ్రీవుండు చెప్పఁగా విని సుషేణాదులు ప్లవగాధిపుడైన సుగ్రీవుని వీడ్కొని వారందఱు వరుణునిచేఁ బాలింపఁబడు పడమటి దిక్కునకు బయలు దేఱివెల్లిరి.

946

ఇటుల మామ సుషేణుని కెఱుంగఁ జెప్పి
కపి వరుడగు శతవతి కపుడు ధర్మ
మెఱుంగు సుగ్రీవుండు తనకు హితము చూచి
రామునికి హితంబుగ నిట్టులనె వచించె.

947

నీవు శతవతి! నినుఁజూలి నేర్పుగల్గు
నూఱు వేవురు వానర వీరసరుల
తపను సూతులఁ దీసికొని యుత్తరపు దిశకు
వెళ్ళి సీత ననింద్యను వెదక వలయు.

948

రామునికిఁ బ్రయత్నించునై న కార్యంబుచేయ
ముక్తుల మయి కృతార్థత పొందగలము
పెస మహాత్ముండు రాముండు ప్రయము చేసె
దానికిఁ బ్రతి చేసిన జన్మ ధన్య మగును.

948

అది వఱకు నేమి చేయుని యర్థి కేది
స్వల్పమును జేసినను జన్మ సఫల మగును
ఇంక నదివఱకెదియొ గావించి యున్న
వానికిని జేయుచోఁ జెప్పవలెనె యింక.

950

ఇట్టిబుద్ధితో సేత నీక్షించు లాగు
నా ప్రేయము గోరు మీ రిదొనర్చ వలయు
ఈ నరవరుఁడౌ యందఱు కెంతౌ పూజ్యుఁ
డరె విజయి రాముఁడు మన ప్రేయంబు చేసె.

951

వనదుర్గాలివి యేర్లప్రక్కల, గిరిప్రాంతాలు మ్లేచ్ఛోర్వులన్
ఘనకాంభోజ పుళింద ముద్ర కళకాగ్రాటక ప్రస్థలాం
గణ బాహ్లిక సుశూరసేన భరత జ్ఞా పౌర వార్షిక టం
కణ చీనా కురు యావనాల్ వరమ చీనాదుల్ నిరీక్షింపుడీ.

952

దరదంబుల్ సునివార భూమి హేమవత్సాంతాలు లోఢ్రాజ్ఞకాం
తరముల్ వర దేవ దారు వనముల్ తత్సార్వముల్ రావణా
సుర సీతా నిలయాలకై వెదకుచున్ చూడుండు గంధర్వ కి
న్నర సేవ్యంబగు సోము నాశ్రమము, సుప్రస్థంబు కాళాద్రియున్.

953

అట్టి కాళాద్రి తటల మహాద్రి గుహల
నామహాభాగ వెదకుండు రాము సతిని
అదియు దాటి సుదర్శన మనెడి హేమ
గర్భమైన శైలేంద్రమున్ గాంచ వచ్చు.

954

అవలన్ దేవ సఖం బనన్ గిరి నొకం ధవ్నోట వీక్షింశ్రుటన్
వివిధంబైన తరుల్ తనర్పు, నట వైవిధ్యంబుగాఁ జక్కఁ గూ
యు విహంగావళి గాంతు రుద్రి గుహలం దూర్త్వంబునన్
బ్రవహించున్ సెలయెళ్ళు, వాని తటలన్ గాలింపుడీ సీతకై.

955

అది దాటన్ శతయోజనం బగు విశాలాకాశముం జూతు రం
దిది శైలంబులు గాని సత్త్వములు గాని యేఱులన్ గాని యే
పదవుల్ లేనిది, దాని దాటిన గగుర్పాటిచ్చు కాంతార మ
య్యది తోచున్; పయింబొంగె గాంతు బిలసద్ధాసమ్ము కై లాసమున్.

956

అట కుక్లాంబుధ నిర్మలం బయి సువర్ణాలంకృతంబై తగున్
స్ఫటికాచ్చంబయి విశ్వకర్మరచితంబౌ నాకుబేరాలయం,
బట బద్మంబులతోడ నచ్చరలతో నాహంస కారండవ
చ్చటతో దర్శన మిచ్చు మానస సరస్పాంధర్యముం జూడుండి.

957

సకల ప్రాణులు మ్రొక్కు వైశ్రవణుఁ డాసమాప్తు నౌ యక్షరా
జు కుబేరుండు సగుహ్యకుం డయి రమించు న్నిందె, చంద్రాభమై
న కళావాస నగాలతో గుహలలోనన్ జొచ్చి వీక్షించుచున్
ప్రకటాలావము లాడు కొంచు ననురున్ వై దేహి గాలింపుండి.

958

అందే యున్నది క్రౌంచశైలము, బిలం బందొండు చెన్నారెడున్
అందుం జొచ్చుటకైనఁ గాలిడుటకే యైనన్ మహా కష్టమం
ద్రందెట్లో కడు నప్రమత్తు లయి యందందున్ బదాలుంచి పొం
డందే యుందురు సూర్యులుంబలెఁ బవిత్రాత్ముల్ మహర్షుల్ కడున్.

959

సురరావుల్ మఱి వారు దేవులును, నచ్చో వారి నర్చింతు, రా
గిరి దుర్గంబులు సానులన్ గుహల బైకిఁ గ్రిందకున్ శూచుచున్
గిరి మధ్యంబులు దాటుచున్ దుముకుచున్ గిరింతలన్ గొట్టుచున్
త్వరగాఁ బోవుచు నేదియున్ మఱవకే వైశంప కన్గొండటన్.

960

మఱి యాక్రౌంచ నగాగ్రమందుఁ గల కామాద్రిన్ నిరీక్షించి యే
తరువుల్ లేవని కామశైలమున వింతల్ చూచి పక్షుల్ నిరం
తరమున్ నిల్చిడి మానసాచలము సన్నానింపు, డందున్ సురా
సురు లేవ్వారును బోవలేరు దరినే చూడుండు పైపై తటల్.

961

ఇఁక మైనాక నగంబు కానఁబడు మీరీ క్రౌంచమున్ దాటఁగన్
సుకృతుండౌ మయుఁడే స్వయంబుగను సంశోధించి నిర్మించిన
ట్టి కళాకింద్రము సాధ, మన్నిటికిఁ బోటీగా నటన్ నిల్పె, నిం
తకు మైనాకము మీరె చూడవలయున్ నవ్యాద్భుతా లోకమున్. 962

ఇటు మైనాకమునందు సుందర దరీ దృశ్యాలు దర్శించి నం
తటిలోఁ జక్కని కిన్నరీ గృహము, లందందున్ గనుల్ విందు ము
చ్చటలన్ గూర్చును, నందు నాగకుండి మానం బీరదు గాకుండ మీ
రట వీడన్వతె, నిగ్గ సేవిత మొకండం దాక్షమం బుండెఁగా. 963

వ్రతులున్ సిద్ధులు వాలఖిల్వలు బుమల్ వైఖానసుల్ మీరి గో
వు తపస్సిద్ధిని బొంది యుండి రట నే, పంధ్యుల్ సుడి వారు, వా
రు తపోగ్నిన్ గలుషాలు వ్రేలిచిరి, వారున్ గూడఁ బ్రవృవ్యలే
యతి భక్తిన్ జని వారివల్లఁ దెలియుం డాసిత వృత్తాంతమున్. 964

వివ : 'పంధ్యుల్' వ గాయత్రీ బీజాక్షరము.

పలుపొందమ్ములఁ గప్పఁగాఁ బడినదై వైఖానసం బన్సర
స్ఫలరున్ తద్గిరియందు, నందె తరుణి చ్ఛాయా విభుల్ వోలె హం
సలు సంవారము చేయు, నందె కరిణీసాహయ్య మై సార్వభౌ
మ అసన్నామక మై కుబేరుని ప్రియమ్మొ నేర్పు తిర్గున్ పదా. 965

సరసిన్ దాని నతిక్రమింప రవి నక్షత్రేందు మేఘంబు లా
యుఁబుముల్ లేకయె యాకసం బలరి, యందోజన్ తపస్సిద్ధులై
సురులై పోయి స్వయంప్రభన్ వెలిగి యచ్చో నిష్ఠ విక్రాంతినా
ప్పు రజో హినులచే రవి ప్రభలచేఁ బోలెన్ బ్రకాశించెడున్. 966

చని యాదేశము దాటినంత నచటన్ శైలోదయన్ పెన్ నదిన్
గనుగొం ద్రానది రెండు తీరముల ప్రక్కన్ వేణువుల్ గుంపులై
తనరున్, వంగి జరస్పర గ్రథితమై తద్వేణువుల్ సిద్ధులన్
గొని యాతీరము నీతటంబు సరిగాఁ గొంపొవు రప్పించుమన్. : 87

అచట నుత్తర కురు ప్రాంత దేశంబుల
గృత పుణ్యులొ వారి యిండ్లు తనరు

వైడూర్య పత్రాల స్వస్థాబ్ధ లతికల
నదులు వేలకొలంది పొదలు నచట

అట నెఱ్ఱ కలుగు హేమోత్పలంబుల
తరువారు బోత్పల సరసు లొప్పు

ఘన మూల్య మణిపత్ర కనకాభ కేసర
నీలోత్పల వనాలు నెఱయు నచట

గుండ్ర నగు ముత్యముల వెలగొన్న మణుల
బసిడిఁ బైలేచు తిన్నెల నెనఁగు నదులు
రత్న మయ చిత్రమై స్వర్ణ రమ్య మగుచు
చిచ్చు ద్యుతుల కొండలు నదిన్ జొచ్చి వఱలు. : 88

అలకొన్ని తరువులు గంధరస స్పర్శ
ఫల పుష్పములు సర్వవాంఛ లిచ్చు

అలకొన్ని తరుల్ పల్ వలువలు ముత్యాల
వైడూర్యముల వడిగఁ గురియు

అలకొన్ని తరువు లఖిల ఋతు సేవ్యముల్
విలువైన వైడి పాన్పులను దీర్చు

అలకొన్ని తరువులు విలువ పొనెడు భ
క్ష్య మనోహర మాల లొసఁగు,

అచటి ప్రమదలు యువతులు నతుల గుణలు
నాగ కిన్నర సిద్ధ గంధర్వ ముఖ్య
సుధలు విద్యాధరులు సూర్య శోభ లొప్పు
మించి తరుణు లతో విహరించు చుండెను.

969

అందఱును పుణ్య కర్ములె
అందఱును విహార సుఖ వరాముఖ హృదులె
అందరు కామార్థ యుతులె
అందరు సుందరులఁ గూడ నందుండెను నుండి.

970

గాటపు వాద్యపు మ్రోతలు
నాటలు పాటలును నవ్వులాటల ధ్వనులున్
సూటిగ ప్రాణికి విందుల
మూటలు గవినబడి దిశల మ్రోగుచు నుండన్.

971

లేడందు నసంతృప్తుఁడు
లేడచ్చోటఁ బ్రియురాలు లేని నరుండున్
నేడును రేపును మఱి యా
నాడున్ హృద్యంబు లగు గుణంబులె మీఱున్.

972

ఆదేశంబును చాటిన
నాదరి ను త్తరమున అవణాంబుధి గల, చా
మీందట సోమాద్రి యనెడి
భూధరము హిమమయ మగుచుఁ బొలుపులు గులుకున్.

969

అట నిశ రవి లేకున్నను
పటు వగు తత్కాంతిచేత భాసిలు చుండున్
పటు రవిలక్ష్మిని గను నవి
యట తగు, రవిచేతఁ బోలె నాదేశమ్మున్.

970

సకలాత్ముడు విష్ణువు, వదు
నొక రూపంబులు గలిగిన యుగ్రుడు, మణియున్
సకల ప్రహృద్ధి యుతుం
డకలుష దేవతా బ్రహ్మ యట నుందురుగా.

971

కురుదేశములకు మీ రు
త్తరముగ నెడై నఁ బోవఁడగ దిఁకఁజుండి
పరదేవతల కయిన ను
త్తరముగఁ బోవంగ రాదు తరలి యు రండి.

972

ఇఁక సోమాద్రియె దేవత
లకుఁ గూడను దుర్గమంబె, రయముగ మీరల్
సకలం బది పై పైననె
ప్రకటముగను జూచి మరలి రండిదరికిన్.

973

ఇంతటి వఱకె మీకును
గంతవ్యంబనుచుఁ గపులు కనుగొనుఁడునుండి
ఇంతకు మించి రవియు హ
ద్దెంతయు లేని భువి ధివిని నెఱుగము మేమున్.

974

నే వదియించిన యట్టుల
వే వెదుక వలె నితరమును వెదుకఁగ వలయున్
మీవలన వైన యదియును
వే వెదుకఁగ బుద్ధి యుంచి వెదకుడు శ్రద్ధన్.

975

ఇటుల చేసి జానకిని వీక్షించి నపుడు
నట్టి దాశరథికి నాకు నతిగఁ బ్రియము
చేసి నట్లగుఁ జూడి చేయుఁ డిట్లు
అగ్ని వాయు సమాన మహాత్మలార!

176

పిదప జాంధవ యుతముగ వివిధమైన
హృద్య గుణముల నాచే భజింపఁ బడుచు
ధన్యులై మీరు రిపులను త్వరగ గెల్చి
ప్రియులతో భూతముల నేలి ప్రియము గనుఁడు.

977

వ. అని సుగ్రీవుఁడు చెప్పఁగా విని హనుమంతునియందు కార్యమును గూర్చి యానక్తియు, హనుమంతుఁడు తన కార్యము నెఱవేర్చు ననెడి నమ్మకమును, రాముఁడు పొంది, సుగ్రీవుఁడు కూడ హనుమంతునియందె కార్యసిద్ధి తప్పక యుండె నని నిశ్చయించుకొన్నట్లు రాముండు గ్రహించి అట్లు సీతా స్వేషణ కయి బయలుదేఱి నట్టియు, అదివఱ కాయఁడు చేసిన పనులను బట్టి తెలియఁబడిన వాఁడును, వానరభర్తచే సంగ్రహింపఁబడిన వాఁడు నగు హనుమంతుని యందుఁ గార్యసిద్ధి యున్న దని తలఁచి కృతార్థుడు వోలె సంతోషించిన మనస్సుతో తన నామముగల యుంగరమును రాజపుత్రి సీత గుర్తిం చుటకై యానవాలుగ ఇచ్చి దీనిచే జానకి నాదగ్గఱనుండి నీవు పచ్చినట్లు తెలియఁగలదు. నీ ప్రయత్నమును నీ సత్త్వయుక్తమైన పరాక్రమమును సుగ్రీవుఁడు నీకిచ్చిన సందేశమును ఇవన్నియు కార్యసిద్ధిని తెలుపు నవివోలె నున్నవి. అని రాముండు చెప్పఁగా వానరపరుఁ డగు హనుమంతుఁడు శిరస్సున నంజలి ఘటించి శ్రీరాముని కాళ్ళకు నమస్కరించి బయలు దేఱెను. అప్పుడు కపివరుఁ డగు హనుమంతుండు మబ్బులులేని యాకాశమున పరిశుద్ధ మండలము గలిగి నక్షత్ర గణములతో శోభిల్లు చంద్రుఁడు వోలె తన వానర బలమును తీసికొని శోభిల్లెను. అప్పుడు రాముండు హనుమంతునితో “ఓ యతి బలా! వాతాత్మజా! అధిక మయిన వానర విక్రమముల వంటి విక్రమములతోఁ గూడిన బలమును గ్రహించి జనకజను చూచునట్లు కార్యమును నెఱవేర్చు గాక.

978

అటు సుగ్రీవుఁడు సర్వవానరుల నాహ్వానించి శాసింప వా
రటు శీఘ్రంబుగ రాము కార్యమును నిర్వర్తింప సర్వత్ర యు
ట్లటు భూమిని మిడతలు వలె మనలగా రాముండు సామిత్రితో
మఱి వా ప్రప్రప గాఢి నుండె బ్రియ వృత్తాంతంబు వాంఛించున్. 879

హిమగిరి చేత నాశ్వుకమైన యుక్తర
 దిశ కేగె శతరతి నిశిత బుద్ధి
 వానర నాథుండు ప్రగుణాండు విసతుండు
 తూర్పు దిక్కు ముఖమై తొరగ నేగె
 తారాంగద యుతుండై మారుతాత్మజుఁ డగ
 స్త్ర్యుండు చన్న దక్షిణ కోటి కరిగె
 కపియాధ నాథుండు నపుడె సుషేఖుండు
 వరుణాధ్య వశ్చిమ పార్శ్వ మొంగె.

ఇటుల వర్వదిక్కుల నెల్ల కపుల
 పంప వారెల్ల దిశలకు త్వరగఁ జనిరి
 వానరసతి సుగ్రీవుండు వారిఁ బంపి
 అధిక సమ్మోదమును బొంది యలరె నపుడు.

380

వ. అంశ

జనకజ్ఞాపతి పుత్రిఁ దెత్తు మిటకున్ జంపింతు మా రావణున్
 అని గర్జించుచు గూయుచున్ మిగుల సింహ ధ్వానముల్ చేయుచున్
 నిపదంబుల్ హిసరించుచున్ వరువులన్ వేతియుచున్ నేనె రా
 వణుఁ గూల్తున్ వడి పీతఁ దెత్తు ననుచున్ వాక్రుచ్చిరా వానరుల్.

381

ఇంక మీరుండుడు నేనె యొక్కడనె నేడె వెల్లి కంపించు జా
 నకే వాతాశము నుండియైవ నిటకున్ రప్పింతు వృక్షంబులన్
 పెకలింతున్ గిరులెల్లఁ గూల్తు ధరణిన్ వ్రీల్తున్ సముద్రంబు నిం
 తకు క్షోభింపఁగఁ జేతు యోజన శతాంతాలైన లంఘించెదన్.

382

భువిలోగాని మహాభిఁగాని క్షితి భృతి స్మార్దంబునన్ గాని మనా
 టవులంగాని రసాంతబులకు వడ్డం గాని నా కడ్డె లే
 దవలీలంజని పీతఁ దెత్తునని యత్యంతంబు సంగరంభులై
 స్లవగాధీశుని ముందు ధర్మ మడరన్ వాక్రుచ్చి రా వానరుల్.

383

ఇటులన్ వానరు లన్ని దిక్కులకు వామెంతే నుద్ధతిన్ బోవఁగా
నట సుగ్రీవుని జూచి రాముఁడనెఁగెను! బిమ్రత! సుగ్రీవ! నీ
వెటు లీసర్వ జగంబెటింగి తనఁగొనెను సుగ్రీవుఁడం
తట నమ్రుండయి చెప్పె రామా! నను మేతత్సర్వమున్ జెప్పెదన్.

984

వ. ఎప్పు డైతే మహిష రూపము దుందుభి రాక్షసుండు మలయాద్రి
గుహయందుఁ జొచ్చెనో అప్పుడే వాలి య సుందుభిం జంపఁ దలంచి మలయు
గుహను జొచ్చెను. అప్పుడు నేను వాలి ని రాగముచే గుహద్వారమున నుండ
సంవత్సరము గడచెను. కాలి వాలి రాడఁబెట్టెను. అప్పు డేడాది గడచినంతర క్త
ప్రవాహము వచ్చి గుహ ద్వారమును నింపువేయ నిజముగా అన్న చనిపోయి
యుండు నని తలంచి కొండవంటియొక తాతిబండను ఆగుహద్వారమునం
దుంచి యింక మహిషాకృతి గల దుందుభి వెలికి రాలేఁ డని తలంచి కిష్కింధ
కేగి తారతోడను రుమతోడను ఆమహారాజ్యమునుపొంది కొంతమందిమిత్రులతో
సుఖ ముంటిని. అప్పుడు కపిరాజగు వాలి సుందుభిని జంపి వచ్చుటయుఁ
జూచి అన్నమీది భీతిచేతను గౌరవమునను అతనికి రాజ్య మిచ్చి వేసితిని.
అంత వాలి బాధపడి దుష్టుడై నన్ను జంపఁదలంచి స్నేహితులతో పాటు
వరువెత్తి పాటి పోవుచున్న నన్ను తఱిమెను. అప్పుడు నేను నదు లనక
పర్వతము లనక తిరిగితిని. అద్దమందు కొఱవిన వలె భూమియందు గోష్పద
మునువలెఁ జూచితిని.

985

తూర్పుదిశకుఁ బోయి తొరగ నానాతరుల్
గిరు లేర్లు సరసుల నరసి నాఁడ
ధాతుమండిత మయి తగు మదయాద్రిని
క్షీరాబ్ధిని సప్తరో గృహము గంటి
దక్షిణదిశ కేగి తగ వింధ్యగిరిదరి
మఱి వనుల్ చందన తరులఁ గంటి

పడమటిదిశఁ జేరి పశ్చిమాత్తుగిరిని
వివిధ దేశంబులు వెడలి కంటి

ఉత్తరదిశకుఁ బోయి సర్వోన్నతంబు
హిమగిరిని మేరువును నుత్తరమునఁ గల్లు
సంబుధిని జాటి వచ్చితి: నట్లు నేను
వారి తలుమంగఁ బరువెత్తి పొతినాడ.

986

ఇటు శరణంబు గానక చరింపు ననున్ గని బుద్ధిమంతుఁడై
యిట హనుమంతుఁ డిట్లునియె నిప్పుడె నాకును జ్ఞప్తి వచ్చెఁగా
ఇట్లుకు మతంగ కాపమున నెన్నఁడు వాలియుఁ డాడు వచ్చుచో
చటుక్కున వేయి ముక్కలుగ సత్వరమే తలఁబ్రబ్ధులౌఁ జూచి.

987

కనుకనె ఋశ్యమూశమునఁ గ్రచ్చితి. హాయిగ వాస ముంటి మిం
కను మఱి వాలికూడ నటుకాలిడఁ డయ్యె మతంగ భీతిచే
మనుజునా! యిటుల్ ధరణిమండల మెల్లఁ జరించి విమ్మబన్,
గని చనుదెంచిరాము గద కాంచితి మిట్టల భూమి సంతయున్.

988

ప. పదప

స్లహాధీశనిచేత సీతకొఱకై వ్యాధిస్తునె వావరుతో
భువులన్ నీళ్ళను మింటఁ గొండల సరంబుతో గుట్టేమున్ దుర్గముల్
వివిధ ప్రాంతములున్ పురుల్ పవలు లన్వేషింజుచున్ వచ్చి యే
ఏవా షండ్లో మఱి యాకుతో తినుచు రెతే సుంత నిద్రొం త్రటన్.

989

తూర్పు దిక్కు వెదకి తోడి మంత్రులతోడ
తైదేహిఁ గానక వచ్చె వినతుఁ

ఉత్తరదిశకేగి యుర్వి సర్వము చూచి
బలముతో శతవలి వచ్చె నటకు

వానరవరులతోఁ బిచ్చిమదిశ కేగి

ఘనుఁడు సుషేణుఁడు కడకుఁ జేరె

గిరుల వనంబుల కరిగి సీతఁ గనక

కవులు నిరాశతో నపుడు వచ్చి

మాస మది పూర్తి గాకుండ మరలి తాము

ప్రప్రవణిగిరి పృష్ఠాన వఱలి యున్న

యల్ల సుగ్రీవుదరిఁ జేరి యచట రామ

లక్ష్మణులు వినుచుండ నిట్లనిరి యంత.

990

వనముల్ కొండ-లరణ్యముల్ సరితులున్ వారాశి తీరంబులున్

జనవాసంబులు దేశముల్ గుహలు నీసర్వ ద్రు గుల్మంబులన్

గని యన్వేషణ చేసినాము లఘు లుగ్రంజైన సత్త్వంబు లె

ల్లను గూడన్ వధియించి చూచితిమి వీరాః గాన మాజానకిన్.

991

ఘన సత్త్వము వంశము గల

హనుమంతుఁడు దక్షిణదిశ కరిగెను గాదా

కనుఁగొను వాతఁడె సీతను

కనుఁగొని సీతాప్రవృత్తి గొని యిటు వచ్చున్.

992

హనుమంతుఁ డంగదుని తా

దుని గొని సుగ్రీవుఁ డటు లెఱుంగ జెప్పినఁ ద

క్షిణ దిశ కరిగి కపులతో

వెనువెంటనె వింధ్యగుహల వెదుకం దొడగెన్.

993

గిరిశృంగంబులు దుర్గముల్ వనములున్ గ్రీడాస్థలుల్ వృక్షముల్

సరసుల్ చూచుచు వండ్లు వేళ్ళు తినుచున్ సల్లావముల్ చేయుచున్

గిరులన్ బండుచు నిర్జల స్థలములన్ నిర్మానుష స్థానముల్

పరివరించుచు స్రుక్కి దుర్గమ తటల్ గొలించి రవ్వానరుల్.

994

ఎచ్చోట వృక్షము లేమి పూవులు వండ్లు
 నాకులులేక వంధ్యంబు లయ్యె
 ఎచ్చోట నడులు నీళ్ళేమి లేకయె యుండె
 నెండు వేళ్ళును లేక యెసగు చుండె
 ఎచ్చోట వనములు నేస్తులు దున్నులు
 పులు లన్యమ్మగములు నలరకుండె
 ఎచ్చోట స్థానము లేతీవె లోషధుల్
 లేకుండ హన్యమౌ రీతినుండె.

ఎచట మెట్ట తామర పూవు లెంతోచూడఁ
 దగి సుగంధమై తుమ్మెదలును వ్రాల
 వట్టిచోట నరద్యాల నతిగ వెదకి
 కపులు నిర్భీతులై చొచ్చి రాకాననంబు

995

కండు వను మహర్షి తపస్వి నిండు సత్య
 వాది యీ వనిన్ షోడశవర్షు సుతుని
 గోలుపోయి దీనిని పండ్లు పూలు పక్షి
 మృగములుండనటు శపింప నిట్టులయ్యె.

996

అడవి తుదిదాకఁ గల గిరు అఖిల గుహలు
 నదుల ముఖములు శ్రద్ధతో వెదకి వెదకి
 వానరులు సీతఁగాని రావణుని గాని
 కనక వనిఁ చొచ్చి క్రూర రాక్షసుని గనిరి.

997

కనుచు నడుము బిగించి రాక్షసుని పైకి
 వానరులు పోవ వాఁడును వారి దరికి
 రెచ్చి ముష్టిపై కిడి పొతీ చచ్చితిరిర
 అని యుచుచునె వారిపై నపుడు వడియె.

998

పై ని బడు రాక్షసుని జూచి వాలి కొడుకు
అంగదుడు వీడు రావణుం డనుచుఁ దలఁచి
పిడికిటం గొట్ట నెత్తురు వెడల గ్రక్కి
కూలు గిరివోక నేలపైఁ గూలె ననుర.

999

రాక్షసుడు కూలి చాప వాల్లవగు అచట
గిరిగుహల వెదకి కనక మతొక గుహను
చొచ్చి యటను గానక పైకి వచ్చి యొకక్క
చెట్టు మొదటఁ జేరిరి దీనచిత్తు లగుచు.

1000

సీతకై వెదకి వెదకి చిక్కి యలసి
యెంతో ప్రాణాఁడౌ వంగదుఁ డిట్లు కవులఁ
గని పలికెను కొండలను దుర్గముల పనుల
గిరి గుహల దరులను వెదకితిమిగాదె.

1001

ఇంత వెదకినఁ గాని, యాన్యపకుమారిఁ
గాని దొంగ రావణుఁ గాని కాన మకటః
కాలమో చాల గడచెను కనుఁడు మీరె
పరిగ నుగ్రీవుఁడో చండ శాపనుండు.

1002

బద్ధకము, చింత, పై బడు మొద్దు నిద్ర
విడచి సీతఁ గాంచువఱకు విడుదు నిద్ర
దక్షత, విరక్తి లేమి, చిత్తమున విసుగు
వెంద కుంట యివ్వియై కార్యసిద్ధికరులు.

1003

ఇప్పుడును దుర్గ మగు ననం జెల్లఁ జింత
వీడి మరల నందఱు కల్పిస్తెదకుఁ డయ్య
పాఠుకయె చేయఁ గర్మకు ఫలము కలుగు
పాయుండు విరక్తి, కను లింక మూయుదు.

1004

కోపనుండు సుగ్రీవుండు క్రూరదండు
డతనికి మహాత్ముడౌ రాము స్వాంతమునకు
నెంతో భయపడ వలె, మీదు హితము కొఱకు
చెప్పితిని నిష్ఠమైనచో జేయుఁ డిట్లు.

1005

వగులార! మీకుఁ దగని పనియె యైన
తెలుపుఁ డన నంగదుని మాట తెలిసి యపుడు
గంధమాధనుఁడును దప్పికను వడంకి
స్ఫుటముగాని వాక్యములతోడ నిటులఁజెప్పె.

1006

అంగదుడు చెప్పినది మీ కిదంత తగును
హితము ననుకూల మగుటఁ గావింపుఁ డిదియు
మరల గిరులఁ గందరముల దరుల వనుల
సకల విపినాల శూన్య ప్రసవజములను.

1007

ఆ మహాత్ముడు సుగ్రీవుఁ డరయఁ జెప్పు
వనము గిరి దుర్గముల నెల్లఁ గనుడి యనఁగ
వానరులు లేచి యావింధ్య కాననములఁ
దీరి యుండిన దక్షిణదిశను గనిరి

1008

శారదాంబుద మటులుండి స్వచ్ఛ మైన
శృంగములుగల దరులతోఁ జెలగు రజత
తైల మ్రెక్కి కోద్రవనంబు సప్త వర్ణ
వనుల వెడకిరి సీత దర్శనము కోరి.

1009

అతి పరాక్రముల్ కపులు తైలాగ్ర మొక్కి
రాముమహిషిని సీత నారయరువెదకి,
అమరి కనఁబడు బహుకందరములు గలుగు
నగమునంతటఁ జూచుచు దిగిరి వారు.

1010

అవల నేలకు దిగి వార అలసి మనసె
పోవ, క్షణ మాడెట్టు క్రిందవె ప్రోగు లగుచు
కొంతవడి కూరడిలి శ్రమ కొంత పోవ
మరల దక్షిణదిశ యెల్ల నరయుఁ జనిరి.

1011

హనుమంతుండు మొదలయిన
ఘనవానరు లాదినుండి కడువడిఁ గనుచున్
వనములు వింధ్య తటంబులు
కనికని విసుగక వెదకిరి కర మిటు అట్టుల్.

1012

హనుమంతుఁ డరిగదుని తా
రుని గూడియె వింధ్య గుహలు క్రూరమృంగంబుల్
తనరెడు గిరివిషమ తలుల
కని గిరి తుద నైర్మతి దిశ కడ కరుదెంచెన్.

1013

వరకవు లచ్చట నుండఁగ
నరిగెను కాలంబు చాల, నాదేశమొ శం
దరముల గహనంబయి వెదు
కరామి నెంతోరుల హనుమకలిసియె వెదకెన్.

1014

గవయుండున్ గజుండున్, గవాక్ష శరభుల్ శక్తుండు మైదుండు నా
ద్వివిదుండున్ గంధమాధనులు నావీరుండు తారుండు నా
యువరా జంగదుండున్ స్థుషేణుండును వీర్యుల్ జాంబవన్సుఖ్యులా
భువి నన్వేషణ చేయుచందొక బిలంబున్ చూచి రప్పటువన్

1015

అది వృక్షంబులచేతఁ దీవిమొలచె నాకీర్త మయ్యెన్, బిలం
జవియెన్ దుర్గమ మౌచు బుద్ధ బిలనామానం బ్రసిద్ధంబ. యా
యదనన్ వారలు క్షుత్తిపాపలకు తొనై నీటి కల్లాడుచున్
పదముల్ తొట్రుఁ జేరిరా దనుజ గుప్తంబొ బిలద్వారమున్.

1016

అటఁ క్రౌంచంబులు హంస సారసము లల్లాడున్ జలార్ద్రంబులై
వటు కోశంబులు తమ్మి పుప్పొడులచే వ్యాప్తాంగమై యుండ సం
కట దుర్గంబయి పోవరాని దయియున్ గంధాలు చిమ్మంగ నా
దట వీక్షించుచు విస్మయాత్త హృదులై నారంత నవ్వానరుల్. 1017

సలు సత్త్వంబులు నిండియున్ దనుజ రాడ్వాసం జటుల్ మీటి క
మ్మలకున్ జూడఁగరాక ఘోరమయి యెందున్ దుష్ప్రవేశంబునా
బిలమున్ జూచియు తేజమున్ గల మహావీరుల్ కపింద్రుల్ ప్రహృ
ష్టులు గాకెంతయు శంకతో పడిగ నచ్చొక జేరి రార్తిన్ గడున్. 1018

అపుడు గిరిశృంగ తుల్యుఁడు నడవించి జౌఱంగ
నేరువరి, హనుమంతుఁడు వారిఁ బలికె
మనము గిరిదుర్గముల్ దేశముల్ చనియు వెదకి
అలసి పోతిమి, సీతనా యరయలేదు. 1019

ఇట నీ కొండ బిలంబునుండి వడి నెన్నే సారస క్రౌంచముల్
సటు హంసల్ జల సేత్ర కోశ గణముల్ బైత్తేరుచుండెంజుండి
ఇట నూయో బహుశా ప్రహదంబౌ చెఱువో యేపాటు గాఁబోలు, నిం
దటులే చెట్లు బిలంబు దగ్గఱనె రమ్యంబౌను వీక్షింపుడి. 1010

అనఁగా వానరు లందఱున్ తిమిరముల్ వ్యాపించి గాఢాంధమై
యినుఁడున్ చంద్రుఁడు గాని లేక తడు నొక్కంతో గగుర్పాటు గూ
ర్చునదౌ నాబిల మంతఁ జొచ్చియును నచ్చొక గొంత సేపాగి, యం
దును బై కిన్ జనుదెంచు సింహజగజంతుల్ చూచిరవ్యగ్రులై. 1021

ఇట నవ్వారల కన్ను విక్రమము గానీ తేజముంగానీ య
ట్టియలేమీ చొఱలేదు వాయువటు తద్వృష్టుల్ తమస్పందు ని
ట్లు ప్రాకెన్: మఱికొంత సేవడికి వారత్యంతవేగాన ని
ట్లు పోవంగ బిలంబునన్ వెలుఁగు రమ్యంబౌ భువుల్ కన్నడెన్. 1022

అవల వివిధ వృక్షంబులఁ గవిసి యున్న
బిలమునం దొండొరులఁ గొంగితులఁ బట్ట గ్రుచ్చి
ఒక్క యాసుడ నడచుచు మెడలు తూల
తృప్తితులై కొంతవడి సొమ్ముసిల్లి వడిరి.

1022

అట్లు వారు దీనముఖులై యలసిపోయి
వెన నిరాశ జీవితమున వెలుగు గనిరి.
అచట చీకటి పోవఁగ నావ్రదేశ
మెల్లడల స్పష్టమై కనిపింప సాగె.

1024

మండువహ్ని శిఖల మాడ్కి వెలింగెడి
కాంచన వృక్షాల మించు వనుల
విచ్చిన మద్దుల విడుకొండ గోగుల
వంజుల పున్నాగ వకుళ తరుల
చంద్రుల్ కకుభ నాగ చంపక తరువుల
స్వర్ణ చిత్రిత లతాస్తభకతతుల
వై డూర్య వేదుల వెలుంగు సూర్య సదృశ
స్వర్ణమయ తరుల పక్షిగతుల

నీల వై డూర్య వర్ణమౌ నీరజినుల
పక్షి సంకుల సౌవర్ణ పద్మములను
సరస హంస విరాజిత సరసి తటలఁ
జూచి రచ్చోట వానర భూరు లపుడు.

1025

ఐంగారు వర్ణమౌ పలు మత్యముల మీఱు
ఘన కూర్మ విమలాంబు కలిత సరసు
లిలరు ముత్తైపు సరుల్ హైమ గవాక్షముల్
గల స్వర్ణ రాజత నిలయములను

హైమ రాజత భౌమ మౌమ వై డూర్యపు
మణులు దాపిన గొప్ప మందిరములు
చగడపు మణిఁ బోలు పండ్లు పుష్పంబులుం
బంగరు తుమ్మెదల్ చుఁధు రసాలు

రత్న కనక శయ్యలును వరాశనములు
స్వర్ణ రాజకాంశ్య భాజన గణాలు
చందనాగురు ధూపాల సంచయములు
పాన భక్ష్య మూలఫలాలు వజ్రలెనచట.

1026

ఇటు లటు లన్వేషించుచు
నటఁ గృష్ణాజినము వల్కలాంబరములుము
చ్చటగాఁ ద్రాలించి తేజ
శ్చట యన నొక తావసిని వెనన్ గనిరి కపుల్.

1027

కని వృద్ధఁ దావసిని భయ
మున వానరులంత దూరముగఁ జని యుండన్
హనుమంతుఁడు ప్రాంజలి యయి
యనె నెవ్వతె, వివి యెవరివి యన్ని యటంచున్,

1028

వ. అని యడిగి మఱియునామహాభాగయు ధర్మచారిణియునగునామెతో
నిట్ల నెను. ఓమహాత్మురాలా! మేము అకలిదప్పికలతో భాధింపఁబడి పొరపడి
నష్టచేతస్కులమై యాచికడి గృహను ప్రవేశించితిమి. ఇటువంటితరుణసూర్యుని
వంటి యీశ్వక్షము లెవ్వరివి. ఈభవనములో భోజనపానీయములు ఎవ్వరివి
ఎవని తేజస్సుచే నీచెట్లు బంగారుపై వద్దములఁ వసిడి వై నవి. ఎవరి తపో
బలమువల్ల ఈమత్స్యములు కూర్మములతోఁ గూడి సువర్ణమయము లై నవి.
మాకిది యేమియు తెలియదు. ఇవి యన్నియు నెఱుంగఁ జెప్ప గోరు
చున్నాము అని హనుమంతుఁడు అడుగ విని సర్వభూత హితురా లగు
నామె యిట్లు చెప్పెను. మహాతేజుఁడును మాయావియు నగు మయుఁ డను

రాక్షస శ్రేష్ఠుడు ఈటంగారు వనమును నిర్మించెను. అతడు దానవశ్రేష్ఠులకు విశ్వకర్మయై యుండెను. అతడే ఈభవనమును రచించెను. అతడు ఈమహా వనమున తపస్సు చేసి పితామహుని నుండి కుక్రాచార్యుల శిల్పశాస్త్రధనమును వరముగాఁ బొందెను. అతఁ డీవనమున సర్వకామములకుఁ బ్రభువై యుండఁగా అతనికి హేమ యను నప్పరత్రి యందు మనస్సు లగ్నము కాగా అది యెఱింగి ఇంద్రుడు మయునిపై పక్షాఘాతము ప్రయోగించి చంపివై చెను. పిదప హేమకు బ్రహ్మ యుత్తమైన యాటంగారు గృహమును ఇట్టి భాగముల నిచ్చెను. నేనామె చెలిక తైను. నేను మేరుసావర్ణి కూతురను నాపేరు స్వయం ప్రభ. నేనామె ప్రియసఖివై నృతగీత విశారదవై - యుండి అమెచే వరము పొంది అమెభవనమును రక్షించుచుంటిని. మీరేల ఈ యరణ్యములను ఈ దుర్గమ మైన వనమును ప్రవేశించితిరి. మీ రేభక్త్య పానీయములు గైకొని నాకు మీవృత్తాంతము చెప్పుడు.

అనగా వారు భక్త్య పానీయములు గ్రహించిన పిదప ఆమె మరల నిట్లనెను. ఓవానరులోరా! ఈఫలాది భక్షణమువలన మీశ్రమ వాసినచో చెప్పుడు. నేను అలకింతును. అనగా నాహస్తములకు తమ వృత్తాంతము నంతయు చెప్పఁదొడఁగెను. “దాశరథి యగ్ను రాముడు సర్వలోకమునకు మహేంద్ర తుల్యుడైన రాజు. అతడు భార్య యగు జ్ఞానకితోడను తమ్ముడగు లక్ష్మణునితోడను దండకాటవికి వచ్చి యుండఁగా అథగ్ని భార్యను జన స్థానమునుండి రావఁడు హరిరచెను. అతనికి వీరుండైన సుగ్రీవుడు స్నేహితుడు ఆ సుగ్రీవుడు పంపగా రావఁడునికై సీతకై యాచుగఘ్నుడు తిరిగిన దక్షిణదిశకు వచ్చితిమి. మేమీ దక్షిణ దిశ నంతను నన్వేషించును ఆకలి దప్పికలలో నలసిపోయి ఒకచెట్టు మూలకు వచ్చి చేరితిమి. అట్లు చేరి దుఃఖనము ద్రవము దాట లేక నాలుగు వైపుల ధృష్టి సారించి లతలతో చెట్లతోను గవ్వల బడిన యీచికట్టి గుహను ప్రవేశించితిమి. ఈచిల ద్వారమున హంససారసములు తడిసిన చక్రవాకములు వచ్చుట చూచి భర్తృకార్యము తొందరచే నీటికొత్తై ఒకరి చేతి నొకరు వట్టుకొని ఈగాఢాంధ కారయుతమైన యాగహ్వరము ప్రవేశించితిమి. దీని వల్ల మాపని వెఱవేఱలేదు సర్దిగదా పైగా ఆకలితో బాధింపఁబడితిమి. నీవు సమర్పించిన యీ యాతిభ్యమువల్ల ఫల

మూల భక్షణవల్ల చనిపోవును. మేము బ్రదికితిమి" వానరుల మైన మేము
నీకు నేనేమి ప్రత్యుపకారము చేయుదుము చెప్పుమనగా నామె "నేను
మీకార్యమునకు సంతసించితిని. ధర్మము నాశించెడి నాకు మీరేమియుఁ
జేయుపనిలేదు" అనెను.

1029

అని యా తాపసి యనఁగా
హనుమ యనఁ బవిత్ర చేష్ట యగు తాపసి తో
నిను శరణొందితి మీ బిల
మున నుండఁ బ్రభు విడిచి గడువును దాటి చనెన్.

1030

మము నీ ఘోరం బైన బి
లము నుండియె దాటఁజేసి ప్రభు నా వాగ్దా
నము దాటి యాయు వడగిన
మము నుగ్రీవ భయకృతుల మనఁ జేయు మికన్.

1031

కను, మేమె మహాకార్యము
నొనరింపఁగ వలసి యుండె నొనరువఁ దగు నా
పని చేయ లేక పోతిమి
ఘన మగు నీ బిలము నందుఁ గానిలి మేమున్.

1032

అని హనుమంతుఁ డన దవ యెడల
స్వీని యనె నిటఁ జొచ్చి నట్టి జీవీ బ్రతికెయ్యె
చనఁ జాలమ ప్రతముల నా
ఘన తపసు మహిమనె మిమ్మిఁకన్ దాటింతున్.

1033

కనులను మూసి కొనుఁ డిటుల
కనులను మూసికొనక చనఁగాఁ జాలరు మీ
రన కనులు మూసికొన వా
రిని దాటించె నామె ధృతమతి త్రుటిలో.

1034

అట కవుల ధర్మచారిణి

త్తుడిలో ధాటించి ఘోర దుర్గమ బిలమున్

అట వారి సూరడించియు

నిటులన్ వచియించె వానరేంద్రుల తోడన్.

1035

ఇదె వివిధ తరులతలతో

పొదవిన శ్రీ వింధ్య గిరియు ముందుగఁ గనుఁడి

ఇదె ప్రసవణాద్రి జలధి

యిదె శుభమగు నరిగెద ననియేగె బిలంబున్.

1036

మఱి యాకవులును ఘోరపుఁ

గెరటములు గల జలధి పరికించుచు మయుఁడున్

విరచించిన గిరిదుర్గము

నరయుచు నుండఁ బ్రభుని గడువగు నెల గడచెన్.

1037

విరిసిన తరువులు గల యా

గిరి చఱియలఁ గూరుచుండి కిశవరేణ్యుల్*

కరమటఁ జింతిలి పువ్వుల

బరువున వంగు తరులఁ గని భయపడిరి కడున్.

1038

అప్పుడు వసంత మరుదెంచి నట్టులొక్క

రికి నొకరు చెప్పకొనుచు సుగ్రీవుఁడిడిన

కాల సందేశ విషయముల్ కడకుఁ బోవ

బాధ చెందుచు భూమిపైఁ బడిరి కవులు.

1039

* కిశవరేణ్యులు=కపిశేష్ఠులు: పువ్వులు వసంతములో పూయునుగనుక వర్ష శిశిరములుపోగా సుగ్రీవుడు పెట్టిన గడువుఅయినది. కనుక తమ్ము చంపునని కవులు భయపడిరని భావము.

కిష్కింధకాండ (3వ సర్గ)

అంత కపివృద్ధులను శిష్టులైన వారిఁ
గని మధురవాక్కు లాడియు ననుమతించి
పీన దీర్ఘ బాహువు సింహ వృషభము లటు
స్కంధముల చెన్నుమీఱు నంగదుఁడు పలికె.

1040

కపిరాజు కాననంబున
నపుడు బయలుదేఱి వచ్చినారము బిలమం
దిపు డుండఁగ నెల గడచెను
కవులారా! యేల మీరు కాంచరు మదిలో.

1041

మన మాశ్వయుజపు మాసం
బునఁ గాలపు సంఖ్య నిపుడు పూని యెటులన్.
చనుదెంచితి, మదియు గడచె
గని యింతకు మించి చేయు ఘనకార్యమెదో.

1042

మీరు నమ్మిక గలవారు మీరు నీతి
మార్గ నిపుణులు ప్రభునకు మంచి హితము
కోరువారు, నఖిల కర్మకోవిదులును
కర్మ లొనరింప సాడియె గనని వారు

1043

అందఱు ప్రసిద్ధ పౌరుషమలరువారె
విభుఁడు చెప్ప నన్ ముందుంచి వెడలినారు
ఇం దకృతకృత్యులో మరణింపవలయు
ఇందులోపల సందేహ మేమి లేదు.

1044

వానరేశ నాజ్ఞను జేయ లేని వార
 లేవ్వరు నీక సౌఖ్యవంతులె నువుదు రెట్లు
 ప్రభువు సుగ్రీండు స్వయ మెర్పఱచు గడవు
 * చనంగ ప్రాయోపవేశంబె మనకు శరణు.

1045

పుత్తులను భార్యలను ధనంబులను నిండ్ల
 వదలి వచ్చిన మనలఁ దప్పకయె ప్రభువు
 చంపుఁ దగని యావధకంబె సరిగ నిటనె
 మనము చచ్చిపోవుటె యింక మంచి పనియ.

1046

ప్రభువు సుగ్రీవుఁడే యావరాజ్యమందు
 నాకు నభిషేకమును తానొనర్పలేదు.
 ఎవరిఁ గష్టపెట్టని కర్మ నెసఁగునట్టి
 రాముఁడే యభిషేక కర్మను పొనర్చె.

1047

ఇదివఱకె బద్ధవైరుఁడై యెసఁగు నట్టి
 కఠిన సుగ్రీవుఁ డీయవకర్మ మనది
 చూచి, తీవ్రమౌ దండంబు వైచి, మవల
 సంత మొందించు, నిట సందియంబు లేదు.

1048

ఇట్లు జీవితము చివర, నెల్ల హితులు
 స్నేహితులు కష్ట పడుచుండఁ జేరి చూచి
 బ్రదికి యుండుటకంటె నీపాపనాల్చి
 తటిని ప్రాయోపవేశంబె తగును నాకు.

149

* ప్రాయము కౌఱకు అంతము పొందుటకై ఉపవేశము ప్రాయోప
 వేశము అని వ్యుత్పత్తి.

ఇట్లు యువరాజె యంగదుడే వచింప
వానరవరులు జాలిగాఁ బలికి రిట్లు
ప్రకృతిచేత సుగ్రీవుఁడో బహుళ తీవ్రుఁ
డింక రాముఁడో ప్రేయసు ప్రేమించి యుండె.

1050

మనము సీత జూడక వచ్చుటను నెఱింగి
రాముని ప్రేయసుకై మనలను వధించు
ఇందు సందేహమే లేద యింక మనమొ
నేరమును జేసి ప్రభువును జేరరాదు.

1051

ఉర్వి సీత నన్నేషించు చుండు తొండె
సీత జూడను నెటులా తెల్పికొని వడిగ
విభువు సుగ్రీవు దరికిని వెళ్ళుటొండె
చేయవలె, లేనిచో యముఁ జేర మేలు.

1052

ఇట్లు భయపడి కపులు వచింపఁ జూచి
తారుండనె పొందకుండిటులు విచార మిపుడు
మీ కభిమత మేని బలంబునే కడంగి
చొచ్చుచో భయమేమియుఁ జొఱదు మనల.

1053

ఇదియొ మాయతోఁ గూడిన, దిందు జాల
జలము నాహార పానీయములు లభించు
ఉన్న నిట, నింద్రు వల్లనే నన్న రేంద్రు
వల్ల సుగ్రీవు వల్లనే భయమే లేదు.

1054

అంగదుని చూట తీరు ప్రేయంపు వాక్కు
విని యిటు కపులు నమ్మి వాకొనిరి యపుడు
మనము హింసింపఁ బడకుండ దనరు నట్లు
లెట్లు లగు నట్లై త్వరగ గావింపు డనుచు

1055

తారా విభు వర్చసు గల
తారుడు తారానుతుండును తద్విధి బలుకన్
తారా కుమారుఁ డంగమఁ
డా రాజ్యము గనఁగలడని హనుమ తలంచెన్,

1056

* మతియం దష్టాంగములన్
చతు ర్బలములు వెలసెడి చాతుర్యముతో
చతుర చతుర్దశ గుణముల
నతులుం డని వాలి సుతుని హనుమయొ మెచ్చెన్.

1057

వదెవదె వీర్యముం బలము వర్చసు వర్ధిల శుక్ల వక్షపున్
మొదటి సుధాంశుఁబోలి, గురుబుద్ధిని మించి, బలంబునన్ బితన్
బొదలి, గురూక్తిఁ గొల్చు మఘవుండట, తారునిమాటఁ గొల్చి భర్తకై
యదె శ్రమఁ బొందు శాస్త్ర విదు నంగమ ద్విదగ వాయుజుం డవెన్.

1058

దాన సామ భేద దండ యుక్తులలోన
భేద యుక్తిఁ బూని వీర కవుల
నుండి యంగదు ఘను నొక్కని ఏడఁదీసి
యవల దండమూని హనుమ వలికె.

1059

* అష్టాంగములు = గ్రహణము, ధారణము, స్మరణము, ప్రతిపాదనము, ఊహ, అపోహ, అర్థవిజ్ఞానము అను నెనిమిది అష్టాంగములు. ఇవి బుద్ధిగుణములు.

చతుర్బలములు = 1 దేశకాలజ్ఞత, 2 దాద్యము, 3 సర్వక్షేత్ర సహిష్ణుత, 4 సర్వవిజ్ఞానము, 5 దక్షత, 6 ఊహస్సు, 7 మంత్రగోపనము, 8 ఆసం వాదిత, 9 శౌర్యము, 10 శక్తిజ్ఞత, 11 కృతజ్ఞత, 12 శరణాగత వాత్సల్యము, 13 అమర్షత, 14. చాపల్యము.

రణమునఁ దండ్రిని మించిన
తనయుండ, వంగద! పితవలె ధృనేలేదు గా
వనితా సుత విరహముచే
తను కపులు చవలత వినదు త్వచ్ఛాసవమున్.

280

నేనుంగాని సుహృత్తుఁడు
గాని నీలుండుగాని కను వచియింతున్
నేనిపుడె, జాంబవంతుఁడు
గాని యనుసరింపము సుమి కపివర! నిన్నున్.

1061

మమ్ము సుగ్రీవునుండి సామమునఁ గాని
దాన భేద దండాలచేఁ గాని, నీవు
గాని యీవానరవరులుగాని యెప్పు
డై న విడఁదీయ లేరు తారాత్మజుండ!

1062

బలవంతుఁడు బలహీనుని
బలిమి నెదుర్కొన నగు నని పల్కుదురు బుధుల్
ఇలనిది తనుఁ గాచుట యగు
బలవంతునితో నబలుడు పగ గొనఁ దగునే.

103

ఇంక తారుఁడు చెప్పినటు మ
న కీబిలము రక్షకమని నాఁ దగ దెటులున్
ప్రకటముగ అక్షణ శరము
ల కిదే మాత్రము నిలువఁగలదె చెపు మీవే.

114

మును పిండ్రుం డిట వ్రజం
బునఁ గొట్టియు ద్వార మొకటి పొనరించెను ల
క్ష్యుఁడొ నిశిత శరముల నెం
డిన యాకుల దొప్పను బలె నిర్భేదించున్.

1065

లక్ష్మణుడు గిరులైన జీల్పించుచు
వజ్రసము బాణములు గల్లు వాని సుము
పోని సుగ్రీవుతో బగ బూని నిలతు
వేని కపులెల్ల ప్థిరులై త్యజింతు నిన్ను.

1066

ఎపుడు సుతుల భార్యలను స్మరించుకొంచు
నతత మార్తులై యాకలిన్ జాలఁ జిక్కి
కటిక నేలఁ బండఁగ లేక కష్టపడుచు
నిను త్యజించియ యటనుండి చనెద రిపుడె.

1067

సఖులు హితకాములును బంధు సహిత మేగ
వడఁకు తృణములకంటె కంపించి పోదు
ఖలులఁ జంపెడి యట్టి లక్ష్మణుని శరము
లెప్పుడును నిన్ను వధియింప నెంచ వింక.

1068

వినయమున నీవు మాతోడఁ జనెదవేని
నిన్ను క్రమముగా రాజ్యాన నిలువఁ గలఁడు
నీదు పినతండ్రీ ధర్మంబు నెఱపు ప్రీతి
సలుపు ప్రతి సత్యసంధుఁడు చంపఁ డెపుడు.

1069

నీదు తల్లి యన నతండు మీఁదఁ బడియు
చచ్చు నతని జీవితము నీ జనని కొఱకె
వాని కింక వేఱ సంతతి యైన లేదు
కనుక సంగదః నీవింకఁ జవఁగ వలయు.

1070

సవినయము ధర్మసహితము స్వామిభక్తి
గల హనుమ వాక్కుల విని యంగదుఁడు పలికె
“ధృతియు నంతః కరణమది ఋజుత శక్తి
యాన్యశంస్యము సుగ్రీవు నందు లేవు.

1071

పెద్దయన్న బ్రదికియుండ వీని నతిని
ప్రియను, మహిషిని, ధర్మంపు విధిని తల్లి
యైన దాని, జగుప్పితు డయి యెవండు
తానె చేపట్టె నతఁ డెట్లు ధర్మ మెఱుంగు.

1072

ఆమహాత్ముండు రణముకై యరుగునన్న
యాజ్ఞయిడఁ జేయక బిలాస కడ్డుపెట్టె
సత్యమున చేయి వేసి మేల్ సలుపు ననఘు
రాము మఱచువాఁ డెటు మేల్ తలంచు నిపుడు,

1073

సీతను వెదుక లక్ష్యులు భీతిచేత
నాజ్ఞ యిడఁగాని ధర్మభయానఁ గాదు
అట్టివానికి ధర్మభయంబు నెట్లు
కలుగు చెప్పుమి యిప్పుడె కవివరేణ్య!

1074

ఇట్టి పాపిఁ జలుఁ గృతఘ్ను స్మృతివిహీను
బ్రదుకఁ దలచు కులీనార్యుఁ డెటుల నమ్ము
సుగుణుఁడో నిర్గుణుఁడో యైన సుతుని రాజ్య
మున నిలుపు: రిపుకులు నెటు మనఁగ నిచ్చు.

1075

వేతె యాలోచనలను గావించి యిట్లు
నేరమున్ను చేసి, బలమఱి నిలుచు నేను
దుర్బలుఁడనై యనాధుతో త్యముగను
ఎటులఁగిష్కింధఁ జేరి జీవింపఁ గలను.

1076

శత్రుండు క్రూరుండు నౌచు నృశంసుఁ డైన
అట్టి సుగ్రీవుఁడో నను రాజ్యమును బట్టి
గూఢముగను దండింపఁగఁ గోరి మిగుల
బంధమునఁ బడవై చును వానరేంద్ర!

1077

నేను శవధమ్ము చేసి మీకిదె వచింతు
నేను కిష్కింధపురికిని రామ జుమ్మి
ఇందె ప్రాయోపవేశంబు నుందుఁ జూడి
నాకు మరణందె శ్రేయస్సు నంద యుంచు.

1078

ముందు పోయి వమస్కార పూర్వకముగ
ధృతబలుల రాఘవుల సుగ్రీవు రాజు
నాదు పినతండ్రి క్షేమంబు నయము మీఱు
అట్లు కిష్కింధ కేగియు వడుగ దగును.

1079

పోయి యారోగ్య పూర్వకముగను కుశల
మడుగుఁ డీతార నాతల్లి, నల్ల రుమను
అవల నాతల్లి నోదార్పుఁ డామె సహజ
ముగను జాలిగలది దీనమూర్తి కూడ.

1080

నేను జనిపోతి నని విని తాను తార
జీవితము తప్పకుండఁ ద్యజించి వైచు
ఇంతే వదిలియించి వృద్ధుల కెల్ల మ్రొక్కి
నంగదుం డేడ్చి ధర్మల నవనిఁ బడియె.

1081

అతఁడు ప్రాయోప వేశంబునందునుండ
నెల్లకపులు దుఃఖితులయి యేడ్చు చుండి
ప్రభువు సుగ్రీవు దూఱుచు వాలిఁ బొగడి
ముందె ప్రాయోపవేశంబుఁ బూనఁ దలఁచి,

1082

అంగదుని చుట్టు చేరి నీ రాచమించి
తూర్పుముఖముగఁ గూర్చుండి తోయధికిని
నుత్తరము దక్షిణాగ్రమై యెప్పుఁ గుశల
నుంచి కపివరుల్ మూర్ఛిల్లి రుర్విపయిని.

1083

అవల ప్రాయోపవేశంబె చుర్హ మనుచు
రాము ననవాసమును దళవధుని క్షయము
నొగి జనస్థాన వధ, జటాయువు క్షయంబు,
సీత హరణంబు వాలి నశించుటయును,

1084

రాము కోపము, మది భీతి ప్రబలుటయును
చెప్పు కొనుచున్న వర్వత శృంగ తుల్య
కపుల చాదాలచేఁ గడుఁ గందరములు
కరము మార్కొగె మబ్బుల యులుములట్లు.

1085

అంత ప్రాయోపవేశము నాచరింపఁ
గవులు సిద్ధమై యున్న నగంబుదరికి
అటఁ జిరంజీవియు జటాయు వన్న బలుఁడు
గృధ్రరా జగు సంపాతి యేగుదెంచె.

1086

అతడా వింధ్య తైల గహ్వరము నుండి
వెడలి కపులఁ గాంచి ప్రమోద మడరఁ బలికె
నరులకు విధి లోకమున నానంద మొనఁగు
నాకు నాహర మిది యిన్ని నాళ్ళ కబ్బె.

1087

శ్రేష్ఠులగు వానరులు లోన శ్రేష్ఠమైన
భక్త్యములఁ జంపి జంపుచు వడి భుజింతు
ననుచు నా వానరవరులఁ గనుచు నపుడు
పక్షి సంపాతి వచియించె వారితోడ.

1088

భక్త్యహం దాశ యిడిన యా పక్షి మాట
విని మిగుల నంగదుఁడు స్రుక్కి హనుమ కనియె
కసుము జానకి వంక సౌజ్ఞాత్తు యముఁడె
త్వరగ కపుల చావున కిట నరుగుదెంచె.

1089

రాముని వని నా చేయజాలకయె పోతి
మధిపు వచనంబు గూడఁ జేయంగ లేదు
సత్వరమె యిట్లు కవుల శీర్షంబుపైకి
వచ్చిపడెఁ దెలియకె యీ వివత్తి చూడు.

11

అవు నా సీత జయంబు కోరియె కదా యా గృధ్రరాజా జటా
యువు తా సెంతటి కార్యమున్ సలిపె నొక్కో యెల్ల విన్నావు గా
భువి నిట్లే పశులేనియున్ మనవలెన్ బో వీడి ప్రాణాలు రా
ఘవు ప్రీతిన్ నెఱవేర్చి యెండొరులకున్ గారుణ్యమున్ జూపెఁగా.

కనుకన్ రాముని కట్లు సాయమునకై కారుణ్య ధర్మజ్ఞుడై
ఘనుడై నట్టి జటాయు విష్టతమమౌ కాయంబు వర్జించి రా
మునికిన్ బ్రీతియొనర్చె రాఘవునికై పోనాడి ప్రాణంబు లీ
వని పాత్ర తిమి సీత నా గనక యే పాటొంది నా మిట్టలన్.

10

అవు నారావణ దైత్యుచే నని హతుండై గృధ్రరాజా జటా
యువు సుగ్రీవుని నుండి ముక్తి గని యెంతో హాయిగం
దివముం బొందె నరేంద్రుడౌ దశరథుండే పోవఁగా నా జటా
యువునుం బోవఁగ సీత నెత్తుకొనిపో నున్నారెటుల్ వానరుల్.

111

జానకీ రామలక్ష్మణుల్ కాన నుంట
బాణమున రాముఁడును చేయు వాలి వధయు
రాము కోపాన దైత్య మారణము నయ్యె
కైక వరదానమున నింత కలిగె వికృతి.

119

ఇట్లు లను కొను కపి కష్టమెల్ల వినియు
క్షీతిఁబడిన వానరులను క్షీచి కూడ
మతి చలించ సంపాతి యా మహిత మతియు
దీనముగఁ బల్కె నిట్లు వానరులను.

199

ప్రాజములకంటెఁ బ్రియతముఁ డైన నాదు
తమ్ముఁ డైన జటాయు వధను గుఱించి
నాయెడందన గంపింపఁ జేయు నట్లు
ఎవఁడు వీడిట నుడుల హెషించుచుండె.

1098

ఎటు జనస్థానమున దైత్య గృధ్రములకు
పోరు జరిగె, నేటికి భ్రాతపేరు వింటి
నన్ను దుర్గమ మైన యీనగము నుండి
మీరు క్రిందికి నిపుడె దింపెదరుగాక.

1099

గుణనిధుఁడు విక్రమముల శాస్త్రియండు చిన్న
యయి జనస్థానమున నున్న యాజటాయు
వార్త చాలకాలమునకు బడయగల్గి
నందు కెంతయో సంతోష మయ్యె నాకు.

1100

వానరవరులారా! జనస్థానమందు
నెనఁగు భ్రాత జటాయువు మృతిని గూర్చి
వినఁ దలంతు నానాదు తమ్మునికి దశర
థుండు నేవిధంబుగ స్నేహితుండు చెపుడు.

1101

గురుజన ప్రియుం డగు రాముఁ డరయ అట్టి
దశరథునికి జ్యేష్ఠుం డైన తనయుఁ డగునె
భాను కిరణాలచే నాదు పక్షములును
తగులఁ బడె దరియఁగ లేను దిగ దలంతు.

1102

వృధను కంఠ స్వరమ్ము గద్గదమె యగుట
చాని స్వరమును వినియు తత్కర్మ క్రూర
మగుట శంకపొంది విహంగ మనిన మాట
నెంతమాత్రము నట విశ్వసింప రైరి.

1103

వ. ఇట్లు విశ్వసింపక ప్రాయోపవిష్టుడై యుండి యిట్లునుకొనిరి. పోనీ యావక్షి వారును మనల భక్షించినచో భక్షింపనిండు ఎట్లును మనము చావ నిశ్చయించుకొన్నవారమేకదా! తిన్నచో వేగమే ఇట నుండి పోయి కృతార్థుల మయ్యెదము. అని వానరులు తలచి అంత గిరిశృంగమునుండి యంగదుం జావక్షిని దింపి యిట్లు చెప్పెను. ఋక్షరజుండును ప్రతాపవంతుడైన వానరేంద్రుండు గణండు. ఓవక్షి అతండు మాకు పితామహుండు అధార్మికునకో వాలినుగ్రీవులను నిద్దఱు ఓషుబలులు సుతులుండిరి. నా తండ్రియగు వాలి ప్రథితకర్మలుగలవాడు. సర్వజగత్తునకు రాజును ఇక్ష్వాకులలో ఒక మహారథుండును నగు శ్రీరాముండు తమ్ముడయిన లక్ష్మణునితోను భార్యయగు సీతతోను తండ్రియాజ్ఞాయందు ఆసక్తిగలవాడయి ధర్మమార్గమాశ్రయించి దండకాటవిని ప్రవేశించెను. అతనిభార్య సీతను రావణుండు బలత్కారముగా హరించుచుండగఁ జూచి గృధ్రరాజు జటాయువు అతనిరథమును విఱుగ గొట్టెను అపుడు అలసిపోయిన జటాయువును రావణుడు కొట్టెను. ఇట్లు రావణుడే జంపఁబడిన జటాయునకు రాముండు అగ్నిసంస్కారము చేయఁగా సతమత్తమగతి పొందెను. పిదప రాముండు మహాత్ముడయిన నాపినతండ్రితో స్నేహముచేసి నాతండ్రిని జంపెను. సుగ్రీవుండు నా తండ్రితో మంత్రులతో విరోధించెను. అట్లు రాముండు వాలినిజంపి రాజ్యమున ఆభిషేకించెను. పిదప వానరరాజు పంపఁగా సీతనువెదకుచు మేము ఆమెజాడను తెలిసికొనలేక పోతిమి. మేము దండకారణ్యమును వెదకి యుజ్ఞానమువలన ధార్మికురాలగు నామె బలము ప్రవేశించితిమి. మయుని యా బలమును వెదకుచుండగ సుగ్రీవుండు పెట్టిన నెలగడుపు గవచిపోయెను. మేమాకపి రాజు నాజ్ఞను పాలించుచు గడుపు దాటుటచే భయముపొంది ప్రాయోపవేసము చేయఁదలచితిమి. ఆ సుగ్రీవుండును రామలక్ష్మణులును కోపగించినచో మేము వారి దగ్గఱకు వెళ్ళినను మాకు జీవితము నిలఁబడదు.

చావఁ దలచిన కపుల యాజాలినుడులు
వినుచు సంపాతి యుక్తులు విడిచి యనియె
శక్తుడగు రావణుఁడు పోరఁజంపె ననుచు
మీ రనిన జటాయువు కడసారి భ్రాత.

1103

నేను వృద్ధుఁడ టెక్కలు లేనివాఁడఁ
గాన నివి యన్ని విని పైవఁ గలిగినాఁడ
భ్రాతఁ జంపిన దానికి బదులు చేయఁ
జాలు నట్టి యేకొంచెపు శక్తి లేదు.

1104

మున్ను వృత్రుని వధియింపఁ బోవు తఱిని
ఒక రొకళ్ళము వందెంబు లూని యపుడు
మండు సూర్యుండు వెలుగుచు నుండ దరికి
ఎంతో మండలముగ మింటి కెగిరినాము.

1105

అపుడు సూర్యుండు తలపై కి నరుగుదేఱ
మఱి జటాయువు రవివేడి మాడిపోవ
ఇనుని కిరణాల స్రుక్కు తమ్మునిని జూచి
కరము స్నేహన టెక్కలు గప్పినాను.

1106

ఇంక నాటెక్కలును దహియింపఁ బడఁగ
వింధ్యగిరిపై ని కూలి జీవించి కూడ
సోదరుని జాడ నెఱుంగ నంచును జటాయు
వన్న సంపాతి యన ననె నంగదుండు.

1107

నేను చెప్పిన దాని వింటివి గదయ్య
ఆ దనుజు వాస మెఱిగిన నరయఁ జెప్పు
దూరదృష్టియె లేని యాక్రూర రావ
ణాసుర వసతి దరియొ దత్తై నఁ జెపుమి.

1108

వైవగులార! టెక్కలను గోల్పడిన పక్షి
నయి బలములేని నేను రామాధిపతికి
మాట సాయంబు మాత్రమే మాన్యరీతిఁ
జేయఁ గలనని నేను వచించుచుంటి.

1109

ఎఱుగుదు వారుణ లోకము
లెఱుఁగుదు విష్ణుని త్రివిక్రమేశుని జగముల్
ఎఱుఁగుదు సురాసురరణము
లెఱుఁగుదు నమృతమధనంబు నెల్ల విధాలన్.

1110

ముందుగ రాముని కార్యము
పొందుగ నేఁజేయవలయుఁ బూనికతోడన్
పొందిన యీజరచే నా
యందలి తేజం బుడిగెను నసువులు సడలెన్.

1111

సకలాభూషలు గల్గి యున్న తరుణిన్ సౌందర్యపూరాంగియా
నొక కాంతన్ వడి రావణుండు గయికొంచుండంగ వీక్షించితిన్
అకటా! లక్ష్మణ! రామ! రామ! యని పై కాక్రోశముల్ చేయుచున్
సకలాభూషలు చిమ్ముచున్ మెయి చలించన్ గింజుకొన్నుండెఁగా.

1112

గిరి యుగ్రంబువ సూర్య కాంతి వలె నింగిన్ నీలి కార్మబ్బుపై
మెఱుపుం దీవియవోలె నల్లనిదియౌ మేనొప్పు నా రావణా
సురుపై నాసతి తోచె, రామ! యని యచ్చో నామె యల్లద్రుట్టన్
మరి యాకాంతయె సీత సత్యమనుచుం భావంబునం దోచెడున్.

1113

వచియుంతున్ వినుఁడట్టి రావణుని యా ప్రాసాద మెందున్న దో
సుచక్రతుండగు నట్టి విశ్వవసుకున్ సూనుండు సాక్షాత్తు స
ద్యుచుడౌ పై శ్రవణున్ సహోదరునిగన్ బ్రాపించు నా రావణుం
డచటన్ లంకను వాసముండె నది యా యంధోధిలో ద్వీపనూ.

1114

అది యా ద్వీపమో యా మహాంబుధికి నూతౌ నామడల్ దూర ము
న్నది, చుచ్చొటనె విశ్వకర్మ రమణీయంబైన లంకాపురిన్
మదిచేఁ దీర్చిపసిండి ద్వారముల రమ్యంబైన బంగారుతో
మృదువౌ పేదులతో రచించెఁ దప నార్చిన్ బోలు ప్రాకారమున్. 1115

అటఁ గౌశేయము దాల్చి రావణుని శుద్ధాంతః పురంబందు ను
త్కట దైత్యాంగన లాపి కావ మిగులన్ దైన్యంబుతో నెంతో యే
డ్చుట చే స్రుక్కిన సీతఁ గాంతు రట రక్షోనాథు నా రావణున్
పటు వీరున్ గని విక్రమించి మరలన్ వత్తించు లోఁ డెల్పితిన్. 1116

తొలి పంక్తి వరిమెక్కు పిచ్చుకలు ఆతోడన్ ఫలాహరులౌ
బలి భుక్తాకులు, నీటి కాకు లవలన్, బైఁ గ్రాంచముల్ గోరువం
కలు నాగోహతి డేగ; బైదవ పథిన్ గ్రద్దలున్ మరిన్ రామబం
ధులు నారేమలఁ దిగ్గు యౌవనబలలాల్ హంసల్ గరుత్మంతులున్.

1117

నై నడేయుల శల్ల మా ప్రభవమయ్యె
ఇటనె యుండి రావణు సీత నిపుడె చూతు
మిదిగొ మాకు స్వర్ణపు దివ్యదృష్టి గలదు
ఇట్టి శక్తి నూతామడలేని కాంతు.

1118

సాజముగ మాకు దూరపు శక్తి గలదు
చరణ యోధులౌ కోళ్ళకౌ చరణ శక్తి
రాక్షసుఁడు చేసినట్టి గర్హంపుఁ బనికి
నాయనుజు పగకు బధులు చేయుండయ్యు.

1119

ఉప్పు సంద్రము దాటెడి యుక్తి గనుప
సీత గాంచి కృతార్థత చెందఁగలరు
నను సముద్రము దరికిఁ జేర్చఁగను దలంతు
చనిన యనఘుఁడౌ నన్నకు జలము లిడుదు.

1120

పిదప నా వానరులును నా యుద్ధ తత్వము

దగ్ధ పక్ష సంపాతిని దరియఁ జేర్చి

చెలఁగి మరిగిందరికి తీసికొని వచ్చి

సీత జాడ తెల్పికొని హర్షించినారు.

1121

* (59, 60, 61, 62, 63,) 1122 నుండి 64వ పర్వ.

ఇటు సంపాతి వచింప వానరులు సంహృష్టాంతరంగంబుతో

నటు లంఘించియు నొండొరుల్ గలిసి సింహభావనముల్ చేసి య

చ్చట సీతన్ గనఁగోరి రావణాలయముయొ సంద్రంపు దేశాన ముం

దట లోకప్రతిబింబ మట్లలరు సంద్రం బంత కన్నారటుల్.

1122

* ఇక్కడ 59, 60, 61, 62, 63 అను ఈ అయిదు పర్వలు ప్రక్షిప్తములు. పూర్వోక్తకథకు విరుద్ధముగా నున్నవని గోవిందరాజీయ రామానుజీయ వ్యాఖ్యలలో వ్రాయఁబడుటచే వీనిని తెనిగింపలేదు. అందుచే 12వ పర్వతో కిష్కింధ కాండము సమాప్తమని గ్రహింపబడెను. ఈ ప్రక్షిప్త మైన యయిదు పర్వలలోను సంపాతి ఐక్యలుకాలిని సంగతియు, తన కొడుకునుపార్శ్వనిద్వారా రావణుఁడు సీతనెత్తుకొనిపోవుటను తెలిసికొన్నట్లును అక్కడ నిశాకముషి యాశ్రమమున్నట్లు ఆ నిశాకముషి నీకు రామ లక్ష్మణులు దూతలు వచ్చెదరు. వారికి సీత వృత్తాంతము చెప్పుము. నీకు ఐక్యలు వచ్చును. సీత లంకలో అన్నము తినదు. ఇంద్రుడు వచ్చి ఆమెకు అమృతము ఇచ్చును. అప్పుడు సీత అమృతములోని ప్రైభాగముతీసి నేలపై నుంచి రామ లక్ష్మణులకిది యగుగాక అని పలుకును. పిదప వానరులకు సీత సంగతి చెప్పినపిదప సంపాతికి ఐక్యలు రాగా ఎగిరిపోవునని కథ కలదు.

వికృతంబౌ జలసత్త్వముల్ జలముల్ చేడ్కన్ ముఖాల్ విష్ణు సం
దొకచో వీచుల దేలుచున్ బడుగు పేటొక్కొక్కచో సంద్రమే
ప్రకట క్రిడం దేలునట్లును ప్రసక్తంబై నటుల్ మీటు నిం
కొకచో గొండలనంటి నీడితత్తితో నుత్సాహమై భాసిలున్. 1123

అల పాతాళ తలస్థ దానవులతో వ్యాత్రంబమై మేనికిన్
పులకల్ గూర్చుచు నాకసం బవలై సంతున్ పొంతులేకుండి యు
వ్వలి గల్గే గనరాని సాగరము నవ్వారల్ విలోకించి యా
జలధిన్ జేయంగ నేమియొని చటన్ సంతాపమున్ బొందుచున్. 1124

అంబుధిఁ జూచి చింతిలెడి యాకపిసైన్యముఁ జూచి మంత్ర స్వాం
తంబున నంగదుడు మతి ధైర్యము పూని వచించె నట్లు చి
త్తంబున దుఃఖ మొందకుండు తాపము, బాలుని క్రుద్ధమైన స
ర్పంబటు కాటువేయు, బలవంతుడు చింతిలరా దొకప్పుడున్. 1125

వరతేజము లేని నరుని
పురుషార్థం బెపుడు సిద్ధి పొందద యనిరా
తిరి గడువ నంగదుండు వా
నరవృద్ధులతోడ మంత్రణం బొనరించెన్. 1126

అపు డావానర సైన్యము
కపిరా జంగదుని జేరి కడు భాసిల్లెన్.
విపులం బగు సురసైన్యము
స్వపతిన్ దేవేంద్రుఁ జేరి భాసిలు నట్టుల్. 1127

ఎవ డాయంగదు హనుమం
తు విడిచి వానర బలమును తొరగా సరిగా
భువి నడిపింపఁ గలదొ, యం
త వానరులఁ గాంచి వాలినందనుఁ డనియెన్. 1128

ఎవఁడీ మహాసముద్రము

నవలీలఁగ దాటఁగలఁడా యవనీతలిలో

ఎవఁ డాసుగ్రీవుని శా

త్రవజేతను సత్యసంధుఁ ధ్వరలోఁ జేయున్.

1129

ఎవఁ డీనూతామడ

దివి లంఘింపగలఁడు తెలుపుఁడు ప్లవగుల్:

ఎవఁ డీవానర పతులను

భువిని మహాభయమునుండి ముక్తులఁ జేయున్.

1130

ఎవని ప్రభావంబునఁ దమ

యువిదల పుత్తుల గృహముల నుత్సాహముతో

డ వెడలి యిటనుండియు, సా

ఖ్యవంతుల మగుచుఁ గృతార్థు లవుదుమొ యింకన్.

1131

ఎవని ప్రసాదంబున విపు

ల విక్రముల రాముని మఱి లక్ష్మణు సుగ్రీ

వు వడిఁ బ్రమోదంబున నెదు

రు వెళ్ళి దగ్గఱకుఁ జేరి మ్రొక్కఁ గలమో.

1132

ఎవఁడైన సరె సముద్రము

నవలీలను దాటఁగను సమర్థుం డయి చా

లవడి మన కభయదక్షిణ

పవిత్రముగ నిచ్చుఁ గాక ఖహూమానముతో.

1133

అని యంగదుఁ డిటు వల్కఁగ

ఛని యెవఁడును మారు పలుక వేగిరపడఁ డా

ఘనమగు పైన్యం బా వే

శను స్తిమితంబుగను నున్న లాగునఁ దవరెన్.

1134

మరలను సంగదుఁ డిట్లనె
వరవీరులు, మీరు మిగుల బలవంతులలో
వరులు, దృఢవిక్రములు నిఁక
వర పంశమునఁ బుట్టినట్లు నలుతుదురుగదా.

1175

ఎవనికి నెప్పుడు నెక్కడ
నవుఁగాక గమనమునందు నడ్డే లేదో
ప్రసాదాధిపులార ! తెలుపు
డవలీలగ నెవరుదాట నతిశక్తులరో.

1136

అటు లంగదు నుడి విని యని
రటను సుషేణుండు గజ గవాక్ష ద్వీవిదుల్
అట గవయ గంధమాదన
పటు మైంద శరభుల జాంబవంతుం డిటులన్.

1137

పది యామడలు దాటుదు ననియె గజుండు
పలికె గవాక్షుఁ డిర్వది యటంచు
ముప్పది గవయుండు పోవుదు నని వల్కె
శరభుండు నలుబది చనెద ననియె

ఇంక గంధమాదనుఁ డేలు దేగెద ననె
అరువది మైందుండు నరిగెద ననె
అవల డెబ్బది యంచు ద్వీవిదుండు పనియించె
ఎనుబ దని సుషేణు డనియె నపుడు

ఇట్లు అందఱు తమశక్తి యెగియె చెప్ప
వృద్ధతమ జాంబవంతుఁడొ యిట్టులనియె
మాకును మునుగతి పరాక్రమంబు గలదు
ఇపుడొ తొంబది యామడ లేగఁ గలను.

1178

ఇప్పుడో మేము వయస్సు పొరమునకే యేతెంచినా మైనఁ గా
ర్యపు మాహాత్మ్య ముపేక్షచేయఁదగ; దాయుర్చ్యుండు రాముండు నా
కవిరాజున్ శృతనిశ్చయుల్ గనుకనే; కావింపఁగా నేను, నాఁ
డెప్పుడో విష్ణుఁ డ్రివిక్రమేతుఁ వలగొం చేతెంచితిన్ శక్తిచే. 1139

నేను వృద్ధుఁడ నైతిని నెంతో దూర
మింత కంటె దాటఁగ లేను నేమ మునుపు
యువకుఁడను నైనపుడో నెంతో యుండె శక్తి
ఇప్పుడు దీనఁ గార్యంబు సిద్ధింప దయ్య. 1140

అనుచు జాంబవంతుఁడు వల్క వంగదుఁడు
నపుడు వల్కె నేనో నూతె యామడలను
దాటఁ గలవాఁడ నిటకును దాటి మరల
రాఁగలనొ లేదొ చెప్పఁ జాలను సుమయ్య. 1141

వలుక నిటు లంగదుఁడు, జాంబవంతు డనియె
గమనమున నీదుశక్తి నేఁ గాంచఁ గలను
చనెదు నూటు వేయియామడ యని హద్దనకనీవు
ప్రభువ వీవు గాని యింక సేవకుఁడ వవుదె. 1142

స్వామి నెపు దంపరాదు, సేవకుని పంప
నగును, మేమందఱిము నీకు వసుచరులము
స్వామివై యున్ననిన్ను సర్వవిధుల
రక్షణము చేత మాదు కర్తవ్య మేపుడు 1143

స్వామియే పైన్యమునకు రక్షింపు నమ్మ
వలదుచే నిన్ గళత్రము నట్లు చూడ
నగును, నది గాక మూల మీ వంతవనికి
అర్థమునకు మూలమె రక్ష్య మనుట నీతి 1144

మూల మున్నుచో సిద్ధించుఁ బూలు పండ్లు
ఇట్టి కార్యసాధన చేయు దీపె సత్య
పిత్రమః యిట హేతువు బుద్ధి విక్రమముతె
గురుఁడవు గురువుత్తుఁడవు నేతఱినినీవె.

1145

ఆశ్రయించి నిన్నె, సమస్త మర్థ మింక
సాధనము చేయఁ గల మింక మీద ననుచు
వర మహాప్రాజ్ఞుఁడౌ జాంబవంతుఁ డనఁగ
వాలిపుత్తుఁ డంగడుఁడును వలికె నిట్లు.

1146

నేనె గనక వెళ్ళని యెడ నెవరు వెళ్ళ
రింకఁ బ్రాప్తౌపవేశమె కృత్య మగును
స్వామి సందేశ మిప్పుడు సలువకుండ
ప్రభువు దరికెగుఱ్ఱఁ బ్రాణరక్ష లేదు.

1147

అతఁడె ప్రసాదమువ కాగ్రహంబునకును
అతిగఁ బ్రభువు తత్సందేశ మాచరింప
కుండ వెళ్ళినచో నాశ మొకటె కలుగు
ఇట్టి కార్యంబునకు వేతె యేమిలేదు.

1148

కనుక నీవె యున్ని తెలియు ఘనుడ వగుట
నీవె చింతించి చేయఁగ నేర్తువయ్య
అనుచు నంగడుఁడు వచింప సంతఁ దాను
జాంబవంతుఁడు వలికె నీసరణి నిపుడు.

1149

వీర! యీకార్య మేమి లోపింప దెప్పుడు
ఎవ్వ డిది చేయు, వానిఁ బ్రేరింపఁ గలను
అనుచు నమ్మిక గల వానరాగ్ర్యు హాయి
వచనెయున్న హనుమ జాంబవంతు డరపి

1150

వలునూర్లు వేలు గల్గియు
 నలసి విషాదంబు గనిన యాపై న్యమున్
 కలియఁ గని జాంబవంతుం
 డలరియ హనుమంతుతోడ ననియెను నిట్టుల్ 1151

ఈవానర జగమున ఘనుఁ
 డా వీరుఁడ వఖిలశాస్త్రమరసితివిపుడున్
 నీవూరక యెంటిగ నిం
 దేవాక్కును బల్కకుండ నిటు లుండేలా: 1152

హనుమా! కపిపతి సుగ్రీ
 వునితోఁ దుల్యుడవు మానవోత్తములౌ రా
 ముని నాలక్ష్యణుఁ దేజం
 బున సామర్థ్యమున మిగులఁ బోలెడు సుమ్మి. 1153

బలియుండై విహగ ప్రపంచమున సర్వశ్రేష్ఠుఁ డన్భ్యాతియున్
 గలవాడైన యరిష్టనేమి నుతు వేగాంగున్ గరుత్మంతునిన్
 వలు సార్లబ్ధిని సర్పరాజిఁ గొనుచున్ బై కేగుచుండఁగ మి
 క్కిలి వీక్షించితి నట్టి బాహుబలశక్తిన్ మీఱు వాఁ డివెగా. 1154

బలమున్ వేగము బుద్ధితేజమును సత్యంబెల్ల నియందుఁ గా
 ల్లలుగా నున్నవి, సర్వభూతముల స్రగంబందు నేపారు ని
 న్నిల నేలా గురుతింప, వచ్చరలలో శ్రేష్ఠాంగి యాపుంజిక
 స్థలయన్ పేరున నొప్పు నవ్వరసయో శాపానఁ బుట్టన్ భువిన్. 1155

ఆమె యంజన యను వానరాంగన యయి
 ఆ మహాత్ముఁడౌ కుంజరు నాత్మజయయి
 కపివరుఁడు కేసరికి భార్యగాఁ దనరె
 రూపమున నప్రతిమ కామరూప యాయె. 1156

వానరి యామె చారుతనుపై యొకయుప్పుడు కామరూపయై
మానుషరూపముం గొని యమానుష యౌవన రూప మూర్తియై
తాను విచిత్ర మూల్యములు చాల్చి మహార్థపు బట్టుపుట్టమున్
పూనియు ప్రాప్త డబ్బసమ భూధర శృంగమునం జరింపగన్.

1157

చివర నెఱుపైన పచ్చని చీరదాల్చి
నావిశాలాక్షి వసనంబు ననిలుఁ డపుడు
అల్లన హరించి గనె గుండ్ర నగుచుఁ గలియు
నూరువులఁ బీనకుచములఁ జారుముఖము

1158

ఆ విశాలాయత నితంబ నల్ప మధ్యఁ
గీర్తిమతి శుభాంగిని తిలకించి పవనుఁ
డతను మోహితుఁడై విగతాత్ముఁ డగుచు
ఎంతో పొడవుచేతులఁ గొగిలింపకొనియె.

1159

ఆమె యచటనె కంగారు నందియనియె
ఎవ్వ రేకవత్సప్రతంబెపుడు నాది
భంగ వణచుచున్నారని వనిత యనగ
నాలకించుచుఁ బవనుఁ డిలీల యనియె.

1159

నీకు ప్రతభంగమునుగాని నేనొనర్చ
ఓసి సుభగ! సుశోభి! యులికి పడకు
ఈయశస్విని నిను నేను హృదయముననె
కొగిలింపుచును పొంద నాగినాను.

1160

వీర్యవంతుఁడు బుద్ధితో వెలయువాఁడు
నొక మహాసత్త్వుఁడు మతో మహోగ్రబలుఁడు
గొప్పతేజస్వి యగు నొక్కొక్కడుకు పుట్టు
వీకదాటుట నెగురుట నాకు సముండు.

1161

అని పలికి వాయుపరుగఁ బ్రహర్ష మంది
ఘనుని నిను నొక గుహలోనఁ గనియె నామె
పిదప నుదయించు రవిఁజూచి వేగనిచ్చు
వండని తలంచి యెగిరితి పైకి వనిని.

1162

మూఁడు వందల యామడల్ పోయి పైకి
సూర్యతేజస్సు మాడ్చినన్ పోల వేమి
అపుడు దివిపైకిరాఁగ నిన్నరసి యింద్రుఁ
డలుక వ్రజంబుపై నయాన వైచె.

1163

ఇటు వయివ నద్రొబడిన నీయెడమ దవడ
భగ్గుమయ్యె నంతటినుండి ప్లవగు లెల్లఁ
జూచి హనుమంతుఁ డని పల్కఁజొచ్చినారు
అంత నీవింక హనుమంతుఁ డైతివోయి.

1164

అట్లు పడినట్టి నినుజూచి యనిలుఁ డలిగి
వినుత గంధవహుఁడు ప్రభంజనుడు నయ్యు
మూఁడు లోకాల వీచుట కూడ మానె
అపుడు దేవతల్ బ్రతిమాలి రతని నెంతో,

1165

సురలు బ్రతిమాల బ్రహ్మయే వరమొసంగె
ఋషరమున శస్త్రమున జంపబడ వటంచు
వ్రజహతిఁ దిన్న నేమియు వ్యధయొ గనని
నిను గనుంగొని యింద్రుడు మెచ్చి యనియె.

1167

“ఇదిగో నినుజూచి మెచ్చితి నిపుడె నీకు
నిలను న్నృచ్చంద మరణము గలుగుగాక
యని పలికి వరంబిడి యింద్రు డదిగె నపుడు
క్షేత్రజుడవు పుత్రుడవీవు కేసరికిని.

1168

వాయు నౌరససుతుండవు వాయువునకు
తేజమున లంఘంబున దీటు నీవు
భీము విక్రముండవు నేడు వీరవర్య
నీ పయినె మాదు ప్రాణముల్ నిలిచి యుండె.

1168

నీవె మముఁ బ్రోవఁ దగుదువు నీవు గరుడి
వలెను రక్షత వీర్యము గల ఘనుండవు
ఇంక నేదివిక్రము మట్లు నెల్ల భూమి
నిర్వది యొకమాటు ప్రదక్షింబినాను.

1170

అటులె దై వాఙ్మచే సకలౌషధులను
ప్రొగు చేసితిని, నమ్మత, మెల్ల బలము
వాని వల్లఁ గలిగెఁ బెద్దవాండ నైతి
దుర్బలుడఁ; గవుల గుణాన్నితుండ వీవె.

1172

ఇంక నీ వుత్తమ వానరుండవు సుమీ : నేడే విజృంభింపు మీ
సకలంబౌ కపిసేన నీదు బలమున్ శక్తిన్ విలోకింపఁ గో
రికతో నున్నది, నేడె లెమ్ము ప్లవగ శ్రేష్ఠుండఁ లంఘింపు మీ
సకలాల్లిన్; హనుమా! కపిందుగ్రుల సమస్తాధార మీవే సుమా.

1172

హనుమా! నీగతియే సమస్త కపితోకాధారమౌ పంథ సూ
కనుమీ వానరులార్తస్సుక్కనిటు లింకన్ నీ వుపేక్షింతు వే
లను ఆ విష్ణు త్రివిక్రమంబులటు సంగంభింశుమీ యంచనన్
హనుమంతుండటు జాంబవంతు వచనం బాలించి యుద్ధండుడై.

1172

కపుతెల్ల హర్ష మొందఁగ
సపుడు తననిజ స్వరూప మందఱు చూడన్
విపులం బగు తన దేహము
ప్రపంచమున విస్తరింప బాగుగఁ బెంచెన్.

1174

అటు నూతామడ లాక్రమించుట మిన్నలన్ విజృంభించి యు
 ద్భటుడై యాహనుమంతుఁ డాకాశమునంతన్ వీరకన్ నిండి నం
 తట కోకంబును వీడి హర్షమున నుత్సాహముతో నానరుల్
 పటు సింహధ్వనులన్ పొనర్చి స్తుతులన్ శ్లాఘించి రామారుతిన్. 1175

ఘను నారాయణు నాత్రివిక్రముఁ ద్రెలోకంబుల్ వలెన్ వానరుల్
 హనుమంతున్ ధృతిమంతు హృష్టమతులై యాశ్చర్యపూర్ణాత్ములై
 కనుచుండన్ స్తుతి చేయుచుండ నిక నుగ్రంత్తున జేజంబుతో
 హనుమంతుండును శ్రేష్ఠుడై బలపె నల్లాడించె బాలాగ్రమున్. 1176

ఎటులన్ సింహము రెచ్చి కైలగుహ నుజ్జృంభించి లంఘించునో
 అటులే వాయువు కన్నపుత్తుఁడుఁ గడున్ వ్యాపించి లంఘింప ను
 ద్భటుడై యాతఁడు నావులింపఁగఁ బ్రదివ్తంబో పెనంబట్టు లిం
 దెటులన్ ధూమమె లేక మండు ననలుండేమో యునన్ మండెడిన్. 1177

కపిమధ్యంబుననుండి లేచి పులకల్ గాత్రాన నిండంగ నా
 కపులన్ పృథ్వుల మ్రొక్కి మారుతియె వక్కాడించె నీరీతి, నో
 కపులారా! యెవఁ డీ నగాగ్రముల వేగన్ బట్టి కూల్చుంగదో
 విపులాకాశచరుం డెవం డతనికన్ విశ్వాత్మ కేఁబుత్తుఁడన్. 1178

ఎవఁ డగ్నిప్రియమిత్రమో బలియుఁడో యే డప్రమేయుండా యీ
 భువి శీఘ్రంబగు వేగముల్ గలిగి యెప్పున్ శీఘ్రమే వెళ్లునో
 ఎవఁ డీక్షిణి మహాత్ముఁడో యతని కెంతైన గూర్చు నత్పుత్తుఁడన్.
 వ్లవనంబందు మధీయ తుల్యమగు వీర్యంబున్నవాడేడిబన్. 1179

మినుగీయు నటుల రెచ్చిన మేరు కైలముఁ
 బటి వేమాటులు చుట్టవత్తు
 చేతులన్ క్షోభింపఁజేసి వాని పెరిచి
 భూధ్ర హ్రద వనోర్మి ముంచినై తు

తాడల పిక్కలవడిన్ కడలిపైకిని లేపి
మొసళ్ళుల మత్స్యాల విసరిపైతు
పట్టు తెగురు సంతరిజ్ఞాన నెగురు గ
రుత్మంతు వేమణుల్ చుట్టిపైతు

బాల రవిపై న మండెడి భానుపై న
ఎదురు కొని మిగుల నాక్రమించి చేతు
ఎంత దవ్వైన భువి స్పృశించకుండ
గాప్ప వేగాన నేదిరుగుమను నుండి.

1180

దివిపై తారల నాక్రమించెద, బయోధిన్ మించి యెండించెదన్
భువిఁ జీల్తున్, గిరిఁ బిండి చేతు, నెగురన్ బోఁ బోవుచున్ వేగనూ
రువులన్ వార్ధిహరింతుఁ దీవెలుదరుల్ గూడన్ పువుల్ చేరగా
దివి లంఘించెద, స్వాతివోలెఁ జదలన్ దేలాడి హిదున్ వధిన్. 1181

విపులాకాశమునందుఁ బైకెగిరి యుర్విన్ వ్రాలుచున్నట్లు లీ
కపులున్ ప్రాణులఁ జూతు, రోకళ్ళు! మేఘం బట్లు మిన్నావరిం
చి పయిన్ బోయెడి నేను నంబరము వాసిన్ మ్రింగుచున్నట్లుగా
నిపుడే చూతురుగాక యుచ్చెరువుతో నిభూతముల్ మెచ్చగన్. 1182

వడి లంఘించుచు సంద్రమున్. దివిని నశ్రవమున్ వడించీల్తు, ని
పుడె కొండల్ వడఁకింతు వేగముగ నట్లుల్ జ్ఞాభిలన్ చేతు నె
య్యెడ నాశక్తియె గాలికిన్ గరుడి కిం దిపారెడిన్ శ్రీఘవే
గుఁడెయో వాయువుపై వతేయు విడి నన్ గూడంగలేఁ డెవ్వడున్. 1183

వడి నాధారములేని మింటిఁ ద్రుడి నశ్రవవాత మందుండి పెన్
పిడుగుం బోలెను వెంటనే వడెద, వర్షిన్ నేను లంఘింతు, న
పుడొ నావిష్టువు విక్రమించు త్రివదంబుల్ వోలె నారూపు క
న్నడు; సీతన్ గనుదండుఁ దోచు మదికిన్ స్వాంతానకున్ చేష్టకున్.

నగవారుల్ విను డింక మీరు కడు నానందంబు పొందుండు
యు గరుత్మంతులకున్ జవంబునను తుల్యుండన్ జూడి నేను
ఓం గలొండన్ బదివేల యామడలు గూడన్ నామనం బిట్ల చె
ప్పు గనుంగొం డిప్పుడే నిమేషమున మిమ్మున్ నమ్మ జేతుం

* పవిహస్తుం డగునింద్రునుండి యయినన్ వంద్యుండనై నాస్వ
భువుండి బ్రహ్మకరాన నుండి యయినన్ బూర్ణామృతంబున్ ప
వ వలంతిన్ జూడి, లంకనైన ద్రుటిలోఁ బైకెత్తి కొంపోవుదు
ప్లవగుల్; చూడుండి యంచు పల్కు హనుమన్ శ్లాఘించి రవా

ఇటు గర్జించు మహాజనున్ హనుమ నెంతె మెచ్చి హర్షించుచు
పటువౌ వానరు లంత విస్మయముతో వర్తిల్ల నంతుష్టుడై
అట బుక్షేపఁడు జాంబవంతుఁ డనెఁ బుత్రా! మారుతీ నీవయి
తట నీజ్ఞాతుల శోకనాశన మటుల్ గావించి తత్సంతమున్.

ఇటు కళ్యాణమునందుఁ గోర్కెగల యాయీవానరేంద్రుల్ కర
బిటకున్ వచ్చిరి కార్యసిద్ధికయి వీరిందేళభంబుల్ పొన
ర్చుటకై యుండిరి, వృద్ధసమ్మతముచే, శుద్ధాత్ములై పుణ్య
పటువౌనాగుర్లు మహర్షులదయన్ బాధోధిలంఘింపుమీ.

ఒకపాదానసే నీవు పచ్చువఱ కేంతో వేచి యిందుందు, మీ
యొక నీమీదనే మాదు ప్రాణములు నిల్చుండెన్ జమీ, య
కొ కపింద్రుల్ పచియింప నింక హనుమంతుం డిట్లు వాక్రుచ్చె
సకలక్షోణియు నామవేగమును పైచన్ లేద లంఘించుచో.

* పవి=పత్రాయుధము.

ఓం

నారాయణాయ నమః

గణపతి రామాయణము

చర్ల గణపతి శాస్త్రి